

א י נ ה א ל ט :

וועגען ביכער :

5	די מענטשליכע נאטור
11	מענדעלע מוכר ספרים
17	יהושע
20	אברהם רייזען
41	יוסף יפה
49	ערוב'ע וועלטען
55	יוסף ראליניק
61	מנחם
65	הערצאג ד'אברוצי
71	מאני לייב
84	פינף הונדערט יאָהר אידישע פּאָעזיע
90	וועלט איין, וועלט אויס

וועגען טעאטער :

101	מלחמת יכלות
105	פאר איהרע קינדער
110	העדא גאבלער
117	דער גייסט פון שטאָרט
122	מיר נומער 3
128	דער אידישער גלויבען
134	אפֿטאון און דאון־מאון
139	די וועלט אין פלאַמען
144	„קארען“
152	מאָסקע נגב
157	פארלורענע יוגענד
162	דער פרייז פון זינד
166	מלחמת־מאָמעס
170	די שקלאַפען פון פּאַלק
174	„ווער איז דער מאָמע“ ?
184	„Nju“
184	אויבגע זינד

סטארקישער	געוועלעכניק
סטרויפסקלינינגדעפארטמענט	גאסען דריינינגדעפארטמענט
סוקסעס	ערשטלי
סופפעלס	מוסטערן
פעלערישפאניק	זוא אין וואסער-געמאכטן
סני	זאג לאד
ספויק	בוף-שטעק
סעט	א רוסעל
סמיק	זיך האלמען ביי... נישט אפטרעטען פון... ספעשל פאליסמאן
סאטויספעקשאן	סאטויספאקציע
ספעלט (מו ספעל)	לעגט אויס (אויסלעגען)
סקידו (אין אטעריקאנישען גאסען-ענגליש)	אנמלוף, מראג זיך אפ
סעמעטערי	הייליג ארט, בית עולם
סאנעוואגאן (סאן אוו עי גאן)	זוחן פון א ביקס, אזא זי-דעלווארא
סטרוקעלי ראיעל	שמרענג ראיעל
סויז	נומער
ספעשל-דעליוועריס	לופער-אויף-גיד-כריעה (א פאסט סע-מאדע מיט עקסטרא פארמאג פאר שנעלען לופערען)
סלעק	שוואך, קנאפ (די צייט ווען ס'איז דא קנאפ ארבייט)

ע

עקספיריענט	ערפאחונג
עקספענסעס	הוצאות

פרימיקלע (פארשיקולאר)	גענוי, פינקטליך
פלענבו	גענוג
פלאמבער	אויבער וואס לעגט רעהרען פאר וואסער לייטונג
פויסקארט פעדלער	א גאסענענדלער מיט א שטופוועגעלע
פליין	פראסט
פעני	א סענז, א גראשען
פראפאזישאן	פראפאזיציע פארפלאן
פאליסי	פראגראם, סעמאדע
פויטשער	קרוג
פאסטראמע	אזא גערויכערט פלייש
פעמענט-מעדיצינס	פאטענטירטע מעדיצינען
פאסטעלקארדס	פאסטעלקארטלעך
פויקעלס	אוינגעזויערעס, אוינגעזויערעס
פפונאמס	ארבעט-ניס
פויקשע	בילד
פארלארעטע	א גארנימור גאסט-שטוב-מעבעל
פויפערס	ציוסונגען
פויקפאקעטס	קעשענע-גנבים
פאוימעלע (פאוינט)	א מאס פאר פליסונג זאכען
פעקעדיש	א פעקעל

מענטשענעמטהויז — פיעלשטאָקייג וואוין־הויז אין פרימען
 מיל פון שטאָט
 מרעקס — — — — — שיגעס, רעלטען
 מרשטיבעניקעס (אין ניו יארקער גאָמען־אידיש) — פוסטראון
 מאַסיקעס
 משאָרפּים — צדקת־אבשטאלמען
 משיקען — — — — — תוחן
 מענדערלאין־סטעיק — אזא מיינערער בוך־שטעק
 משוינזיקלאזעס — זילבער שאַפּע
 מרוקס — קונצען, פאַרמלען
 מאַפֿ־פּלאַך — העכסטער שטאַק
 מראַסטום — באַגלויבטע
 מהעזשורעס — די וואָס האַבען די אויפזוכט אויפ'ן געלט
 פון אַ סאראין
 מראַבעל — אַ שטיקעל צרה, צרות

5

לעקמזשור — לעקציע, פאַרמראג
 לעקמזשורער — לעקמזשור
 לאונדרי — וועשעריי
 לעם־שטאָם — קאַמלעטען פון לעמלע־פלויש
 לויברעריסטעס — אַ גארניטור מעבעל פאַר אַ ביבליאָטעק
 ציטער
 לעקמרו־שער (עלעקטרוק ששער) — עלעקטרושע שטול צו
 טוימען פאַרברעכער
 לאַנטש־קעסטעל — אַ קעסטעל אין וועלכען אַן־ארבייטער
 מראַגט מיטאג
 לוידיעס־פונגער (דאמען־פונגער) — אַזא געבעקס פאַר
 קינדער

6

מאַלמעד מולך — געמאַלצטע מולך (אזא געטראנק)
 מעטשעס — — — — — שוועבעלעך
 מאַטשאַבלאָידזש (מאַטשאַ אַבליידזשד) — זעהר דאַנקבאַר
 מענטעל־פיעס — קאַמין געזימס
 מאַנקו ביוזעס — מאַלפּושע שמוק
 מעגעזשער — פאַרוואַלער
 מאַגדזשער־מביוזעס (מאַנד יור און ביוזעס) — פאַרנעמט
 זיך מיט אַייערע אַיווענע געשעפטען

7

נאַנטעס שבאנסעס — אונזין שבאנזין
 נעווער מוין (נעווער מיונד) — זאַרג נישט, זאַג עס נישט,
 מ'מאַכט נישט אויב
 נאָ סער — גיין, טיין הערר

8

סאַק (שעהרס) — אַקציעס
 סאַרקע (סטאַר) — געוועלבעל (געוועלבל)

ביזנעס ————— געשעפט
פעלונג זיך ————— שווערע זיך מויף לויטש

5

גורמאי ————— ארויך
גלויבען ————— ליעב האבען (אין ניו יארקער גאסען-אוידיש)
גודיוונעק ————— (גוד איוונינג) גומנאווענד
גומדימאני (גווי מו די מאני) ————— גיב מיר ס'געלט
גודמאסאל (גוד מאיס אלל) ————— א גומע נאכט שלעמען
גראסערימאן ————— שפייזגענוגעלביק

6

דזשאב ————— א שמעלעך
דזשענימאר ————— תוויזאוועמאסער
דאמסראים (דחעס און רויט) ————— דאס איז ריכטיג
דעליווערט די גודס ————— געליפערט די סתורה (נישט אפגע-
נארט)
דאגמ באדער מי ————— גודעס מיך גיט
דראגעסמאן (דראגסטיען) ————— אפטייקער
(א) דעפאזיט ————— די סומע געלט, וואס מ'לעגט אין א באנק,
אנ'אויפדערויף
דו מי סאמטהינג ————— מו מיר עפעס
דעליקאטעסען ————— ווארשטרווארג, גערויכערטע פליישען
דאנאשע בעליוויס (דאג'ט יו בעליוו איט) ————— גלוובט עס נישט

7

האמטשאקאלאד ————— תויסע שאקאלאדע
האלסוילגראסערי ————— אגראשפייזגעשעפט
הוודע (הו איז דער) ————— ווער איז דארט
האריאט ————— אויל דיך צו
האללאט ————— א סך, א שילל
הערעדימי ————— ארכשאפט, א טבע וואס געהט איבער בירושת

8

וועלל ————— נו יא, נע
וועימער ————— קעלגער
וואמישען ————— תומען
וועסטייד ————— סערביזויט
ווארדידושייט (וואמא ריד יו וויש) ————— וואס האט איתר
עפעס געוואלט
וואומען ————— שטימען
וואמיחעל אימ'ס נא ווו קוקינג (אין וואולגארען ענגליש)
— וואס וועט העלפען ס'בריקען זיך צום טויפעל.
וואמישומיקאליס (וואמא יו סעי קאלל איט) — ווי איתר
רופט עס דארט
וואמא קען יו עקספעקט — וואס קענט איתר ערווארטען

9

מחנען יו ————— א דאנק אויך
מאמימאס ————— מאמימאסען, פאמיליזשאנקעס אונגעקערענעל

אנגליציזמען

א

אויבערזעצונגען — — — — — אויכגעאויבט, צוגעוואוינט
 אויסמייד — — — — — מזרח־זייט, דער אידישער קווארטאל
 אויל־קענדעל — — — — — עהל־בלעכעל, עהל־שפריצער
 אקשען — — — — — ליציזאציע
 אדווערטיזמענט, אדווערטיזינג — — — — — רעקלאם, רעקלאמירט
 אַרדערען — — — — — באַשטעלען
 אייר־באקס — — — — — אייר־קאסען
 אַלבעמטע (אי וויל בעט יו) — — — — — איך וועט זיך מיט אייך
 אויפגעפוסט — — — — — אוינגעאַרדענט, צורעכטגעמאַכט
 אַפּמאָן — — — — — אויבערשטער שטאַט־וויל
 ארטיקעלס — — — — — ארטיקלען
 אינדיווידושום (פארגרייזט פון אינדיווידואום) — — — — — יחיד
 איצע נאָף („איט איז ענאָף“) — — — — — ס'איז גענוג
 ארוסצומפוען — — — — — ארויסצוציהען פון איין אָרט צום אנדערן
 איודישענט — — — — — אַגענט
 אוי'ל טעל יו — — — — — איך וועל דיר זאָגען
 אויסגעפאַרנישט — — — — — אויסגעטעבלירט
 אָווערטייט — — — — — אויבערצייט (אז מ'אַרבייט מעהר ווי די
 געוועהנליכע שטונדען)

ב

באַדערען — — — — — עס'ן, נודיען
 באקסעל — — — — — א קעסטעל
 באַסמען — — — — — פלאצען, אָנזעצען
 באַמאַנהאַלמיוקער — — — — — אוינער וואָס מאכט קנאַפֿלעכלעך
 באַקערס — — — — — גרויס־אגענטען, אקציען־אגענטען
 באַרדופעל (באָארד און העלטה) — — — — — געזונדהייט־קאָמפּיסע
 ביזו — — — — — באשעפטיגט, פארנומען, א געלאָף
 באַרבער — — — — — פאריקסאכער, ראזרער
 באַשיקעס — — — — — אינגלעד
 באַרדענט (מילך) — — — — — א באקענטע מילך־פירמע אין
 ניו יאָרק
 באַטעל — — — — — פלעשעל
 ביקאז — — — — — מחמת, ווויל
 בויבו — — — — — עופה'לע, א פוצעל קינד
 בלעקדושעק — — — — — א שטיק אויווען מיט וועלכען רויבער דער־
 שלאָגען א מענטשען
 באַלאַט־באקסעס — — — — — שטייט־קעסטלעך
 בעדזשיקס — — — — — לאַך־באצייהרונג מיט אן עמבלעם פון א
 פארמיו אָדער פאראויין
 בלאָף — — — — — ליגען, שאַכער־שאַכער
 באַרגיין — — — — — מצואה

ווערען מיר, אוממענש, קריטיקער, נערירט מן איהרע
ליידען. זי ליידעהט, ווייל ער, דער העלד, האט זי
נישט פארשטאנען. ער האט געמיינט, אז נאָלד, רייכ-
טום, ציערונג איז אלעס. אָבער זי — ווהעה! זי האט
געשמאכטעט נאָך ריינער ליבע, נאָך צערמליכקייט, נאָך
אביסעלעה גליק! און זי האט געוואָלט געניסען מן דעה
ליעביעה. א. א. וו.

טרערען, און זיי ניבען פונדעסטוועגען אכטונג, אז א
ברעקעל דיפטעריע זאל נישט פארטירען צווערען. די
דיפטעריע — דאָס איז דער טעקסט. די ווייספליגעל-
דינע מלאכים — דאָס זענען די שוישפיעלער פון פיעלס
טעאטער. וואָס קענען זיך נעבעך העלפען די אָרימע
שירח־זינגער און לסהדודי־מענצער? נישט ביי זיי איז
די מאכט צו זאָגען: גאָטהייט, דו געפעלסט מיר נישט!
קאסעקעסטעל, איך גלויב נישט אין דיין כישוף־כח!
עס איז א פארפאסונג, מיניע ליעבע. עס איז דאָס גע-
זעץ פון דער הינטערקוליסען־נאטור און פון דעם טייוועל
סעינט־סענטוס. קאָן מען די פאָרמולע: מען נעמט אן
עסלעפעל מאדאם־עקס, און מען מאדאמעקסלאקסירט —
מיט ענטשולדיגונג — מיט דראמא, מיט קאָמעדיע, מיט
טראגיקום. דער אופן: א דאָקטאָר אָהן א ווייב. צעריר
סענע זעעלען, מיט צוויי „עע“, ווי ביי א לעמעלע. א
טאָכטער, וואָס האלט זיך ביים אונגליקליכהען פאהטער
אין שטוב און ער ווייסט נישט. די מוהטער ווייסט
אויך נישט. ביז צום סוף, ווען דער ברידער הייראט
מיט דער שוועסטער און פליצים! אָך, זעה! עס הויבט
זיך אָן אויספרעסען — שניידעריש גערעדט. עס הויבען
זיך אָן אריינגעהען די ארבעל פון די צעריסענע זעעלען —
טאָפעלע, ווי אין „מע־ע“. עס לויטערט זיך דער „ביי-
מערער בעכער, צוליעב וועלכען מען איז מיט'ן לעבען
נישט זעכער“ (הער דאָס ליעד! האָרד דאָס נעואנג!)
און סע ווערט אַלרייט טאקי „האקי־פאקי“ (פארנעם די
טרערען פון די צוויי זינג־פייגעל: מאדאם טאָביאס און
הערר שעהנגאָלד!) און אלצדינג ענדיגט זיך בכי טוב,
ווערי נוד. נאָן פלום אולטרא. א חוץ וואָס די מוטער
שמארבט א קאפעטשקע אוועקעט. אוועקגעשטאָרבען,
אוועקגעשטאָרבען א פולע פוהר מיט ווייבער. זיי גראַ
גערען, זיי גראַנערען — א בראָך צו זייערע לייבער.
(ענטשולדיגט די גראָבע רייד פונ'ם פאָלקס־ליעד!)
דאָס איז טראגיקום. מאסיוו, נישט וואהר? און ווי

„אייביגע זינד“

טעאטער : פייעלס.

אומפּאַר : וויליאם סויגעל.

מוהטער מיינע. איך האָב גאַרנישט געוואוסט, אז
דו ביזט מיין מוהטער. פאהטער, ווארום האָסטו מיר
גאַרנישט געזאָגט וועגען מיין לעבער מאמעניע? אָ,
נוטע מענשען, קומט אריין און הערט!!!! (פינף אין
צאָהל).

דאָס דאָזיגע איז א טייל פון א שלוס־פאַרהאנג אין
דעם שטיק „אייביגע זינד“. די „אייביגע זינד“ איז
נישט געשריבען, נאָר פ א ר פ א ס ט — מיט'ן אַקט
צענט אויפ'ן ליידניגען „פאס“. דער פארפאסער וויליאם־
שעקספיער־סיענעל האָט דאָ געטון פארפאסען א פאר־
פאסונג. זיין דיקטום: וואָס ערנער אלץ בעסער. זיין
מאָטאָ (גענומען פון מיר): יעדער טעאטער שטיק קאָן
האָבען אן ערפאָלג אין אידישען טעאטער — אויב
מ'שפיעלט עס נאָר ש ל ע כ ט און מ'סצענירט עס
א ב ש י ל י ד.

אין לעצטען האָט זיך דער פארפאסער אביסעל אָפֿ־
גענארט. די סצענירונג איז נישט שלעכט. און דאָס
שפיעלען? אָט אזוי, שמעל איך מיר פאָר, שפיעלען די
בארמהארציגע מלאכים, בעת זיי קריגען א באפעל
ארויסצושלעפען פון די באהאלטענע הימעל־קאמערען
זעק מיט דיפטעריע — פאר די יונגע קינדער וועגען. זיי
קרעכצען און שלעפען די זעק, זיי פארניסען הימלישע

אָדער דער זוהן פון „ניו“, וועלכער קומט אריינצולויסען
אין סאמע רעכטען מאַמענט, ווען מען שיסט און ער
שרייט: פאהפּהא. די נאנצע סצענע מיט דער שו-
סעריי — צווישען מאן און געליעבטען — איז געמאכט
פון זיידען שפינוועכס, באפארבט מיט א זונענאוּפנאנג
אויף אויסצאָהלען.

דערפאר ווערט דאָס קינד ש פ ע ט ע ר צו זעהן
אינטערעסאנט און לייעב. (ווי גוט ער קאן די קינדער,
דימאָוו, ער האָט זיי לייעב. הוי ע ר ה י י ד) און
מאנכע פון דעם קינד'ס מאַמענטען — ווי דאמאָלט ווען
די דיענסט לענט איהם שלאָפען, און בעת ער קומט אריין
אין טויטענצימער — זענען אפשר די פארבינסטע אין
דער נאנצער פיעסע.

ארויסגעהענדיג פון טהעאטער האָב איך געהערט ווי
איין דאמע האָט געזאָגט צו א צווייטער: „איט'ס ע גוד
פלעי באָט איט איז טוה ניו!“ און איך האָב פאר-
שטאנען פאר וואָס די אמעריקאנישע קריטיקער, וועלכע
באגייסטערען זיך פאר יעדען אלטווארג, האָבען אַטדי
פיעסע אויפגענומען אזוי קאלט, אזוי סיביריש.

א מענשליכען אָמעם, און פארשאַמענט דורך אלערליי ווינקלען, און האַלב־מיעפענישען. די פיעסע איז נישט געשריבען — נאָר ר ע ז ש י ס י ר ט, אויסגעשטעלט, פצענירט. איחר פיהלט ווי דער אויטאָר ז ע ח ט אלצדינג צווי זיכער און די פּאָזען זענען צווי איבערציי־גענד, אַז די ווערטער קומען אָהן מיה, אָהן אַנשטרענגונג. מיט אַ שאַרף מעסער שניידט דימאָוו אויס פון לעבען די קלענסטע קלייניגקייטען—א בילד ווי אַ קינד רעדט דורכ'ן מעלעפּאָן. ווי אַ מענש, אין טאָג פון זיין פרוי'ס טויט, ווערט געריהרט פון אַ שטיקעל זיף און צעוויינט זיך דעריבער, בשעת איבער דעם פאקט אליין אַז זי איז טויט האָט ער נישט קיין טרערען, אַ סצענע ווי אזוי דער מאַן און דער געליעבטער פארבייטען זיך מיט די בלומען וואָס דארפּען געלענט ווערען אויף איהר קבר, און ווי מ'דינגט זיך מיט דעם יונג וואָס ברענגט די בלומען וועגען צוויי רובעל. אָט די אלע קלייניגקייטען ציהט דימאָוו פּאָרויכטיג ארויף אויף אַ שניר, ווי קליינע פארבינע פערעל, און ס'ווערט דערפון אַ שפיעל פון דעם טאָג־מעגליכען „רוסישען לעבען“ — וועלכעס איז אזוי פיעל רוסיש, וויפיעל די אמעריקאנישע אויסשפראך פון דעם וואָרט „מאָסיו“ איז פראַנצויזיש. אויף אזויפיעל טאָג־מעגליך — וויפיעל מאַס'ן שאַמפאניער איז דער טעגליכער טרונק פון אַ אידישען שניידער.

ניין, „ניו“ איז נישט קיין דראַמאטישע טאָג־מעגליכ־קייט. „ניו“ איז אַ טראַגעדיע דע־לוקס. אַ סאַלאַן־טראַג־געדיע פון אַ פרוי וואָס שלאַפּט אויף אַ סאַמעט־כאַרג פון רויע קישענס, באַדט זיך אין אַ טיף פון פליסיגע דימענטען און חלום'ט שעההעזאדע חלומות. „ניו“ האָט ליעב איהר מאַן און אויך איהר געליעבטען, אָבער מעהר פון אלץ האָט זי ליעב די ל י ע ב ע. אָהן וועלכער זי קאָן נישט לעבען.

„ניו“ האָט אַ חוץ די נומע זאכען אויך אַ יתום'על וואָס זאָגט קדיש מיט די אויגען. דער „ניו'ס באַי“, —

אויב איהר מאן און אפילו אויף דעם געליעבטען, און דו
 הויבסט אָן פארשטעהן די טיעפֿקייט פֿון דער פֿראַגע:
 „נישט לויפֿען אין א פֿאל פֿון פייער“. די דאָזיגע ווער־
 טער, פֿראַכסטו, האָט טאַקע נאָר געקאָנט זאָגען ענטווע־
 דער א גרויסער פֿילאָזאָף, אָדער א פייער־קאָמישאַנער.
 „ניו“ איז נישט קיין דראַמא, פֿון וועלכער עס שוויצט
 דאָס אויג און — דאָס איז דאָך באַקאַנט — אז דאָרט
 וואו ס'אויג ווערט נאָס ווערט טרוקען דער קאָפּ. עס איז
 א דאנק גאָט נישט קיין שפּיעלכאַרע דראַמא. און די
 גרעסטע טייל פֿון דעם וואָס ווערט געשפּיעלט, קומט
 פֿאַר הינטער די קוליעסען. דער אויטאָר נעמט זיך די
 גרעסטע מיה אָנצוהויבען די האַנדלונג א ז ו י
 ו ו י י ט ו ו י ט ע ג ל י ךּ . עס איז די בעסט־
 געשטראָכענע פּיעסע וואָס מיר האָבען ווען־עס־איז גע־
 זעהן!

מיר האָבען אַמאָל געזאָגט אז די אינטערעסאַנטסטע
 מאָמענטען אין אידישע טהעאַטער־שטיקער זענען די
 צ ו ו י ש ע ן - א ק ט ע ן און מיר האָבען געפרעגט,
 פֿאַר וואָס עס געפינט זיך נישט עמיצער וואָס זאָל דראַ-
 מאַטיוירען די א נ ט ר א ק ט ע ן ? מיר האָבען עס
 נאָטירליך געזאָגט אַלס ווייז. אָבער דימאָוו'ס „ניו“ האָט
 באַוויזען אז ס'איז גאָר קיין ווייז נישט, און אז מען קאָן
 פֿאַרדראַמאַטיוירען די א נ ט ר א ק ט ע ן, און עס
 זאָל זיין פּיעל פּיינער און אינטערעסאַנטער ווי די אַקטען
 אַלײן.

האָב איך שוין געזאָגט ? — „ניו“ באַשטעהט פֿון
 צעהן עפּיזאָדען, פֿון צעהן אַנטראַקטען, פֿון צעהן פּעלי־
 טאַניסטיש־פּילאָזאָפּישע גאָטיצען — אויב איהר ווילט.
 עס זענען קלייניגקייטען, הויזליכקייטען, שמועסען, פֿראַ-
 זען, רעפֿארטי, בערנאַרדשטאַיום, דאָס אַל־מענשליכע,
 דאָס פֿאַטאַלע, דאָס לעכערליכע, דאָס טראַגישע — אַלץ
 ווערט דורכגעצויגען אין א באַוועגליך בילד פֿאַר אייערע
 אויגען, אין נומ־אַראַנזשירטע גרופּען, אָנגעוואַרעמט פֿון

זעהסטו: „ניו, א שטיק אין צעהן עפיוואָרען“ — לאַכ-
 סטו ס'נרעסטע געלעכטער: און דו מיינסט אז דו האָסט
 דאָ צו טון פֿיט א וויצבלעמעל. ווערסטו פֿאַרהאַינטערע-
 סירט און דו ליינסט אין דעם זעלבען פֿראַגראַם אן אַר-
 טיקעל פֿון פֿייער קאָמיסאַר אַדאַמסאָן, אין וועלכען ער
 שרייבט: אין פֿאַל פֿון א פֿייער, לויפט נישט צו דער
 טהיר נאָר געהט פֿאַמעליכען. וואָס איז די איילעניש?
 (אונטערשריפט.)

דערנאָכדעם צעשארען זיך די פֿאָרהאַנגען און דו
 זעהסט „ניו“ — איינע האָט געהייסען „ניו, אָרער
 „ניורא“. א ליַעב באַשעפֿעניש, פֿון נישט קיין אַנדערען
 געשלעכט ווי דאָס ווייבליכע, און זי איז יונג און נאַאוי-
 און ליַעבעס־דורשטיג, און פֿאַרהייראַט צו א מאַנסביל.
 און דאָס איז א טראַגעדיע. פֿאַרליַעבט זי זיך אין א
 וויימען — א שריפֿטשטעלער, וועלכער איז נאָך מעהר
 מאַנסביל ווי דער ערשטער, און דאָס אייבכינימאַנס-
 בילשע איז ביי איהם ענטוויקעלט ביז צו פֿאַעזיע. און
 „ניו“, וועלכע האָט פֿאַרלאָזען איהר מאַן מיט'ן סינה,
 צוליעב דעם דיכטער וואָס שרייבט ווערק, אויף פֿאַרבר-
 נע פֿאַפֿירסטענגעס, און רעדט מעהר־וועניגער בער-
 נאַרדשאַ'איש — דיזעלכע „ניו“ וועלכע האָט זיך אזוי
 קאַפֿריזנע איינגעשפֿאַרט אין איהר ליַעבע צום קינסטלער,
 ווערט ביסלעכווייז מיער, מיער, מיערער, זעהר מיער.
 דעם דיכטערס פֿראַזען וואַרימען נישט מעהר. זענען פֿאַר
 איהר צו דורכזיכטיג געוואָרען. עס איז אַ כּשוּף־קרישטאַל
 דורך וועלכען זי זעהט ס'מיסט, אויף וועלכען עס האָבען
 אויפגעבליהט די אימאַרטעלען פֿון איהר לעבען, און
 „ניו“ פֿאַרשווינדט פֿונ'ם לעבען שטיל און נישט לויפֿענדיג
 — ווי דער פֿייער קאָמיסאַר דאָט אין זיין נאַטיץ אויפ'ן
 פֿראַגראַם. און דערנאָכדעם זעהסטו ס'ליידיגע צימער פֿון
 דעם ליַעבען באַשעפֿעניש וואָס האָט געהייסען „ניו“ —
 און עס טוט ריר אזוי באַנג, אזוי באַנג. אויף איהר און

“NJU”

אומער : אָסײַם דימאָן.

עאטער : בענדבאָקס.

דעקאראציעס : אַרדײַנסקײִאָרבען.

„דתי בענדבאקס“ איז א קליין טהעאטערעל און זעהר אינטים. אין פראָנט פון דער ביהנע — דאָרט וואו עס זיצען געווענליך די מוזיקמאכער — א מין מעפיך מיט קליינרויטע בלומען. אזוי ווארים. אזוי היי-מיש. סע דאכט זיך דיר אויס : אָט וועט זיך פאנאנדער-טיילען דער רויטבלאָהער, נישט געשמאקער פאָרהאַנג, וועסטו צוגעהן צו דער ביהנע און א פרעגטון ביי די שוישפיעלער : וואָס מאכען זיי עפעס ? און וואָס האָט מען זיי נישט געזעהען אזא לאַנגע צייט ? און די באזור-כער זיינען אויך אזעלכע וואָס קאָנען איינס ס'אנדערע : עס איז א פאמיליען-טהעאטער אין דעם זעלבען זין וואָס א גרויסער ביפשטעיק, איז א פאמיליען-שטעיק, און דו ערווארטסט הינטער דיר אזעלכע פראגען ווי : „וואו איז היינט פשעש ? עפעס זעהט מען נישט לייזער'ן ?“ און אז דו זאפט אריין מיט'ן אויג ס'גאנצע טהעאטערעל, מיט די 250 בענקלעך. ווייסטו נישט, ווי אזוי אזא קליין טהעאטערעל קען אויסהאלטען א שטיק פון דריי-פיער אקטען. עס דוכט זיך דיר אז מעהר ווי צוויי אקטען וועלען נישט אריין אהערצו, אפילו ווען מען זאל זיי אריינסוועטשען מיט א קניע און צומאכען די טהיר. דערנאָכדעם נעמסטו ס'פראַגראם אין האנט אריין,

דער נעדראמאטור גען. ער לאָזט זיך נישט
 אראָפּ פאר זיינע געשטאלטען אויף דער קניע און ער
 שטעהט נישט פאר זיי אין בלויווע ציטערניש — ווי זיי
 וואָלטען געווען זיינע הערשערשע נדעשקלאַפּען.
 אש נעמט זיין וואָכעדיגען העלד, זעצט איהם ארויף
 אויף א פערד, טוט איהם אָן א פארביגען נארטעל, וועל-
 כער פלאטערט אין ווינט, דעקט איהם צו ס'פנים מיט
 עפעס א האלב־סימבאָלישער מאַסקע, און ער רייט מיט
 איהם וואַלד־אייך, וואַלד־אויס, ביז וואנעט די שאָטענס
 פאלען אזוי געדיכט, אז מען ווייסט נישט מעהר ווער
 ס'איז דער העלד און ווער ס'איז אש.

„ווער איז דער טאטע?“ איז א פארשלאָסענע, וואַ-
 רימע, אביסעל אָנגערויכערטע שטוב, אָהן א
 דרויסען. זיצט איהר דאָ, הערט איהר זיך צו צו
 דער געשיכטע, וואָס ווערט דערצעהלט מיט אזא נישט-
 געקוינטעלטען טאָן, און פיהלט זיך א גליקליכער און
 אָפגעזונדערטער. א שמעקעדיגע ליולקע, א גלאָז נוטען
 פונש, א ווארימע האנט און איהר זיצט האלב־אָנגעלעהנט
 און איהר הערט—מעהר מיט'ן הארץ ווי מיט'ן אויער —
 עפעס א טרויריגע געשיכטע, וואָס טוט אייך נישט
 שטארק וועה, ווייל איהר זעהט דאָס ליעבע, שמייכעל-
 דיגע פנים פון דעם דערצעהלער.

לען אריינלאָזען דעם דרויסען. אָבער דאָ מישט זיך אריין דער הערר פאָרהאננפאלט און — לאָזט נישט. אין דריטען אקט, וואוינט הערש-לייב מיט חנה'לען און מיט איהרע קינדער. אָבער דאָס שטעמטל האָט זיך שוין דערוואוסט פון דער גרויסער עברה און מ'שיקט איהם א שאַלאַטען-שמש ער זאָל ארויסטרייבען חנה'לען. עס קומט דער רב און טענה'ט צו איהם א ין נאָ - מען פון די קלוינע קינדער וואָס שטארבען, אָבער הערש-לייב ענטפערט אויף דעם, אז זי איז א כשר ווייבעל. צום סוף קומט ראָזא מיט איהר פאָטער און מיט דעם ארטיסט. די שעהנע ראָזא טעדאבארעט, קאָסעטירט און וויל זיך איבערבעטען. דער פרימיטיווער הערש-לייב באשליסט פונדעסטוועגען צו גט'ן זיין געזעצליך ווייב און לעבען מיט חנה'לען. אז ער דערוואוסט זיך, אז לויט'ן אידישען דין טאָר ער מיט חנה'לען בשום אופן נישט וואוינען, ווייל זי איז אן אשת - איש און אז זי (חנה'לע) טאָר נישט מעהר וואוינען מיט איהר פריהעריגען מאן, כאָטש ער אליין (הערש-לייב) מעג וואוינען מיט זיין פריהעריג ווייב, דערפאר וויל ער איז א מאנס - בייל און איהם וועט גאט מוהל זיי. דעמאָלט פלאַקערט אין איהם אויף דער כעס, ער דערשטיקט זי און דאן קומען זיי ביידע ארויס און פארניגען זיך פאר'ן פובליקום.

שלום אש איז בטבע א נוסער מענש און ער וואָלט אפשר נישט געענדיגט זיין שטיק אזוי טעאטראַליש, ווען — ער זאָל קענען ענדיגען אָהן אן ענדע. אָבער אזוי ווי יעדער זאך מוז זיך ענדיגען מיט א סוף, און אזוי ווי דער נאטירליכסטער, גריננסטער, אויס-געפריפסטער סוף פון אלע זאכען איז דער טויט, ערנאָ —

אין „ווער איז דער טאטע?“ טוט שלום אש נישט אראָפּנידערען צו זיינע העלרען, ווי עס טוען די מאָ -

ארטיסט, אז יענער זאל פאר איהם נוס - זאגען.
 און ווען הערש לייב איז שוין פאר'שיכור'ט און צערייצט,
 ווארפט מען איהם אריין אונטען אינ'ם קעלער, וואו עס
 וואוינען דעם ארטיסט'ס ווייב-און-קינדער. אין
 צווייטען אקט זעהן מיר הערש-לייבען אונטען אין קעלער
 אין איינעם מיט'ן ארטיסט'ס פרוי חנה'לע. עס איז
 ביינאכט. די קינדער שלאפען. הערש-לייב רייצט זיך
 מיט דעם ארטיסט'ס פרוי, אז דיין מאן איז
 אויבען ביי מיין ווייב און זי ענטד
 פערט איהם, אז דיין ווייב איז אויבען
 מיט מיין מאן. עס הערט זיך א שיכור גע-
 לעכטער פון אויבען. הערש-לייב זאגט: דאָס לאכען זיי
 פון דיר. חנה'לע זאגט: דאָס לאכען זיי פון דיר. עס
 וועקען זיך אויף די קינדער. הערש-לייב, וועלכער איז
 א פאָטערליכער מענש, האָט אין די טאשען אלערליי
 שפיעלצייג פאר די קליינווארג. ער איז דער טעאָרע-
 טישער פאָטער פון א סך נאָך-נישמגעבוירענע קינדער.
 ער איז דער וועמען די קינדער האָ-
 בען ליעב — דער סימבאָלישער „פּיטער-פּאן“,
 וועמען די קינדער לויפען נאָך. זיי דערוואכען און געהען
 ארום איהם א טאנץ און שלעפען די מוטער נענטער צו
 איהם. צום סוף באשליסט הערש-לייב צו נעמען חנה'-
 לען מיט די קינדער און מיט זיי אוועקנעהן. עס הויבט
 אן טאָנען. עס פייפט דאָס בארימטע בלעכענע יוניאָך-
 קאנארקעל. אין אן ענגער, צונעטוליעטער גרופע
 שטעהט דאָס ארימע געזינדעל פון דער קעלער-שטוב, און
 הערש-לייב — דער שטארקער, דער מעכטיגער, דער
 שוואכער, דער פארלוירענער שפרייט איבער זיי אויס
 זיינע מאכטיגע אָדלער-פלינעל. עס קומט דער אר-
 טיסט און מאכט טעאטראלישע שטיק. ער רעקלא-
 מירט א גרויסען מאָנאָלאָג וועגען פאָטערליעבע, אָבער
 זיי הערן איהם נישט און לאָזען זיך צו דער טיב און ווי-

אויסגערעכענט, דאריבער אזוי עכט, אזוי עהרליך, אזוי נאקעט.

אין „ווער איז דער טאטע?“ האָט שלום אש אָפּגע-
בונדען אלע זיינע סימאון-אנטיפאטיען פון דער נאָל-
דענער קייט, וואָס הייסט „סטיל“ און זיי נעלאָזען געהן
אזוי ווייט ווי זיי ווילען — אויף זייער אייגענער
אהריות. עס איז דאָס אויפריכטיגע שטאַמלען פון א
מענש, וואָס האָט אין אן אָנפאל פון עהרליכקייט פאר-
נעסען צו ריידען שעהן און יום-טובֿ'דיג און געפערעלט.
„ווער איז דער טאטע?“ הויבט זיך אָן דערמיט,
וואָס הערש לייב דער בעל-עגלה איז אהוימגעקומען אויף
פסח צו זיין ווייב. די לעצטע איז פון איהם פארפרעמדט
געוואָרען צוליעב דעם שטאַטישען ד א ז י ר ע ר, וועל-
כער איז גענוג פוילענצער און בראַנפענטרינקער צו זיין
א גרויסער קינסטלער — ווען ער זאָל נאָר ז י י .ן. דער
נעמליכער א ר ט י ס ט אָ איז טעאטראליש פארבענקט
נאָך דער אומשטערבליכקייט — ווי מיר אלע, מיינע
ליעבע קאָלעגען. ער איז אונזער שוואכער מאָמענט, אונ-
זער נארוישער שפיגעל. ער פארלאָזט ווייב-און-קינדער
צוליעב ליעבע, צוליעב פריהלינג, צוליעב אטמאָ-
ספערע. עס עקעלט איהם פון די קליינשמעטעלדיגע מענ-
שען, וועלכע ער מוז רייבען א מאָרדע (איך האָב דורכ-
געלעבט ס'זעלבע געפיהל זינט כ'האָב גענומען שרייבען
מיינע טעאטערייען). ער טרוימט, אז ער וועט ווערען א
גרויסער ארטיסט, און דערווייל שפיעלט ער א ליעבע
מיט הערש-לייב'ס שעהן ווייבעל — מאַראַם ראָזא.

ראָזא-ראַזירען? ראַזירען-ראָזא? — דאָס איז די
פראגע פון וועלכער ער קען זיך נישט ארויספלאָנטען.
זיינע ראָזארייען כלליבען נישט סוב-ראָזא. נאָר פ א ר -
ק ע ר ט. הערש לייב דערוואוסט זיך דערפון, אָבער
ער פראָטעסטירט זעהר וועניג. ער בעט זיך נאָר מיט
נומען, אז זיין געזעצליך ווייב זאָל איהם לאָזען איבער-
געכטיגען. און אז סע העלפט נישט, בעט ער ביי דעם

„ווער איז דער טאטע?“

אומקער : שלום אש.

הויפטפילער : יאקאב פ, מדלער.

טעאטער : מדלער'ס גרענד.

ס'רוב פיעסען אין אידישען טעאטער זענען מ י ט
א מ א ר א ל. די מאַראַל איז : געהט נישט צו די
דאָזיגע פיעסען!

אש'ס פיעסע האָט נישט קיין שום מאַראַל. זי איז
אזוי ריין פון יעדען מוסר-השכל, ווי א זונאויפגאנג אין
ניקערבאקער עוועניו, ווי דער פייה פון א יונגען, אַמ
ביציעזען לאַקאָמאָטיף. ווי דאָס פארשווינדען פון א
וואַלקענפערד הינטער מנהם'ס ליעדער.

„ווער איז דער טאטע?“ (דער אמת'ער נאָמען פונ'ם
שטיק איז „דער בונד פון די שוואכע“ און איז געשפיעלט
געוואָרען אינטער דעמדאָזיגען נאָמען אין ריינהארד'ס
טעאטער אין בערלין) איז א פיעסע, וואָס לויפט נישט
ארויס אלע ווייל מיט פארשידענע תירוצים. ווי דאָס
סלינגען פון א טעלעפאן, דאָס צוגעברענטע טעפעל, און
אזוי ווייטער. עס איז א פיעסע, וואָס איז אזוי פארנומען
מיט זיך זעלבסט, אז זי האָט אפילו נישט קיין צייט צו
עסען און זי מוז זיך באגניגען מיט טרינקען טיי.

„ווער איז דער טאטע?“ איז אן
אויסדרוק פון אש'ס פערזענליכקייט. עס איז שלום אש.
עס איז דער פלינקסטער, אוממיטעלבארסטער זשעסט פון
אש'ס קינסטלערישער האנט — נישט געוואוינען, נישט

אפעל, שאכט, קאהן, מייעל, טענענהאלץ — אלע פאר-
 דינען וועגעלעך מיט באַנבאָנעס, גאלרענע זיינערלעך,
 דערפאר וואס זיי האָבען געהאַט דעם טוט אויפצושליסען
 דעם סאַנקטום פון דער פּראָפּעסיע, און ווייזען, אז אינ-
 וועניג איז נישטאָ מעהר ווי שימעל, שפינוועבס, עני-
 טישע קרעץ, לויפרויזען, און באַשעפטיגטע מיין. די גאַנ-
 צע „הינטער־קוליסען מיסטעריע“, וואָס רייצט אזוי די
 דאָמאַנטישע יונגע לייט און איז גורם, אז זיי זאָלען
 שטעהן לעבען דער טיהר פון דער ביהנע און ווארטען
 צו כאַפען א קוק אויף דער פּרימאַדאָנאַ, אָדער אויף דעם
 פּרימאַסעניאָר — די דאָזיגע מיסטעריע איז מיט אַמאָל
 ענטצויבערט געוואָרען, און זי שטעהט איצט נאַקעט און
 גרוי און מיט א רויטער נאָז — אויף די ברעטער פון
 גרענד טעאַטער.

פאקסע הייזער, אבי עס זאל זיין א פוקסעס.
 פאר א פוקסעס וועט איך א מעאטער מענעדזשער
 אונעקעבען דאס הייליגסטע וואס ער פארטאָנט — זיין
 בשנאָכניכעל. צוליעב א פוקסעס וועט ער פאר-
 וואנדלען זיין טעפּעל אין אַ — שמשל, אָדער אין
 אַ שוויצבאָד. צוליעב א פוקסעס וועט ער שפּרינג-
 גען אין מקוה, זיך אנטון אין האַמלעט'ס פּלודערען, אין
 מיטען דער וואָך, שפּיעלען ווירגיניוס, זיך שמעלען אויף
 אן אויער, קרעהען ווי א האָהן, לאַכען ווי אן אייזעל, רעד-
 דען ווי א „זשענטעלמאן פון בונעס אירעס“ — אבי דאָס
 הייליגע קעסעלע זאל זאָגען אמן.

אין „שקלאָוען פון פּאלק“ האָט יאקאָב פ. אַדלער
 באַוווּזען אז ער איז אן אמת'ער קינסטלער, מיט א גער-
 זונטען חוש פאר דאָס שעהנע און דאָס עכטע. זעהר וועניג
 שוישפּיעלער אין ניו יאָרק וואָלטען געווען מומיג גענוג
 אויפצופיהרען אזא פיעסע, אפילו ווען דער מענעדזשער
 וואָלט איינגעאנגען דארויף. טעמפע מענשען שרעקען
 זיך געוועהנליך פאר יעדער סאטירישער אנשפּילונג
 וואָס ווערט געמאַכט אויף זייער חשבון. אַ אידישער
 אַקטיאָר קען פארטראָגען די ערנסטע און דופטענדרסטע
 וויצען וועגען אַלצדינג, אָבער די איידעלסטע סאטירע
 אויף א שוישפּיעלער רעגט איהם אויף. די מינרסטע אָנג-
 שפּילונג אויף זיין טאַלאַנט ברענגט איהם אריין אין א
 דעליריום־טרעמענס, אין אן עפּילעפּסיע פון זידעלווער-
 טער. דער קלאַסישער נאַר וויל נישט ארויסגעהן פון
 באָד, און ער שמעלט זיך קריגען און שרייען, אז ער איז
 נישט קיין נאַר.

איך קען, למשל, אַ אידישען שפּיעלער וואָס האָט זיך
 באַלידיגט דערפאר, וואָס איך האָב איהם געזאָגט, אז
 ער שפּיעלט סופּערב — ער האָט נישט געוואוסט דעם
 טייטש פונ'ם וואָרט.

ה' יאקאָב פ. אַדלער און זיינע מיטשפּילער — זאַמי,
 שעהנגאַלד, פראנצויס אַדלער, יוליאַ אַדלער, מאַדאַם

נישט קיין שקלאוו פון פאלק, — אינ'ס הערפאישען זיין
 פון וואָרט. ער איז נישט מעהר א ש ק ל א ו ו ס ו ן
 פ א ל ס ווי דער צימרונג־קרעמער איז דער שקלאוו פון
 זיינע קונדען, אָדער דער שוסטער דער שקלאוו פון עטלי-
 כע טויזענד פּאָאר פיס. דער קינסטלער איז נישט קיין
 שקלאוו פון קיינעם. א מענש מיט טאלאנט קען נישט
 א ר י י נ פ א ל ע ן אין דער קונסט אויף באשטעלונג,
 פונקט ווי ער קען נישט א ר ו י ס פ א ל ע ן פון דער
 קונסט בלויז דערפאר, ווי דער דירעקטאָר ו ו י ל א ווי.
 דער אמת איז, אז דער אידישער טעאטער־קייזער שטעהט
 בשום אופן נישט העכער פון זיין סטענדינג־דום־פאלק,
 אָדער פּאָליעק. אין בעסטען פאל, שטעהט ער ג ל י י ך
 מיט איהם. די אורזאך פארוואס א געוויס טעאטער אויף
 דער בויערי טוט אזוינע גוטע געשעפטען איז ווייל דער
 געשמאק פון זיין דירעקטאר איז א גוטע מאָס פאר דעם
 געשמאק פון דעם עולם וואָס פילט אָן זיין עמפּאָרום,
 דאריבער וועט איהר זעהן אז פלאקעפיגע בחורים פון
 דעם סאָרט וואס ראזידען זיך דעם קאַרק ביז איבער די
 אויערען, און קראַנקליך־סענטימענטאַלע מיידלאך, וואָס
 רעדען פון אייביגער ליעבע און טרוימען פון חתונה האָבן
 בען מיט איינעם וואָס שפיעלט אויף א קלאַרנעט, ציהען
 זיך צו דעמדאָזיגען טעאטער, ווי הייליגע וואַנדערער
 ציהען זיך קיין מעקא, רוים און ירושלים.

„שקלאווען פון פאלק“, איז א פאַראָדיע אויף א
 פאַראָדיע. עס איז א קאָמעדיע איבער דער גאַרישער
 קאָמעדיע, וואָס מ'רופט אידיש טעאטער. עס איז די
 טעאטער־וועלט אין פלאמען. עס איז אלע פראָטעסטען
 קענען טעאטער, פאראייניגט אין 4 אַקטען, און אַ קליין
 ביסעל אָבגעשוואַכט, כדי דער מענעדזשער פון יענעם
 טעאטער זאָל עס וועלען קויפּען. עס ווייזט אייף ווי
 געלד־נייצניג עס זיינען אונזערע דראַמענקרעמער, די ראָד
 זענדאָרפס! ווי נידעריג! זיי וועלען זיך גערן אוועק־
 לייגען אויפ'ן טיש און זיך לאָוען אפשמיסען פון גע-

די שקלאווען פון א פאלק

אומטאָר : אָסױפּ דימאָוו.

מעאַטער : שולער'ס גרענר.

„שקלאווען פון פאלק“ איז א פיעסע מיט א דזשימ דזשיק — עס מאכט נישט אויס וואָס דאָס וואָרט זאל נישט באדייטען. עס איז נישט קיין טעאטערשטיק, נאָר אַ דראַמאַטישע רעוואָלוציע. אַ אמאָר נערדאָן. סערדאָן. אָסטערליין. יענאַ. סאַן־זשאַן הילל. גע־מיסבורג. מאָרן. עס איז אַ פאַטש אין פנים דעם אירישען טעאַטער, זיינע גראַביונגישע דירעקטאָרען, אנטעפרענאָרען, אַקטיאָרען, רעזשיסאָרען, מוזיקער און דעם נאָרישען עולם וואס סובסירירט די דאָזיגע דראַמאַטישע משוגעים־הייזער. דער נאָמען „שקלאווען פון פאלק“ איז, פאַרשטעהט זיך, בלויז אזא מישל. דימאָוו ווייסט גאַנץ גוט, אז דער גראַביונגישער טעאַטער־דירעקטאָר וואָס וויל אַ פלעי מיט ציניזם, אָדער ציוניזם און ביי וועמען די ווערט פון א טעאַטערשטיק ווערט געוואוינען לויט דער מאָס פון רעגולאַר, וואָס ווערען אריינגערעדענעלט אין זיין טאַש, און וועלכער איז גרייט צו שטעלען אַ פילוי ליטעראַטור, אבי עם זאָל ברענגען געלד — אזא איינער איז נישט קיין שקלאוו פון פאלק. ער איז ניקער אַ שקלאוו פון זיך אליין, פון זיין שלעכטער ערציהונג, פון זיין לויזען שכל, פון זיין צרה־דיגען באגריף פון דעם קרעמעל וואָס רופט זיך טעאַטער. אפילו דער דראַמאַטורג איז

פון די שפיעלער האַבען זיך אויסגעצייכענט: די
עטליכע אמת-באשייטעלטע ווייבער אויף
דער נאלעריע פון דער שוהל, אין דריטען אַקט! עהרליכע
אידישע פרויען, זענען זיי געווען אמת גערירט פון דער
יזכור־סצענע, און זיי האַבען אזוי עהרליך געוויינט פאר
דעם באשטימטען פרייז. מיר האַבען שוין לאנג גע-
קאנט, אז אלע מענשען זענען מעהר־וועניגער גוטע
אקטיאָרען, אַחוץ אַקטיאָרען.

מען דארף זיין א — (דאָס וואָרט אויסגעשמראַכען, ווייל עס איז צו שטאַרק!) כדי אַרויסצושטעלען אויף די ברעטלעך די יזכור־סצענע פון אַ שוהל — אזוי לער נענדאָריש־הייליג, אזוי דורות־לאַנג אָפגעשלאָסען פאר דער וועלט. מען דארף זיין אַ פראַפעסיאָנעלער דראַמען־שניידער אַרויסצושלעפען אויף דער סצענע ספּרית־תּורות און סליתים, בלאַסע זקנים און פּרויען וואָס פאלען אין חלשות ווען מען איז מוכיר די נשמות פון זייערע זיהן, כדי אַרויסצומוטשען פון אַן אָרימען טענעמענטמענש אַ דאָלאַר פאר אַ בילעט; און מען דארף זיין אַ פארכי־טערטער, פאַריאָמערטער, פאַרפינסטערטער טענעמענט־מענש, כדי צו צאָהלען געלט פאר דער פּרווילעניע צו זיצען אויף דער אויבערשטער באַנק פון דעם דראַמאַטי־שען שווייך־באָד און שרייען „נוואָלד“ און הנאה האָבען פון דער שטיקענדער היץ און פון דעם טשאַד, און פון דעם געשריי, און פון דער האַרצעשוואַכונג און פון דעם קאָפּ־שווינדעל.

איך האָב געוואָלט זאָגען נאָך פּריהער: עס איז נישט אמת, אז דער אירישער טעאַטער־נעהער וויל וויינען און לאַכען צו דערזעלבער צייט. איך האָב זיך צוגעקוקט צו דעם עולם ביי די „מלחמה־מאַמעס“ און איך האָב געזעהן ווי ביי דיזעלבע סצענען האָבען אַ טייל מענשען גע־לאַכט, און אנדערע האָבען געוויינט. איז מיר איינגעפאלען אַט אזאַ מיין זשעניאַלער פּלאַן: פאַר־וואָס נישט איינטיילען ס'טעאַטער אין צוויי העלפּמען: איין העלפּט פאר די, וואָס ווילען וויינען, און איין העלפּט פאר די, וואָס ווילען לאַכען? מען קאָן ביי דער קאַסע שטעלען די פּראַנע צום טעאַטער־נעהער: „איהר ווילט לאַכען, אָדער וויינען?“ — אויב וויינען, קאָן מען רעכענען מיט 50 סענט מעהר, ווייל די טרערען פון מיין „פּאַליעס“ זענען אַ טייער אַרטיקעל, זעהר אַ טייערס! נישט אזוי, הערר מהאַמאַשעווסקי?

און דערווייל נעהט עס און ס'נעהט, ציהט
 זיך און סע ציהט, שלעפט זיך און סע שלעפט,
 סקריפעט עס און סע סקריפעט, און דער וועג
 איז אזוי ווייט און אזוי הארט און אזוי אומענדליך!
 „מלחמה-מאמעס“ זיינען, א חוץ אלע זאכען, זעהר
 אינטערעסאנט, צוליעב דעם טעמפא, מיט וועלכען זיי
 נעהען. אזוי, למשל, פאסירט, אז דער ערשטער אקט
 שמעהט אפשר א האלבע שעה אויף איין אָרט און ריהרט
 זיך נישט, גלייך ער וואָלט געווען נישט אן ערשטער
 אקט פון א מעלאָדראַמא, נור אן איינגעשפארטער מויל-
 עזעל. שמעהט ער אזוי, דער ערשטער אקט. און דער
 באַלעבאָס פֿרובט איהם אונטערטריבען, קיצעלט
 איהם מיט דער בייטש הינטערן עק, איהר זאָלט מיר ענט-
 שולדיגען, אָבער סע העלפט נישט. נור מיט אַמאָל —
 ווי עס איז די טבע פון מויל-עזעלען — גיט דער ערשטער
 אקט א הויב-אויף די אונטערשטע פיס און צערפּאָפּאָל-
 שעט זיך מיט אזא שנעלקייט, אז די פיעסע איז אין א
 סכנה איבערגעפאָרען צו ווערען פון זיך זעלבסט. שפע-
 טער א וויילע, אין צווייטען אקט, באַרוהיגט זי זיך ווי-
 דער, די פיעסע, און שמעהט די גאנצע צייט מיט פאָר-
 דרימעלטע אויגען, און סע בויגען זיך איהר די פיס פון
 שלעפּערינקייט, און אזוי שלאָפט זי שוין אָפּ איהרע
 פאָר יאָהרען אין עושר און אין כבוד.

דער אינהאַלט פון „מלחמה-מאמעס“ איז זעהר א שי-
 טערער, און מען דאַרף האָבען זעהל א שיטערען אינטע-
 לעקט איהם אויסצוטראַכטען. און מען דאַרף זיין אן
 עכט-אידישליכער מענש, אָהן א פונק פון רעליגיעזער
 האַרציגקייט, כדי צו לאָזען דעם גוטען גוי פון דער פיעסע
 ענטפערען אויף דער פראַגע פון דעם אידישען אירען:
 „וואו איז גאָט?“ מיט „משאָרט יעוואָ זנאיע!“ מען
 דאַרף זיין א אידישליכער דראַמאַטורג, כדי אָהן שום
 תירוץ ארויסצופאָהרען מיט „ציון“ און מיט דער אַמערי-
 קאַנישער פּאָהן. און מיט פילמבילדער פון דער מלחמה.

מלחמה-מאמעס

אומער : הערר עקס.

מעאמער : מהאמאשעסקי'ס.

אָהן אַ פּאַררעדע, מיינע העררען. איהר זענט נער-
וועזע מענשען, און איך אליין בין אויך א נערוועזער
מענש, און איך לייך פון — מעאמערנעהן. און דאָס איז
אַ שרעקליך ליידען, מוטער מיינע. איך קום אָט-ערשט
פון די „מלחמה-מאמעס“, ביי וועלכע דער מחבר האָט
מיר גערעדעלט דעם רוקענביין מיט א מצה-דערעלע,
און מיך אין דערזעלכער צייט געקיצעלט מיט אלערליי
קיצלונגען, און איך האָב געזעהן און באַמערקט ווי די
פיעסע איז זיך פון צייט צו צייט ארויסגעגאנגען ווי
כערען אַ צינארעמל, אָדער צו טון אנדערע מענשליכע
גויטיגקייטען און די ביהנע איז געבליבען פיעסענלאָז,
אזוי צו זאָגען! און אנשטאָט אַ פיעסע האָבען מיר
פון צייט צו צייט געזעהן און געהערט און באַמערקט,
ווי עפעס אַ איד מיט א אידענע זאָגען איינס צו ס'אנדער-
רע, און ווי ער מאַכט צו א י ה ר, און זי מאַכט צו
א י ה ס. און ווי מ'שמעסט זיך אזוי פאַוואָליטשקע, און
מ'רויכערט די געוויסע צינארעמען. און די פיעסע איז נאָך
אַלץ אַפּוועזענד — ש ט א ר ק אַפּוועזענד. און מען
ווייסט נישט ווען וועט זי קומען. „אפשר“ — הויבט מען
אָן טראַכטען — „איז זי ארויסגעגאנגען שפּאַצירען, און
זי וועט נישט קומען? אָדער אפשר איז זי אַוועק צו
נאַסט צו איהרער אַ מוהמען?“

געקליידעמע, — דאָס איז „דער פרייז פון זינד“. נישט
 ביי א ל ע, נאטירליך. אָבער ביי א טייל פון זיי.
 און דער דאָזיגער „פרייז פון זינד“, טיין פריינד, איז
 נישט דרעמאטיש, נישט טראגיש, נישט הארצרייסענר,
 נישט טרערענצאפענר, אָבער אמת! אזוי אמת, ווי עס
 איז אמת, אז מאָסיו איציק זאָלאַטארעפסקי איז אפילו
 נישט קיין גוטער קונסט־באלמעלאָכע.

„דער פרייז פון זינד“ איז געשריבען געוואָרען פון א
 מענש וואָס האָט באַמייסטערט זיין מאַטע־
 ריאַל. דאָס איז דער גרעסטער חסרון פון די זאָלאַטאַ־
 רעפסקי'ס — זיי שרייבען דאָס, וואָס זיי ווילען.
 מענשען מיט טאלאַנט שרייבען געוועהנליך נישט דאָס,
 וואָס זיי ווילען, נור דאָס, וואָס זיי קאָנען. און דאָן
 קומען אַרויס גוטע דראַמען. זעה „ניו“!

פון די שפיעלער האָט זיך, דאַנקען גאָט, קיינער נישט
 אויסגעצייכענט. און לאָמיר האָפען, אז זיי האָבען
 גענוג גוטען געשמאַק זיך נישט צו ווילען אויס־
 צייכען אין אזא שטיק. קעסלער, בערנשטיין, נאַטאַני
 זאָן, היימאַן, מאַרק שווייד, בעסי ווייסמאַן, מאַדאַם נאַ־
 דאַלסקי, מאַדאַם שנייער, מאַדאַם ווילענסקי — אַלע
 זענען נעליך געווען פאַרגומען צווישען די שטונדען
 8:30 און 11:30 לעצטען פרייטאָג נאַכט, מיט פאַרשאַ־
 פען האַרצוועהטאָג אייער קאַפּריוזנעם און זעהרפּעהיגען
 משה נאָדיר.

נען, אז ס'איז א מענש און אז מען וויל קען מען זאגען.
 אז עס איז א פייערנאָמער. דאן קומען צונעהן די העררען
 פון דער קריטיק, לייגען ארויף א פינגער אויף דעם קליעס,
 צעפיתרען איהם נאָך פּע ה ר און ערקלערען, אז דאָס
 איז א נעשטעלט פון א נביא, וואָס רייט אויף א וואָל-
 קען. און אז דער מחבר איז א רויה שטיק נאָלד, וואָס
 מ'דארף עס ערשט אויסגראָבען, א זונענאוּפגאַנג אין
 עמבריאָ, א נישט-געשליפענער כריליאַנט, און אז ער
 האָט א זעלטענע טעכניק.

דער אינהאַלט פון „פרייז פון זינד“ איז — נישט. און
 דאָס ביסעל וואָס איז, איז אזוי אַלט ווי די אָנגענומענע
 טעאָטער-מיינונג, אז א הייזעל איז אַן אָרט וואו מיידלעך
 זיצען און וויינען און בענקען אַהיים; אזוי פאַלש ווי
 דאָס אָנגענומענע טעאָטער-געזעץ, אז אַן אינטעליגענטער
 מענש מוז טראָגען ברילען, און אז דער קאָמיקער מוז
 טרינקען רויטגעפאַרבעט זאָדאָוואַסער ביי יערער גע-
 לענעהייט.

פאזע. דאן א פאך ווערטער ווענען דער זינד אליין:
 ליעבער טעאָטער-געהער, לאָז זיך נישט אייגרעדען, אז
 די זינד איז אזוי לאַנגווייליג ווי מען שטעלט זי דיר פאַר.
 אויף דער אידישער ביהנע. איך ווייס, אז דו ביזט אַן
 אָרימער מענש און דו קענסט נישט באַהויפטען צו באַ-
 צאָהלען אַן אנשמענדיגען פרייז פאַר דיין זינד. דו גע-
 ניסט דיין זינד צו רעדן צו צירטע פרייזען. אָבער
 גלויב מיר, אז אזוי אומאינטערעסאַנט, ווי אין
 קעסלער'ס טעאָטער, איז זי נישט, די זינד. און אזוי
 בלוטלאָז אויך נישט. און איהר פרייז, מיין ליעבער טער
 אטערנעהער? — אַך, עס איז דאָך אַ ליגען! דער פרייז
 פון זינד איז נישט קארבאָל, נור פאַרקערט. קום מיט
 מיר, דו ליעבער, נאַאיווער, אומשולדיגער טעאָטער-גע-
 הער, קום מיט מיר אין צענטראַל פאַרק, באַטראַכט די
 רייכע אָטאָמאָבילען, טייערע לימאָזינען. זעה די דאַמען
 דאָרט אינוועני, די געזונטע, די צופריעדענע, די פייך

פאר ווי אזוי א מיידעל ווערט פארפיהרט, דראיגרט,
 סאראומנליקט, און ווי מ'שלעפט זי אוועק קיין כוענאָס-
 אירעס און זי קומט צוריק. און ווי אזוי קעסלער שפיעלט
 פאר אן אלטען איטאליענער, וואָס שלייפט מעסערס, און
 ווי אזוי ער דערקוילעט זיין טאכטער'ס פארפיהרער מיט
 א מעסער, און ווי אזוי דער קאָמיקער בערנשטיין האָט
 בלויז איין האַנט — איך זאָג איך, מיסעס נעקסט-
 דאָראַוויטש, איך קאָן איך נאָר נישט אזויפיעל דערצעהן
 לען, וואָס דאָרטען טוט זיך אָפּ. איך האָב געוויינט ווי
 א קליין קינד. איהר מוזט עס געהן זעהן.

און אַט אזוי ווערען ערפאָלג־פּיעסען געמאַכט!

„דער פרייז פון זינד“ איז פאַרפאַסט פון אונזער אל-
 טען פריינד מאָסיו איציק. אינגאָז איז דער שנעל-
 סטער ביהנענדיכטער וואָס מיר האָבען — אַ חוץ גיל-
 ראָד'ען. אָבער יענער איז אַ ליריקער — ער שרייבט
 ליריקים.

פאַלט איזידאָר'ן איין אַ דראַמאַטישע אידעע, נעמט
 ער גלייך די פען אין האַנט אַריין און געהט אויף אַ פּיע-
 סע מיט טיפּען און כאַראַקטערע און קלימאַקסען און —
 דער רוח ווייסט וואָס נאָך! ער אַרבייט שנעל, פיכער-
 האַפט און, ווי אַ בלינדער בעקער, וואָס פּליאַסקעט שטי-
 קער טייג אין הייסען אויווען אַריין, אזוי פּליאַסקעט
 אונזער אינגאָז מיט שטיקער דראַמאַ, איהר זאָלט מיר
 ענטשולדיגען. און פונקט ווי טינט, אז זי ניסט זיך אויס
 אויף פאַפיר און צעפליסט זיך, ווערט — ס'רוב — דער-
 פון עפעס אזוינס וואָס איז עהנליך צו אַ געשטאַלט, צו
 אַ צייכונג, אזוי ווערט פון איציק'ס דראַמאַ עפעס אזוינס
 וואָס איז עהנליך צו אַ טעאָטער-שטיק. ווייל
 עס קאָן דאָך אַנדערש נישט זיין. ווייל איציק שרייבט
 דאָך נישט קיין דראַמען, נאָר ער זאַמעלט צוגוף
 אומגליקען פון אלע עקען וועלט און — ער ניסט זיי אויס
 אויף דער ביהנע. און די דאָזיגע אומגליקען צעפליסען
 זיך און מאַכען אַ פּלעק וואָס, אז מען וויל קאָן מען זאָ-

דער פרייז פון זינד

נומער : זאלט-ארעסקי.

טעמער : קעסלער'ס.

וואָס איז דער פרייז פון זינד, טאָכטער מיניע? דער פרייז פון זינד איז : אז פונקט דעמאָלט ווען סע נליק ליכט זיך אויס דער הימעל פון דיין ענטמידעלטער פאר-נאנגענהייט און דיין פארפיהרער און פארפינפער איז טויט, און דו אליין ביזט ענדליך, ווי עס איז געווען צו ערווארטען, געוואָרען אן אינמעליגענט מידעל מיט א „סיטטאָדיעלאַיאַט“ אונטער'ן אָרעם — פונקט דעמאָלט, חנ'עוודיגע טאָכטער מיניע, דארף טון פאסירען, אז דיין בליק פאלט אויף א פלעשעל מיט יאָדאָפאָרם וואָס דיין אָרימער פאפּהא האָט געבראכט פאר דיין רואינירטען, ווייסגעקליידעטען פינגער. און דו טרינקסט עס אויס, און דיין מוהטער הויכט אָן שרייען „נוואָלד“, און דיין פאפּהא דייסט זיך (טעארעטיש) די ציגעקלעפטע באָרד, און אז דער אייגענווישענדער, ביזוודשרייענדער, פוסד קלאַפּענדער, גאזטיגיצענדער ווייבער-עולם דערועהט דאָס, שמעלט ער זיך אויף און נעמט אריינשמעקען די הויט-נאָדלען אין הוט, שארט צונויף די נאָסע נאָזטיכ-לעך, צעהלט איבער די סינדער און מ'ווארט אז דעם פאָרהאנג זאל טון זיין פליכט און — פאלען.

פאלט ער. געהט מען אהיים, אין מ'דערצעהלט דער שכנ'טע, אז מ'האט געזעהן א שטיק, איז דאָס א נואָלד. סא „פיהטישע“ פון לעבען. א לעבענסכילד. סע שמעלט

צימער אריין, כרי איינצופאקען איהרע זאכען. די טור
טער געהט אריין זעהן וואָס זי טוט און געפינט זי טויט.
מ'ברענגט זי ארויף אויף דער סצענע כאפען דאָס פיינע
ביסעל אפלאזן און די פארלוירענע יונגענד געהט אהיים
דערצעהלען איהר שכן, אז ביי געבלין שפיעלט מען איצט
אזא שטארקע שאָן, אז מ'קען שטארבען
דערפון.

* * *

די פארלוירענע יונגענד איז א פיעסע, וואָס שווינג
דעלט ביי אייף ארויס די עהרליכע טרער, וואָס איהר
זענט שולדיג אייער קראנקען ברודער אָדער שוועסטער.
זי נארט ביי אייף ארויס דעם האלבען דאָלאַר אויפ'ן
חשבון פון די קראנקע מענשען, וואָס ליגען אין די סאָ-
ניטאָריוםס פון לאַס-אַנדזשעלעס און דענווער, וועלכע
וואָלטען אפשר געקאָנט געהאָלפען ווערען דורך דיזעלכע
פופציג סענט אייערע. ניט א טראכט וועגען דעם, ליעבע
פריינט! די פארלוירענע יונגענד אליין האָט אלע סמנים
פון דראַמאטישער שווינדזוכט: זי הוסט, שוויצט און
איז שרעקליך געל אויפ'ן פנים. עס פעהלט איהר
הויב קייט, לופט, זוניגקייט און אזוי ווייטער.

די ליעבהאָבער פון גוטער דראַמא וועלען ווידער האָ-
בען א גלענצענדע געלעגענהייט צו זיצען אין דער היים.
ס'רוב סצענען פון דער פארלוירענער יונגענד זענען נאָ-
טירליך. ניין. זיי זענען אומגעויער מעהר
ווי נאטירליך. עס איז דער נאטירליכקייט'ס א גליעד-
שוועסטער-קינד, וואָס איז אראָפּ פון זינען און מ'האָט
עס גענומען אין טעאטער אריין.

נרייט מען זיך צו דער חתונה ביי דעם פארמיהרמען
 פאָרעל. אָבער פלוצים, זעהט! וואונדערט זיך!
 שמוינט! עס קומט די קראנקע שוועסטער, די אמת'ע
 כלה'ניו, דורך פילאדעלפיאָ, צוזאמען מיט איהר דאָרטער
 גער מוהמע. זי בלייבט שטעהן איבער-איבער-איבער-
 ראשט. זי שמוינט שבטשוינט! זי פרענט: מיט
 וועמען האָסטו חתונה, שוועסטער?
 בלייב ווי זי וואָלט קיינמאָל אליין נישט גענאנגען אין
 אירישען טעאטער און נישט געוואוסט, אז א געזונטע
 שוועסטער האָט געווענליך חתונה אין דריטען אקט, מיט
 דער קראנקער שוועסטער'ס ליעבהאָבער. די קראנקע
 מאכט נוואלדען. אָבער ענדליך דערוואוסט זי זיך, אז
 עס מוז אזוי זיין. (מחמת די גוטע קאליפארניא
 פרוכט פון ליעבע.) אין דער פערטער אפטיילונג פון
 דער פארלאָרענער יונגער זעהען מיר ווי עס איז שוין
 פאָריבער זעכס לאנגע יאהרען. זיי האָבען
 שוין א קינד. די קראנקע שוועסטער וואוינט ביי זיי.
 מען וויל פון איהר פטור ווערען צוליעב דיזעלבע סאני-
 טארישע אורזאכען וואָס איך, משה נאדיר, וויל
 פטור ווערען פון מיין נאָהענטער כאדיהרונג מיט דער
 בויער-קונסט. דאָס קינד פרענט: פארוואָס
 טאָר מען דיך נישט קושען, סאני-
 טע? און: האָסטו ליעב מיין פאפא
 און טאטא?

און דער עולם, וועמענס אויגען ווערען געמאָלען
 מיט א מאשין זייט די לעצטע פערטהאלבען שעה,
 דערזעלבער עולם ווערט שמארק געריהרט און מאכט:
 טצע-טצע! עס קומט איהר ברודער דער דאָקטאָר, מיט
 זיין ווייב. ביידע טענה'ן, אז די קראנקע דאָרף
 אוועקגעפיהרט ווערען צוריק אין סאניטארום. דזשעני
 שמעהט ביי דער מיר און הערט זיך איין. דער פאָטער
 וויל זי געמען צו זיך אין דער נאָסער וואוי-
 נונג, די קראנקע געהט אָפּ — געביך! — צו זיך אין

און זי דארף באלד חתונה האָבען. און זי פאָהרט אוועק
קיין וואונישטיין. און דערווייל פארכאפט איהר יונגע
און געזונטע שוועסטער דעם חתן פאר זיך. אויף
דעם אלגעמיינעם פארלאנג פון דעם קאסע־קעסטעל,
איז איהר פאָטער אויך א קראנקער, צע־שברה־כלי־טער
מענש, מיט ארומגעבונדענע פיס. די כלה־ניו איז דער
ווייל אין א סאניטאריום כדי צו געבען איהר קאמישען
פעטער א געלעגנהייט צו אמוזירען דעם געהערטען
עולם מיט דער סצענע, ווי עס קנאקען ביי איהם די הוי־
זען. און כדי ער זאָל קענען דערצעהלען, אז ער האָט
געפיעניגט ביי א מיסעס איז ער
ארויפגעפאלען אויף איהר בעט,
און האָסגלייכען אָנשמענדיגע וויצען, וואָס מ'דארף זיי
ב"ה נישט שלעפען צו קיין עהרענגעריכט. און כדי דער
געמליכער פעטער־וועקסלער אן „אנטי־וואירקער“ (אזוי
שמעהט אויפ'ן פראַגראם־צעטעל) זאָל קענען דערצעה־
לען זיין ווייב, אז דושוליוס האָט געדויערט
וועט (כאָכא!) און ער האָט געקראָנען א דיפּלאָ־
מאציע, (כאָכא!) און איצט מעג זי זיך שוין פאר
נינען צו האָבען אפענדיציזיס. (כע־כע!) און
כדי דערזעלבער קאָמיקער זאָל קענען געבען א מאַנסכ־
לישען ווינטערנארטען־ווינק און ערקלערען, אז מיט
יעדען מיידעל איז עפעס. קורץ און
צוריקצוועגנס צו דער געשיכטע: דאָס געזונטע מעדוש־
כהעהן בלייבט אליין מיט איהר אנגענעמען באַטרי־
גער, מיט דעם רואינירער פון איהר לאַנגוויילע. דער
בעזער, פוסקראַנקער פאָטער ווערט געוואָר פון איהר
מזל־דיגען אומגליק און ער וויל איהם ארויסטריי־
בען, אָבער דאָס פארפינפטע מיידעל שטעלט אין דעם
לעצטען רעפליק און זאָגט אומגעפער: טרייב איהם
ניטש ארויס, ווייל ער איז דער פאָטער פון מיין צו־
קינפטין יתום־על, וואָס איך טראָג אונטער מיין
ברוהעסט. פאָרהאנג נומער צוויי. אין דריטען אקט

אויף אזוינע פיעראקטיגע קליניקס. עס איז די פארלוירענע
 נע יונגע פון דער פארמאקסנעבילמער אידישער ביהנע,
 וואָס איז נראָה און אלט און. שווינדזיכטיג געוואָרען פאר
 דער צייט. עס איז די לעבענס־טראַגעדיע פון דער פאר-
 נוואלטיגער דראַמאטישער קונסט, אויף וועלכע די בא-
 רימטע טראַגעדיסטן לעָאָנאַרע דווע זאָנט, אז זי קען
 בלויז דעמאָלט אויסגעבעסערט ווערען. ווען מ'וועט אונ-
 טערצינדען אלע טעאטערען, און אלע מיטעלמעסיגע
 שפיעלער וועלען אויסשטארבען פון דער באַלערע. עס איז
 די פארלוירענע יונגע, האַפנונג, אמכיצע, פון דעם
 טעאטער־קריטיקער, וואָס הויבט־אויף אלע־ביידע הענט
 אין שטילער פארצווייפלונג און לויפט אוועק אין ביער-
 שענק.

די פארלוירענע יונגע, גענעבילט און געשטייג-
 בערנט, געמאיער־אָוויטצט און געלייענט איז א גענעראל
 פארזאמלונג פון אלערליי ריהערנע אינצידענטען, וואָס
 האָבען שוין אזוי עהרליך אויסגעדיענט זייערע יאָהרען
 ביים אידישען טעאטער, אז זיי דאַרפען שוין באקומען
 א פענסיע.

ווען די פארלוירענע יונגע זאָל האָבען אין זיך לע-
 כען, וואָלט זי אפשר געווען א לעבענסבילד, ווען זי זאָל
 פאָרשטעלען א בילד. עס איז א ביליגע קאָסטמער
 שרייבעריי, וואָס איז אָנגעמאָסטען געוואָרען אויף דעם
 טעאטער־געהער'ס גערווען, אויף זיין געדולד, אויף זיין
 אויסדויער. די גרעסטע מעלה אין דער פיעסע איז וואָס
 עס קלעפט זיך. אך, ווי עס קלעפט זיך! עס קלעפט זיך
 ווי ד ר ע ק ט פון דער פאָבריק. עס קלעפט זיך ווי לי-
 טערארישע קלעפט־אמאניא. עס קלעפט זיך אזוי מערדע-
 ריש, אז איהר קענט דערפון נישט פטור ווערען, ווי פון
 א נאלאָפירענדער שווינדזוכט.

די פארלוירענע יונגע איז א מעשה מיט א כלה
 מיידעל, וואָס האָט זעהר א לאנגזאמען, פע־מאכענדען
 קאמפאָמען (פאָרנעשפיעלט פון דזשעני גאָלדשטיין).

פארלױרענע יונגענד

אומװערן : געבילדשטיינבערג.

מעאטער : מאַקס געבילד'ס.

פארלױרענע יונגענד איז אהא, א שוידערליך קונסט
ווערק. עס איז א פיעסע מיט א שווינדזוכט, קאמשאָמ
שאַן, אויסצערונג, געבראָכענע הערצער, פוסקראנקהייט,
ארעמוט, עלענד, גויט, קאָסטימער-שרייבעריי, ליעדלעך
און דער עיקר טאקע, ווי מיר האָבען דאָ אויבען בא-
מער: קאמשאָמשאַן. עס איז א ל ע ב ע נ ס ד ר א -
מ א, אין דעמוזעלבען זין וואָס סעמעטערי איז א לע-
בענספראנע.

פארלױרענע יונגענד איז אזוי נעטריי צום לעבען,
ווי דער קרעה פון א האָהן אָהן דעם האָהן. עס איז אזוי
אינטערעסאנט, ווי די שיקאנאָ'ער שלאכטהייזער, די
עדיקיישאַנאל עליענס, דער מושב-זקנים, די יאָנג מענס
היברו אסאָסיאיישאַן, דער וואנדערבילט-קליניק, דער
מאָרג, דער נן-ילדים, און א רענולאר מיטינג פון די
הויזאיינווארפער-יוניאָן, לאַקאל 15. די פארלױרענע יו-
גענד איז געמאקסגעבילט געוואָרען מיט דער הילף פון
א געוויסען שלמה שטיינבערג. עס איז א טאָפּעל-געבילד-
סטיש, אזוי צו זאָגען. עס איז א סענסטימענטאלע שמא-
טעריי, מיט א שמאטעדינען אונטערשלאג. עס איז די
פארלױרענע יונגענד פון דעם אירישען טעאטערנעהער,
וועלכער פארלירט זיין שכל, זיין צייט און זיין געלט,

טריט, און מיט די בענשליכטראויגען, און מיט דעם נישט
 אויסגעטרעטענעם, קליינעם הארץ! זעה די עהרליכע
 מאדאם נאדאלסקי אלס מאַטקע'ס דערשלאָגענע מוטער,
 און דאָס פריילין לובריצקי (וועלכע איז אזוי באַליידיגענד
 יונג!) אין דער ראָלע פון דעם קליינעם, רעבעלירענדען
 פּאָטקע פון פּראָלאַנג און שפעטער אלס איינע פון די
 טיירלעך. זעה וועקסלער'ען אלס דעם וואויליונגערישען
 קאנארק און בעסי ווייסמאן אלס מערי די דראַמען-געהע-
 רין, וועלכע איז אזוי גרויסארטיג אין שלום פון צווייטען
 אקט, בעת זי גיט אַ פּ מאַטקע'ן צו זיין געליעבטער
 חנה'לען און אליין געהט זי אוועק! זעה היימאנ'ען אזוי
 גוט גרימירט אלס דער פּאָליאק, זעה קעסלער'ן אליין,
 דעם אַמאָליגען גרויסען און גרעסערען און גרע-
 סטען קעסלער אין דעם מאַמענט ווען ער דיקטירט
 דעם בריעף צו זיין טאַמע'ן און ווען ער רעדט צו חנה'לען
 און ווען ער נעמט ארום זיין מוטער-און-חנה'לע אונטער
 ביידע ארעמס און טענצעלט זיך אונטער טרוימענדיג
 דערביי פון זיין שמעטעל, ווי ער געהט שפּאצירען מיט
 זיין כלה, און מיט זיין עהרליכער מאַמע און ווי אלע
 קוקען איהם נאָך מיט גרויס דרד-ארץ, און, צום סוף,
 ווען ער ווערט געוואהר, אז מ'האָט איהם איבערגעגעבען
 צו דער פּאָליציי, און ווי זיין לעבען ברעכט צונויף, ביי
 דעם פונקט פון זיין העכסטען גליק. ווי שרעקליך! ווי
 טיעף! ווי געוואַלדיג! (איך מוז שוין ווייטער נעמען אַ
 פּראָשעק.)

דער פראָלאַג האָט געקענט פונקט אזוי גוט זיין אין
צווייטען אַקט, אָדער אין דריטען. עס איז נישט קיין פאָר-
שפּיעל, נאָר א פּאָר-בילד, א פּאָר-מוסטער פון דעם מאַ-
טעריאל. אָבער וואָס מאכט עס דען אויס? איך ווייס נאָר,
אז איך האָב די דאָזיגע פּיעסע געטרונקען מיט די אויגען
און עס האָט מיין האַרץ וואוילגעטון. עס האָט מיך באַ-
לוינט פאר אלע ביטול־בטלג'ישע, גאַרישע שטיקער מיט
וועלכע איך האָב מיר היינטיגען סעזאָן פאַרשטויבט די
אויגען און די אויערען. איך האָב אריינגעאַטעמט אין זיך
די אלע פייערליכקייטען פון מאַטקע'ס טראַגיק אין צוויי-
טען אַקט, ווען ער קומט פלוצים צו זיך, און, געפאַנגען
פון חנה'לען, דיקטירט ער א ברעפּע צו דער מאַמען. איך
האָב זיך געווישט א טרער (כמעט א פאַקט!) בעת מאַטקע,
דער געלייטערטער, דער בעל־תשובה'דיגער צוטרייבט די
מידלעך, און איינע פון זיי, די עלענדסטע ווייסט נישט
וואוהין צו געהן. און די אנדערע וואָס איז פאַרליעבט אין
איהם, וויינט, דאָס זי וועט נישט האָבען וועמען צו פּרעסען
העמדער און צו פּוצען די שטיוועל. און די דריטע, וואָס
זאַמעלט מיט אזא עקשנות ווי יס צי יג פאר חתונה-
אויסשטייער, געהט אוועק מיט'ן פּעקיל אונטער'ן אָרעם,
דער סימבאל פון דער אייביגער בענקשאַפט צום ריינעם
לעבען! איך האָב מיט האַרצקלאַפּונג איבערגעלעבט די
סצענע אין קאווע־שטיבעל, וואו די מיי דלעך זענען
געווען פאַרזאַמעלט, און איך האָב זיך געזאָגט: זעה, ווי
אזוי אן אמת'ער קינסטלער קען אלצדינג פאַרהייליגען.
מיט דער פרומקייט פון זיין האַרץ, מיט דעם צער פון זיין
נשמה! און זעה, האָב איך צו זיך געזאָגט, זעה
ווי פיין, ווי קינסטלעריש אלע שפּילען, כמעט אָהן אויס-
נאַם. זעה שוואַרצ'ען אין דער ראַלע פון דעם אַלמען
פּאָיאַ, פון דער וואָכענדיגקייט אין גלעקלעך! ווי אייביג
ער זעהט אויס! און ווי פיין ער שפּיעלט! זעה שווייד'ען אין
זיין קליינער ראַלע, פון אַ וואַרשעווער אַי ד, זעה פּראַג-
ציוס אַדלער, אלס די שבת'דיגע חנה'לע, מיט די שטילע

ליכע ווערטער, וואָס געהען געשפּאַנט אינ'ם רייכען
רייטוואָגען פון קעניגליכער דראַמאַ.

דער אינהאַלט פון „מאָסקע ננב“, הערר רעדאַקטאָר,
איז אייך מסתמא באקאנט פון זיין בוך. מאָסקע, א איני
געל פון אָרעמע און שלעכמע עלטערן, ווערט געטרעטען
און געשלאָגען פון יעדען, שווערט צו נעמען נקמה פון דער
וועלט. פארלאָזט זיין היים. באגעגענט אירישע צירקלייט.
פארקניפט זיין מול מיט זייערס. פארליעבט זיך אין דער
ש פ א נ י ש ע ר דראַמאטישערין. דער'הרג'עט זיין ריי
וואָל — קאַנאַריק. נעמט יענעם'ס פּאַס און זיין געלד.
ווערט קאַנאַריק. עפענט א ה ו י ז און וואויליוונערט.
ווערט דאָס איהם ענדליך מיאוס. ציהט איהם צו דער
ריינער חנה'לע פון קאווע'שטיבעל. שווערס-מאָפּ זיין פּראָ-
פעסיע. צומרייבט די מ ו י ד ע ז, און שיקט נאָך דער
מאַמען. דערווייט זיך אָבער חנה'לע און איהרע טאַטע
מאַמע פון דעם סוד. שיקט מען נאָך פּאָליציי. קומט מאָמ
קע'ס טאַמע פּרעהט זי זיך מיט איהר פארלוירען קינד,
און זי זעהט נישט די האַנד, וואָס וועבט דערווייל די
פּעדים פון אומגליק איבער זיין קאָפּ. עס קומט די פּאָ-
ליציי. ארעטירט מאָסקע'ן און — די פּיעסע ענדיגט זיך.
ניין, זי ענדיגט זיך נישט. זי געהט בלויז אונטער ווי א
רויסע, שווערע זומער-זון. דערנאָך ווערט טונקעל און קיהל
און געהיימנישפול אין אייער נשמה. עס שפּראַצט ארויס
די וועלט מיט איהרע פארקניפטייטען און סודות. עס
ענטפּלעקען זיך די קליינע שטערען פון האַפּנונג און
טרויסט. דער ננב, דער האַלושניידער, דער סונצענמאכער
פון א ביליגען צירק, ווערט געלייטערט דורך דעם אויגעני-
פייער פון עפעס א חנה'לע. ער נעמט בענקען נאָך זיין
מאַמען, ערניץ דאָרט אין אָרימען שטעטעל, דער סימבאָל
פון דאָס גוטע און דאָס איידעלע וואָס ליגט אויפ'ן
גרונד פון יעדער נשמה, מעג עס זיין די נשמה פון א צירק-
שפּיעלער!

„מאָסקע ננב“ האָט 3 אַקטען מיט א פּראָלאָג. אָבער

„מאָטקע גנב“ איז ניט קיין פיעסע, נור א געזאנג.
 איך ווייס נישט פארוואס א ג ע ז א נ ג זאָל זיין בעסער
 ווי א פיעסע. איך ווייס נור אז ווען מען באצייכענט מיט
 דעם ווארט ג ע ז א נ ג עפעס אזאך וואָס איז נישט
 קיין געזאנג, איז דאָס ביי שריפטשמעלער א גרויסער
 כבוד. אכרהם ריזען, צום ביישפיעל, וויל אלע מאָהל, אז
 מען זאָל זאָגען אויף זיין ליעד, אז ס'איז כמעט נישט
 קיין ליעד, נור אן ערצעהלונג, און אויף אן ערצעהלונג,
 האָט ער האָלד, מען זאָל זאָגען, אז ס'איז נישט קיין ער-
 צעהלונג נור א ליעד.

„מאָטקע גנב“ איז דאָס ליעבסטע, דאָס אנגענעהמסטע,
 דאָס שבת'דינסטע, דאָס פיינסטע, דאָס בעסטע, דאָס אי-
 דישפּויליש'סטע וואָס מיר האָבען געזעהן אויף דער אי-
 דישער ביהנע, סיי פערזענליך און סיי אזוי. „מאָטקע
 גנב“ איז מעהר ווי די אָננעשריעבענע דראַמאַ.
 עס איז דאָס הונדערט-מאָהל-יש טאָנגעשריעבענע, דאָס
 טויזענד-מאָהל-יש טעצייכענטע וואָס רעדט אראָפּ פון
 דער פלייצע פון יעדען אַקט. עס איז א שטיק וואָס מוז
 נישט שפיעלען מיט'ן פנים צום פובליקום. עס איז א
 שפיעל אין וועלכען דער חן ליגט נישט נור אין די געזיכט-
 ליניען, נור אין יעדען פאָלד פון דעם סימבאָל-מאַנטעל,
 אין וועלכען עס איז איינגעהילט. עס איז א „דע פראַפּונ-
 דיס“ רוף פון א קינסטלער, וואָס קאן שרייבען נור אין
 שבת'דיגע ווערטער. עס איז דער יום-טוב-גאַנג פון פריי-
 לייך פאַטום מיט דעם פאַרשטיינערטען האַרץ. עס איז פאַר-
 בלאָהונג פון דעם וואולנאַרען ווייב-האַנדעל. עס איז א
 געדענק-אין-נאָט-צייכען, פון דעם ערלען און פייערליכען
 קינסטלער, וואָס זעהט אומעטום די גרויסע און מעכטיגע
 האַנט, וואָס ציהט געהיים די פּעדים אויף וועלכע עס
 טאַנצען די פופען — די מענשען. און זעהענדיג עס,
 יצט ער ביי זיך אין רייכפאַרביגען, ווייכבאַלויכטענעם
 קאַבינעט און זינגט עס ארויס אויף פאפיער אין פייער-

מאָטקע גנב

אומקאר : שלום שיש.
טעאטער : קעסלער'ס.

ווערטהער רעדאקטאָר : מיין היינטיגע רעצענזיע וועט
אפשר ניט זיין קיין פרעהליכע און זי וועט נישט זאָגען
קיין וויצען, איך בין אליין אויף נישט פרעהליך. איך בין
פארקיהלט און האָב פיבער. מיין נאנצע וועלט־אנשוואונג
איז היינטיגע וואָך א פארקיהלטע און א הייוועריגע. און
סע שטעכט איהר אין א זייט. אלע מייע געדאנקען געהן
ארום מיט פארבונדענע שטערענס און סוקען אויפ'ן טאָ-
שענזיינערעל. און אַטאָזויאָ האָבען מיר ביידע, איך און
מיין וועלט־אנשוואונג, זיך ארויסגעשלעפט פון בעט און
גענאנגען זעהן דאָס אירישע דאָוידקעסלערטום אלס
„מאָטקע גנב“.

גענאנגען בין איך מיט א שווער געפיהל און א הויכען
פולס. אויפ'ן וועג צום טעאטער האָב איך מיר אויסגעליינט
די פלענער, ווי אזוי צו שניידען מיט מעסערס מיין פריינד
אַש און מיין פריינד ד. קעסלער און אלע אנדערע דאָר-
טען. געטראַכט אונגעפעהר „ פארקיהלט בין איך, און
אומעטיג איז מיר, וועל איך אויסזידלען עטליכע מענשען,
וועט מיר פרעהליכער ווערען אויפ'ן האַרץ“. אָבער דאָ
בלייבען מיר שטעהן, הערר רעדאקטאָר, אפשר דריי
מינוט אויפ'ן זיינער. מיר געהמען דעם פראָשעק וואָס
דער דאָקטאָר האָט אונז פארשריבען (אן עסעלהאפטער
פראָשעק!) און מיר זאָגען דאָס פאָלגענדע:

— נישט אין נאנצען. הער ספאלי אלס דער דאקטאר
שאו איז געווען סטיליזירט אבער צו ל י נ י א ל. א
קליינער זינזאג, א צייטווייליג סארנעסען־זיך אין דער
ראַלע, וואָלט איחם גערעטעוועט.

מאָל נישט צופירדענשטעלען!) איז זי פאָרט איינע פון די בעסטע פיעסען אין ענגלישען טעאַטער.

„קארען“ איז אפשר נישט סײַן דראַמאטישער קאַראַקטער, נאָר, אָבער עס איז א צירונג קעסטעל אין וועלכען איהר קאָנט אַרײַנלענען די סײַערסטע אײַדעלשטײַנער אויב איהר זענט נאָר גענוג רײַך.

געשפּיעלט האָבען אלע זעהר פּײַן און מיט שטײַלער נישטדערזאָגטקײַט. כמעט אלע (א חוץ אפשר דער יונגער פּעטער, וועלכער איז געווען צו אמעריקאניש!) זענען אַ וײַסע זעסען זײַערע ראָלען (אויף דער זאָפּא) מיט גרויס געדולד און פּינטליכקײַט. פּאַניאַ מאַרינאָוו האָט אביסעל צופיעל געהויבען דעם קאַפּ און אביסעל צו שטאַרק אונטערנעשטראָכען די ראָלע פון „קארען“, און האָט זיך צופיעל באַוואַויגען אין דער קאָלאָסאַלער אונבאוועגליכקײַט פון דעם גאַנצען שטיק. זי האָט געוואָלט זײַן דער דײַל און דאָך, די פּענ־סטער און די זײַלען פון דעם שטיק — אַלצדינג מיט אַ מאָל, און דעריבער איז זי געווען אביסעל צופיעל, פאַר דעם דינען געבוי פון דער פּיעסע. אין דער סצענע מיט דעם דאָקטאָר איז זי וואויל. אין דער סצענע מיט דעם סקולפּטאָר — דיטאָ. אין לעצטען אַקט, ווען זי דער פּיהלט די שוואַכע פּעדעס פון דעם דראַמאטישען פּלאַנ־טער, ווען זי כאַפּט זיך בײַ א נישט־אײַברינג געראַטענעם מײַד־פּרױען־מאָנאָלאָג, פּאַרלירט זי דעם מוט און שפּיעלט אביסעל צו העל, צו זשורנאַליסטיש.

הער קאָנראַי אַלס דער אַלטער פּאָטער איז געווען פּערפּעקט. דעריבער נישט אזוי אינטערעסאַנט, ווי ווען ער וואָלט געשפּיעלט אביסעל שוואַכער. פּרײַליין גרעיס הענדערסאָן אַלס די מוטער איז פון אָנהויב געווען אַב־סעל צופיעל נײַענגלענדערײַש, צו יענקיש, אָבער שפּעטער האָט זי זיך זעהר גוט אַרײַנגעדענעמאַרקט אין איהר ראָלע. הער מעלצער אַלס דער סקולפּטאָר איז געווען

דער שטילקייט און איינגעהאלטענעקייט פון די העלדען,
לויט זייערע ווייכע טריט און מאלאנכאלישע סודות-
דינקייט, וואָלט איהר נעמיינט אז אין שטוב געפינען זיך
עלף דערטרונקענע פרינצען, און זיבען גרעפינס. אָבער
דער סוף לאָזט זיך אויס, אז מ'איז געגאנגען אזוי שטיל,
ווייל מ'האָט נישט געוואָלט אויפוועקען די פליעג, וואָס
שטעהט אויף דער סטעליע.

קארען האָט דעם חן פון פייער, וואָס ברענט צוליב
נאָר נישט. וואָס ברענט אנטקעגען א ווארימער זון. עס
איז דער חן פון נישט-ניצליכקייט, פון לוקסוס, פון
שאמפאניער-שוים, פון איבערקולטור. נאָך די שטיקער
וואָס איהר זעהט ס'רוב אין אידישע טהעאטערען, און
וועלכע געהען אזוי הויך און קלאפענדיג און מיט די
גרויסע טריט פון א דיענסט-מויד האָט איהר א באזונדער
פארגעניגען אריינצוקוקען (דורכ'ן אָפענעם פענסטער)
אין א אריסטאָקראטיש הויז, וואו אלע געהען אזוי מאַ-
נירליך. איהר האָט דערביי די געלייטערטע הנאה וואָס
קומט פון נישט-הנאה-האָבען. איהר האָט דאָס פיינע
שבת-געפיהל פון קומען-פון-דאווענען, וואו איהר זענט
צום זעכציגטן-פיער-און-פערציגסטען מאָל געשטא-
נען שמונה-עשרה. איהר געניסט דעם טעם פון זיין א
מבין אויף גוטען וויין, וועלכער איז א בעסערער טעם,
ווי דער טעם פונ'ם וויין זעלבסט.

„קארען“ איז וואונדערבאר סצענירט און באלויכטען.
דער נאנצער שפיעל-מאָן איז אזא אינטימער, אזא פונך
מענש-צו-מענשליכער. דאָס אויג זעהט די שעהנע פאניא
טארינאָו און פרעהט זיך. דאָס אויג זעהט די גראָהקייט
פון דעם נאָרדלאַנדישען אומעט, די פריקרעקייט פון א
שטרענג-כריסטליכער שטוב, און סע גלויבט מיט פאר-
רעגענטע ברעמען.

מיט אלע פעהלערען וואָס „קארען“ ענטפלעקט פאר
די קונסטגעזעטיגטע קריטיקער (וועלכע מען קאן קיינ-

מיר אליין, פערזענליך, האלטען, אז ווען אלע
 מיידלעך וואָס קאָנען נישט חתונה האָבען אין דער צייט,
 זאָלען משונע ווערען און ארומלויפֿען איבער די פעלדער,
 וואָלט די וועלט אויסגעזעהן א סך רייצענדער ווי זי זעהט
 אויס! מיר האַלטען אויך, אז ס'איז נישט אנשמענדיג
 צו זינדיגען מיט א תירוץ. אויב קארען וויל האָבען
 אלערליי פארנאָנגעהייטען — נאָט אין הימעל! וועמען
 געהט עס אָן? זאָל זי! אָדער צו וואָס זוכען א
 תירוץ אין איהר שוועסטער'ס קראַנקהייט? צו וואָס
 איבערהויפט ערקלערען אז מיר פרויען ליבען אזוי
 און אזוי? מיר פרויען זענען פארשידענארטיג
 אין אונזער מיר־פרויעניזם. מיר־פרויען זיינען גוט און
 שלעכט, קלוג און נאָריש, נימפאָמאניש און אסקעטיש,
 ניכטער און פארשיכור'ט. מיר פרויען האָבען
 נישט קיין מאָנאָפּאָל אויף גאָט'ס ריינער ליבע, פונקט
 ווי מיר מענער האָבען נישט קיין מאָנאָפּאָל אויף צו זיין
 שוויינקערלעך. שטעלט זיך פאַר, איהר אלע וואָס טראָגט
 שלייקעס, וואָס עס וואָלט פאסירט, ווען איינער פון אונז
 זערע ברידער זאָל ארויסקומען מיט אן ערקלערונג, אז
 אויב מען וועט איהם נישט ערלויבען צו זיין אונאנגע-
 שמענדיג, וועט ער משונע ווערען און ארומלויפֿען איבער
 די נאסען א נאקעטער. מיינט איהר אז עמיצער וואָלט
 גענומען דאָס פראָבלעם ערנסט?

קארען פארלאָזט די היים און געהט אוועק. נישט
 משונע־ווערען — מענט איהר זיין זיכער. זי געהט אוועק
 אזוי שטיל, ווי זי איז נעקומען. אזוי שטיל (און דאָך
 נישט אָהן א טיפֿען איינדרוק!) ווי די נאנצע פיעסע
 געהט אוועק. דאָס אָפענע פענסטער, וואָס פאר א כישוף
 עס האָט! א שמעקעדיגער נעבעל־אַטעם טראָגט
 זיך פון דאָרט. א רייצענדע אונמאָכליכעטע. עס איז אזוי
 איידעל־נישמדעדע־וואָגט. אזא אריסטאָקראטישער קאָנ-
 פליקט איבער א בלאָהען גאָרנישט. עס איז א שווערדען־
 דעל איבער דער פראַנע: פאר וואָס איז מיטוואָך? לויט

ווארטענדיג ביז דער לעצטער שוישפיעלער זאָל זיך
אַסוואַנען זיינס.

אַפּאַפּאַ:

עס איז נישט פון יענע חוצפח'דיגע סאַטחאנען,
וואָס פּישען זיך אריין אין סאַמע ברען און שלאָגען
איבער די רייד. דער קארען-פּאַרהאַנג מישט זיך בכלל
נישט אין די „אינערע אנגעלעגנהייטען“ פון דעם
שטיק. עס פּאַלט בלויז דאַמאָלט, ווען סע זעהט אז
ס'איז שוין אבסאָלוט נישטאָ וואָס צו טון אויף דער
ביהנע. ער פּאַלט: נישט כּדי אָפּצוהאַלטען די דראַמאַ
פון א „שרעקליכער טאַט“, נאָר כּדי צו געבען דער פּיעסע
א געלעגנהייט זיך אוועקצוזעצען און באַטראַכטען וואָס
זי וויל.

קארען'ס שוועסטער איז אין משוגעים-הויז. וואָס
האָט זי געטריבען צו משוגעת, אָ, ברידער? די ליבע! זי
זי איז געווען פּאַרליעבט. אָפּגלאָזט דעם שידוך. איז זי
געוואָרען קראַנק. „און איינמאָל“, אזוי דערצערלט
קארען'ס אלטע מוטער — „איז מען געקומען צו מיר
און מ'האָט מיר געזאָגט: אייער טאָכטער לויפט ארום
מוטער-נאַקעט איבער די פעלדער און זי שטעלט אָפּ יעדער
דען מאַנסביל וואָס געהט פּאַרביי.“

אַט דאָ ליגט די סאַמע יאָרע פון דער דראַמאַ. דאָס
פּראָבלעם: זאָלען די עלטערן פּאַרווערען זייערע טעכ-
טער צו געניסען פון דעם קאַפּעטשקע נאַטור? אָדער
זאָלען זיי צוועהן ווי זייערע טעכטער ווערען משוגע און
לויפען ארום נאַקעטע איבער די פעלדער און שטעלען
אָפּ מאַנסבילען?

קארען'ס פרומער טאַטע האַלט, אז ס'איז בעסער צו
לאָזען די טעכטער ארומלויפען נאַקעט, איידער זיי זאָלען
חתונה האָבען מיט נישט קיין אָרענטליכען מענש.
קארען'ס מוטער האַלט, אז ס'איז בעסער חתונה צו
האַבען „זילע קאַרט“ איידער ארומצולויפען איבער
די פעלדער אָהן — אוירינגלעך און אָהן אלעמען.

דערנעהט צו דיר נישט. פון די דיהרעוודיגע שאַטענס. פון
דער סודות'דיגקייט. דו שטעהסט פארטראכט לעבען דיין
טונקעלען פענסטער און דו חלום'סט דיר אויס דיין איי-
גענעם, וואוילגעווינשטען חלום מיט א רוימען פראָסט
פון אויבען. מיט זיבען בלאַהע לכנות. מיט אלצדינג.
וואָס ארט דיר, וואָס דאָרט ביי דיין פּרעמדען שכן אין
הויז, קומט ב א מ ת פּאָר? אביגאָר דאָס פענסטער
פון זיין הויז איז אָפּען — צו דיר, און ליכטיג! אבי-
גאָר דו קאָנסט שטעהן און קוקען און נישט פארשטעהן,
און זיך אָפרוהען, און זיך פארטראכטען.

„קארען'ס“ לעבענסגעשיכטע איז פול מיט איינצעל-
הייטען. קארען האָט צוויי פארגאנגענהייטען אָנשטאט
גאָר נישט, אָדער א י י נע, ווי די מאָדע איז, היינט
מינס יאָהר, 1918. קארען צייטונגט. קארען שרייבט.
קארען איבערזעצט אנאטאָל פראנס. קארען האָט זיך
געלאָזט מאַהלען — אָדער זאָל איך זאָגען „פלאסטע-
רען“? — פון דעם סקולפּטאָר סטראנדנאָרד. דער
געמליכער סטראנדנאָרד האָט אָפגעבילד'ט איהר
נאקעט לייב, און געמאכט דערפון א מייסטערווערק
„קארען“ ווערט אויסגעשטעלט אין איהר אייגענער
שטאָרט. אָבער דערווייל לעבעלט זיך אין איהר דעו
העכסטאָנשטענדיגער דאָקטאָר שאו. קארען דערצעהלט
איהם פון איר פארגאנגענהייט. ווי אזוי זי האָט זיך
איבערגעגעבען, אכיהא, מיט לייב-און-זעל צו אימצען.
גאָר יענער איז געשטאָרבען און איהר לייב-און-זעל איז
געבליבען — ליידיג. איז זי געגאנגען און אוועקגע-
טראָגען איהר לייב-און-זעל צו דעם קונסט פלאסטערער.
אָבער יענער האָט זי נישט פארשטאנען. פארוואָס? ווייל
ער איז א מ א נ. עך, ווען ער זאָל נישט זיין קיין מאן,
וואָלט עפעס אנדערש געווען! מיינט נישט דער הערד
דאָקטאָר אז זי איז גערעכט? ניין. דער הערד דאָקטאָר
נעמט דעם שטעקען און זאָגט אָדעוואואר. פון צייט
צו צייט פאלט זיך דער פאָרהאנג. שטיל. געלאסען. אָפּ-

שמועסען און שמועסען.
 קומען און — נעהען נישט.
 און ועצען זיך נאך א מ א ל אוועק.
 און ריידען ליטעראטור.
 און דערמאָנען — אין זייערע דיסקורסען — טשע
 כאַו'ען און איבסענ'ען און אנאמאָל פראַנס.
 פ ר א - ה נ ס — פראָננצירט מיט אן עכטפראַנץ
 צוויזשען אקצענט פון
 פאניא מארינגאוו.
 די ביכערדיגע.
 די וואויל'וויסענדיגע.
 די זעלטענע !

דאָס שפיעל „קארען“ איז פונקט ווי קארען אליין :
 אן אפען פענסטער אין דרויסען ארויס. אזוי זאָגט עמי
 צער פון די קארעניאנער. און דו זיצסט אין דער ווארעם.
 אין דער פינסטער. מיט'ן לעצטען נומער „אטלאַנטיק
 מאָנטלי“ אין טאש, און דו פיהלסט אזוי וויכטיג. ראה
 מענדיג. דעקאָראַטיוו. בין איך מיר, טראכסטו, דער פיר
 נער מענש וואָס זיצט זיך אין דעם פיינעם טהעאטער און
 האָט דאָס ביסעל פיינע הנאה, פון דער פיינער מאָדער
 נער דראַמא. און דאָרטען שפיעלט זיך עפעס — צווישען
 די ברוי'ן-גראָהע ווענט, לעבען דער ברייטער טיהר. פון
 לעבען די נעלבע פאָרהאנגען. דאס פרייליין קארען
 נאָראַט זיך איין אין זיך זעלבסט. זי איבסענט. שטייל.
 אָהן מוזיק. אָהן קערפערליכע נימנאסטיק. אָהן הויכע
 טריט. און דו האָסט ס'נעפיהל, אז דו שמעהסט ביי דיין
 איינען פענסטער, דו קוקסט אריבער איבער'ן וועג, צו
 דיין פרעמדען שכן. דו זעהסט : מ'זיצט, מ'רעדט.
 מ'הויבט זיך אויף. מ'קוקט. מ'זעצט זיך עסען. דו ווייסט
 נישט וואָס דאָרט טוט זיך. דו ווילסט נישט וויסען.
 דו האָסט פארגינגען פון דעם קוקען אליין. פון דעם
 אריבערקוקען אהינצו. פון דער נישט קלאָהרקיט. פון דער
 פאָרהאנגליכקייט. פון דעם איינעהאלטענעם טאָן וואָס

„קארען“

אומקאר: היעלמאר בערנטמאָס.
פעאַטער: גרינווידויש ווילעדויש.
הויפטשפיעלערין: פאַניאַ סאַרינאָוו.

אן אַפּרוה. א צרויך־קומען.
ווייס און שטיל און אויפגעראמט איז דאָס קליינע
טהעאַטער. ווייס און שטיל און אויפגעראמט דיין הארץ.
שטיל. שטיל. מ'בעווענט זיך קוים.
עס באווענט זיך קוים דאָס קורצעשוירענע מיידעל,
וואָס ווייזט דיך דיין אָרט, עס באווענען זיך קוים די
צרועהער, עס באווענען זיך קוים די שפיעלער, עס
באווענט זיך קוים דאָס שפיעל.
אלצדינג איז אזוי אריסטאָקראטיש־פּויל. אינטערע־
סאַנט נאַכלעסיג, דיסטניגירט פאַרשלאָפען.
און דער עיקר דאָס פּובליקום. דאָס נעאידעלמע.
דאָס גוט־ערצויגענע.

און פונקט ווי ביי א זאָלאָטאַרעפּסקי־פּיעטע איז דאָס
ערנסטע דאָס זאָלאָטאַרעפּסקי פּו ב ל י ק ו ם, אזוי
איז אין א ווינקעל־טעאַטער דאָס בעסטע, גישט דאָס
שוישפיעל, אָדער שוישפיעלער. נאָר די צו זעהער.
מיט א גרינוויטש־ווילעדויש־פּובליקום איז לייכט
אויסצוויצען — אפילו די לאַנזאַמסטע פּיעטע.
אזוי ווי „קארען“ צימביישפיעל.
וואו מענשען זיצען און זיצען.

דאָ און האַלב־פּעֿהלעֿרען דאָרט. די פּיעסע בכלל לייֿדט
 פון אן איבעֿרפּלוס אין אלעֿדינג (דאָס שטיק האט אין
 זיך פון וואָס איהר ווילט — פון דייֿטשע מאָזלען ביו א
 וועל־ט־אונטערנאנג!) אָפּט צופּיעל ערקלערט און אונ־
 טערנעשטראַכען, אָבער די אלע פּסעוודא־פּעֿהלעֿרען
 ווייזען בלויז — טאלאַנטווערמס, צום לאַנד פון דער
 בעסערער דראַמאַ, פון דעם פּיינערען שפּיעל. און
 וואָלט נאָר דימאָוו נישט פאַרנעסען אז די וועלט אין
 פּלאַמען איז נאָר א ס י מ ב אָ ל פון עפעס א פּיעסע, א
 מין פּיער אקטינער פּראָלאַג (אין וועלכען די אקטען
 פ א ר דעם ערשטען אקט זיינען אזוי קינסטלעריש
 אוועקגעטראכט!) און וואָלט ער ניט געוואָלט זיין אי־
 בערצייגענדר, וואָלט עס געווען א בעסערע דראַמאַ צווי־
 שען די זעהר גוטע. אזוי ווי עס איז, איז עס בלויז א
 גוטע דראַמאַ צווישען די בעסערע.

כמעט אלע אקטיאָרען האָבען געשפּיעלט גוט — א
 טייל האָבען אפילו געשפּיעלט בעסער. אדלער איז געווען
 איינדרוקספול, שעהן, אימפּאַזאַנט (אפּשר ס ו ב ל י מ
 — ווייל דאָס וואָרט ס ו ב ל י מ קלינגט זעהר שעהן)
 אלס דער א י י ב י נ ע ר א י ד. ער איז נישט אריין
 אין דעם ישראלי־טאַטע־מאניר, ווי עס איז געווענליך
 דער פאל אין אזא ראַלע. זאָלען איהם די געטער בענשען
 דערפאַר! שאכט איז געווען א זעלטענער ראספּוטין:
 פלינק, נערוועז, פאַרנלויבט אין זיך, פּיעטעטפול, שוואַכ־
 ליק, ר ו ס י ש. שעהננאָלד איז געווען אזוי ווי זיין
 נאָמען. זאטע? — מיר זיינען שוין מיעד פון ווארפען
 בוקעטען אויף אירם. מאדאם אדלער האָט געשפּיעלט
 בעסער ווי איהר ראַלע. פּראַנציש אדלער האָט געהאַט
 א פּאָר פּיינע מאָמענטען (אין דער ליבעם סצענע אין
 ערשטען אקט איז זי געווען אויסגעצייכענט!) אָבער
 בכלל האָט זי געמאַכט דעם איינדרוק, ווי זי וואָלט זיך
 געוואָלט באהאַלטען אין זיך זעלבסט, נאָר זי קאָן נישט,
 ווייל זי איז צו ג ר ו י ס.

ליכקיט. דר. איסערלעס נעמט אראפ די מזוה און —
 נעמט אוועק אין גלות אריין מיט לודוויג זאָל'ען.
 א רענדיל אראפ, א רענדעל ארויף — עס ווערט מלחשה.
 מ'טרייבט די זיבען גרענדימטע אמטער אידען פון רוסלאנד.
 א געוואלדיגער גלות! און אויבען איז א הייזעל. אונטען
 איז א קלייזעל. אויבען קומען מענשען, ווי ראָזענפעלד
 זאָנט, אָפּטון נאָר גבלות; אונטען קומען מענשען קלאָגען
 אויפ'ן גלות. קומט אריין ראספוטין און זיין פריינד
 וואָלף. זיי פארברענגען מיט די מיידלעך. פינטעלעך.
 ביטע אָנצושטרענגען אייער פאנטאזיע! דאָ ליגט אויך
 באהאלטען די — ווי הייסט זי? — די טונגע. דר.
 איסערלעס טאָכטער.

מ א נ א ל א נ : יאָזא, כדי א י י ן פרוי זאָל
 בלייבען ריין, דארפען פינף פרויען אוועקגעבען זייער
 יונגע, זייער אונשולד. העהע! די וועלט טרינקט זיך
 אין בלוט. אָבער דאָס ה י י ז ע ל ע שטעהט. אָבער
 לאָז מען נאָר פרובען (זעהר הויך) צונעמען די ציגעל
 פונ'ם הייזעלע! העהע! קורץ: הייזעלע, מיזעלע, קליי-
 זעלע. אונטען דאווענט מען, אויבען שטעכט איסערלעס
 טאָכטער איהר ערכיפארפיהרער — וואָלפ'ען. מ'רופט
 ארויס דר. איסערלעס פון קעלער. וואָלף איז טויט. עס
 ווערען דורכזיכטיג די ווענט. טאָרקוועמאדאָ ערשיינט.
 מ'טוט איהם לאָזען וויסען, אז ער איז טויט. ער שאָקעלט
 מיט'ן קאָפּ. דר. איסערלעס האַלט א לאַנגע רעדע און
 ערקלערט, אז דער סורפריז איז שוין פאראיבער און
 פאר ווייטערע איינצעלהייטען זאָל מען נאָכקוקען צוריק
 צורועג — אין ערשטען אקט, זייטע 132

* * *

„די וועלט אין פלאמען“ איז א וואונדערבאר שטיק
 — מעסטענדיג פון ליבינ'ען א ר ו י ף. עס איז אן אויס-
 נעצייכענט שטיק — מעסטענדיג פון נאָרדינ'ען
 א ר ו נ ט ע ר. עס איז א וואוילע פיעסע — מעספעני-
 דיג דימאָוון אויף דימאָוון זעלכסט. העלבישע העלערען

בער קומט זי אויף דער ביהנע שוין א געשפילטע
און אלעס וואָס די שוישפיעלער דארפען טון איז —
נישט שמעקן איהר אין וועג, זי לאָזען טון וואָס איהר
הארץ נלֹסט.

דימאָוו'ס נייע פיעסע איז נישט נאָר סימבאָליש,
נאָר זי איז אליין א סימבאָל, אליין א משל אויף א
טהעאטער־שטיק וואָס קאָן פאסירען. דימאָוו וויל נישט
אז איהר זאָלט צוליעב זיין פיעסע פארנעסען דימאָוו'ן.
ער האלט אז ער איז וויכטיגער פון זיין שטיק. דעריבער
דערמאָנט ער אייך אין פראָלאָג, אז ער געהט אייך איר
בערראשען. דאן ערקלערט ער אייך אין אָנהויב פון ערשט
טען אַקט אז דער סורפריז קומט באַלד. עס געהען אוועק
זעקס הונדערט יאָהר — אָבער ביים אידישען שווי-
שפיעלער איז עס גאָרנישט. ער איז געוואוינט צו א
רייכקייט פון יאָהרען. זעקס־הונדערט יאָהר? פון. עס
איז ביי איהם גאָרנישט! באַלד הויבט זיך אָן די איר
בערראשונג. טאָרוועמאדאָ איז טויט! עס לעבע פאָטער
מיכאאיל (ראספוטין?). די צייט געהט — אקטענווייז,
אקטענווייז. עס איז די מלחמה־כלות, פֿלום דאָס שנרעל
פעריל, פֿלום ראספוטין. נאָר שעהן, איידעל און מענשליך
געהען די דראמאטישע פארבינדונגען. די עברי איז ריין
און לייכט און פול מיט אינטערעסאנטען פארסיפלאזש.
פון צייט צו צייט געהט דימאָוו'ס וועלט ארויס פון די
פלאמען און הויבט אָן ווערען וואסערדיג. א איד מאכט
קידוש און (פֿלוצים — אָהאָ!) א טרומייטען־שאַל.
ס'רופט אין קריעג. ראספוטין ברעכט זיך אויס א פוס
און פאלט אריין אהערצ־צו, אַט־אָדאָ צו אונז, אָט ווי
איהר קומט איהם אָן. די אויסגעלאסענע פרוי געפינט
איהר קינד — דעם מסור, וואָס האָט זיך ערצויגען ביי
דעם דר. איסערלעס. ער איז פארליעבט אין איהר —
ווי זי הייסט דאָרטען מיט'ן ביהנע־נאָמען! זי
פרענסיסט און לאָזט זיך נישט. די אויסגעלאסענע פרוי
געמט זי מיט זיך, כדי צו רעטען איהר טיעפע יונגפרוי

איז, לאָמיר זאָגען, אן עלעגאַנטער זיידענשפיץ אויפ'ן אונטערקלייד פון דער מאדאם רעאליזם. א פיינער זשעסט פון דער אונפיינער, סיעפלינגערישער אמת'דיגקייט. עס איז א שטעלטזיך-פאָר דראמא, מיט דימאָוו'ן אין הינד טעגנרונד, מיט דימאָוו'ן אין פאָדערנרונד, מיט דימאָוו'ן אין מימען. עס איז דימאָוו, דימאָוו אומעטום. און פונקט ווי שעקספיר'ס קלעפאטרא און סקאָט'ס מאריא שטור ארט זיינען אמת'דיגער ווי די אמת'דיגע, אזוי איז דימאָוו'ס דראמאטישער ביישפיעל פיעל אמת'ער ווי די לעבענסבילדער וואָס זיינען ארונטערנעשריבען גע- וואָרען דירעקט פון דעם לעבען, ארונטערדראמאטיזירט געוואָרען דירעקט פון דעם מוטער'ל נאטור.

„די וועלט אין פלאמען“ — איז א פרינץ אין דער אידישער דראמען-משפחה. און פונקט ווי א פרינץ ווערט בלויז א פרינץ ווען מען טוט איהם אן אין די פורפור קליידער, אזוי ווערט אויך דימאָוו'ס שטיק א מייסטער- ווערק דורך די קליידער, דורך דעם פאָרם.

אויסגעמוזענערהייט איז די דראמע כמעט גאָרנישט, אָדער כמעט א ל צ ד י נ ג. זי איז ברייט און גרויס- געוואקסען. זי זיפצט און לאכט, פרעדיגט און ווערטעלט זיך. אין איין האנט טראָגט זי א דונער, אין דער אנדער- רער — א טרערען-מעפעל. אָנגעטון אין א שאַרלאך-מאַנ- טעל פון גומען געשמאק, באצירט מיט די פיינע פינגער- רינגען פון טעכניק, געקרוינט מיט א היטעל פון געדאנק- ליכקייט, איז די „וועלט אין פלאמען“ שעהן און פרינץ- ליך, טראניש און אפאָריומיש, און די פערטהאלבען טע- אטער-שעה, וואָס קומען צו איהר צו נאַסט, ווערען פאר- פלייצט מיט פארב און ליניען, מיט ריטם און פיינקלאנג.

„די וועלט אין פלאמען“ איז נישט — ניו. נישט זעהר ניו. ניו איז געווען ניו'ער. ד. וו. א. פ. איז מעהר רעזשיסירט, ווי אויסגעטראכט. עס איז מעהר אויסגע- סצענעט ווי פארפאסט. דימאָוו האָט די פיעסע נישט געשריבען, נאָר אויסגעשפיעלט מיט דער פּעדער. דער-

די וועלט אין פלאמען

אומער: אָסיפּ דימאָוו.

מענטער: אַדלער'ס גרענד.

דאָס לעבען איז די לעצטע צייט שטארק דעקלאמירט
געוואָרען צווישען די מאַסען, איז געוואָרען פּאָפּולער ווי
א צייטונג־דאָמאן. עס איז די נייעסטע ערשיינונג
אין דער אידישער גאס. לעבענס־בילדער, לעבענס־ווערק,
לעבענס־באשרייבונגען, לעבענס־צוועקען. מען לעבט נישט
נאָר מ'שטודירט ס'לעבען, מ'פּאַרשט עס אויס, מ'שפּיאָט
נירט עס. עס איז די לעצטע מאָדע. דער פּאַרשטע־ס'
לעבען־קולט שפּרייט זיך אויס פון דער טויבענפּאַסט,
בינטעל ברעף ביז זשאַן קריסטאָף, פון שעקספּיר ביז
מנחם מענדעל דאָליצקי, פון ווייטסמען אנומעלט ביז
דעם נאָהענטסטען אַמאָט. גיט מען אייך נישט דעם
פיינעם אונטערקלאַנג פון לעבען, נישט דעם זיידענעם
נאָכגערויש, נישט די ווייסע פּאַרשלייערונג, נאָר די זעהר
רעאלע, טאָפּעלפּיסנע כּלה אין אירר גאַנצער נאָהענט־
קייט, מיט איהר גאַנצער אונטעגליכקייט.

דימאָוו'ס וועלט איז פלאמען איז
נישט דאָס טרוקענע לעבען, איז נישט די טויטע ווירק
ליכטייט וואָס אלע קאָנען זעהן אין גאס, אבסאָלוט
פריי, נאָר די פּיעלפּאַר־לעבעדיגע אויסגעטראַכטקייט,
דער אונשעהנער, באַנאלער אמת אין אַ נאָר־פּורעם פון
לעגענדע, פון עפּאָס, פון סאַנאַ. דימאָוו'ס וועלט
איז פּלאַטען איז א שפּיעל, א ביישפּיעל, עס

לישער כח, און אז דער אפעטיט צו קנאָבעלכאַרשט, איז שטארקער ווי דער פארלאנג צו זיצען אויף אַ טראָהן און נעניצען! און וועמען איז נישט באקאָנט אז אין אזעלכע פאלען, פאסירט געווענליך, אז דער העלד ווארפט אוועק ווייב און קינדער, פארלייקענט זיין טאטע־מאמע, און איינמאל — אין א קאלטער שטורעמדיגער ווינטער־נאכט, ווען ס'איז ווארים און אויסגעשטערענט, כאפט ער אויף זיך א פעקעלע מיט טויענדערס און לויפט אוועק דאונטאון עסען קנישעס צווישען זיינע אייגענע כרידער? „אפטאון און דאנטאון“ איז נישט נאָר א קאמעדיע אן־און־פאר־זיך, נאָר אן „אויפשטאנד“ פון אלע דייטשע און ענגלישע און פראנצויזישע קאָמעדיען. די פיער אקטען לעבען אזוי אָפגעזונדערט איינס פון ס'אנדערע, אז ווען זיי באגעגענען זיך אין גאס וואָלטען זיי זיך נישט דער־קאָנט — אפילו אין דער ש פ ר א ך ! און איין נאָם אין הימעל ווייסט ווער ס'איז שולדיג. דער מחבר קאָרנבליט, אָדער דער ביהנען־מייסטער טהאָמאשעווסקי, וועלכער האָט די פיעסע געאירישט? עס איז נישט צום גלויבען, אז די זעלבע האנט וואָס האָט געקאָנט אָנשריי־בען אזא פיינעם און לעבעדיגען און רויטבלוטיגען ער־שטען אקט, זאָל קאָנען אזוי פארפושען דאָס איבריגע.

* * *

הער טהאָמאשעווסקי איז געווען זעהר גוט אין ער־שטען אקט. ער האָט זיך געהאלטען ווי א לעבעדיגער מענש און איז געווען פֿיין גרימירט. אָבער אזוי ניך ווי ער האָט פון זיך אראָפגעוואָרפען די באָארד און זיך גענומען חנ'דלען איז ער געוואָרען דער געווענליכער טהאָמאשעווסקי און ער האָט זיך גענומען אויפֿמיהרען ווי א באַנעט און עס האָט פון איהם גענומען קאפּען דאָס גאָלד, און זיינע פינגער־דימענטען האָבען זיך צע־שפּאַלצען אין זייער אייגענעם פֿייער.

ויך פאר איהם ביו צו דר'ערד. די אלטע לייזערעליעכע
 דערט א יונגען אָבער פארדאַרבענעם ענגליש. קעסטין
 לויז גלאט-אזוי אנוועזער. מיט א נעשמריפט וועסטיל
 און מיט א בריוו פראקעל. מען זינגט מען טאנצט, מען
 זינגט די אינטעלעקטען. עס טאנצען די נאָבעל-לייט פון
 דער כאָריסטען-יוניאָן. עס טאנצען די „גראַסמוטערס“
 פון דעם אידישען פאָלק. עס הויבען אויף די פיס צום
 זימעל די עטליכע „אפטאונער“ מיידלאך. עס ווערט
 טאָנאון-נאכט און ווי דער טאָנ און ווי דער
 נאכט. און עס קומט דער באַראָן און זיין העכסט דער
 קאָראַטיווער טאַטע און ווילען אויסנאַרען ס'געלט. מישט
 זיך אריין דער יאַפּאַנעזישער „באָטלער“, ג. רובין און
 שרייט אויסעם: ניין! א. ז. וו. און עס ווייזט זיך ארויס
 אַז? — רובין איז גאַרנישט קיין יאַפּאַנעזער נאָר א ליט-
 זיאק. און דער באַראָן איז נישט קיין באַראָן נאָר א
 העלנער. און די וועלט איז נישט קיין וועלט נאָר —
 פארקעהרט. דער סוף איז אז? — אז אַפּטאון הויבט
 אָן בענקען נאָך דאָונטאון. מען בענקט נאָך „נעפילטע
 פיש“ און דאָס בלוט פון פרישע קנישעס הויבט אָן רופען
 צו רי. ק. מען זינגט א ליעד, אין וועלכען מען לויבט
 אַפּטאון און מען בענשט דאָונטאון. מען ענדיגט דעם
 אַויסגע'חלום'טען סטרייק פון די ארביי-
 טער, מען רופט אויס: „מיר זענען אלע ברידער. דאָונ-
 טאון און אַפּטאון וושיסקאָ יעדנאָ אלעס ענאל, אַל דחי
 סעים, און שלום.

ווי איהר זעהט איז „אַפּטאון און דאָונטאון“ זעהר א
 אידישע קאָמעדיע! וואָרים וועמען איז נישט באַקאַנט
 אז אידען אלס א פאָלק ליידען זעהר שטארק דערפון
 וואָס מיר האָבען צופיעל באַראָנען און בכלל ווייל מען
 האָט ביי אונז, אין דער אידישער נאָס, צופיעל דרין-אָרין
 פאר אדעל-לייט! און ווער פון אונז איז נישט איבער-
 ציינט פונקט ווי דער מחבר פון „אַפּטאון און דאָונטאון“
 אז אין די דאָונטאונער קנישעס ליגט א טיעפער מאָראַ-

נוטקייט. ער שמדיכט אונטער. ער גרילצט אין די אויגען.
ער איז פונקט, א שטייגער, ווי מען זאָל נעמען אן אלטען
שלאָפּראָק און אייננעהען אין איהם א גאָלדענעם אר-
בעל. דער ארבעל פאר זיך איז גאנץ פיין. דער שלאָפּראָק
איך, אָבער פון ביידע צוואמען, זאָלסטו אונז נאָט אָפּ-
היטען!

די מעשה דערפון: אן אָרימער דאן-טאונער „טהאָר-
מאשעווסקי“ (א מיין לייזערעליע!) האָט זיך פארליינט
אויף א פאטענט אויסצונעפינען אזא מיין קאָמבי-
נאציע-בעט. אלע חווק'ען פון איהם. אפילו די
קינדער. אָבער ער גלויבט דערין. ער גלויבט אז דאָס וועט
זיין די הימעל-לייטער וואָס וועט איהם אוועקפיהרען
אין די הויכקייטען פון אפּטאונער לעבען — צו א לעבען
פון לוקסוס און אפּענדיסיטיס. און כך הוה. שלוס-ער-
שמען-אַקט קומט אריין עפעס א מיליאָנערעל און
ערקלערט אז דער „פעמען מיט די בעטען“ איז אָנגענומען
און, אז ער נעמט איהם צו פאר א שותף. אין צווייטען
אַקט איז ער שוין א גביר און האָט אן אייגענעם כאלעט
מיט אלטווארג, וואָס טאנצען צו דער מוזיק פון רומד
שינסקי. עס צעוויקעלט זיך פאר אונז דער אפּמאן אין
זיין גאנצער שרעקליכער, טאנצענדיגער זינגענדיגער,
שרייענדיגער, האָפּקענדיגער און יאקאהולא'דיגער נע-
שטאלט. עס פלאצט פון הינטער די קוליסען מיט מייד-
לעך וואָס מראָגען א ב ו ע ז ע נ ד ע קליידלאך. עס
דינערט די זאָקענווארג און עס בליצען די אונטערקלייד-
דער, און עס שמורמען די אינטעלעקטען וואָס ווינען זיך
אהין-און-צוריק. ער צעהיפּאָדראָם'ט זיך! עס קומט
אריין לייזערעליע מיט די פעמענטס. מיט די טעכטער.
מיט'ן איידעם. מיט'ן ווייב. מיט'ן כאָהר. מיט א שטיק
פון „דער זעבענטע טאג“ — פון דייטשען טהעאטער.
מען ערווארטעט דעם באַראָן פאר דער טאָכטער. עס
קומט דער געוויסער באַראָן (זערד אן אָנגעוועהטאָנטע
פראנע ביי אירען — די באַראָנען-פראנע!) אלע בויגען

אויסהובלען א גלאטטיט פון אויבען, זוייל זי איז צו
רויח! און דאן האָבען מיר אונזער רוי הע מיינונג
אווועקטערפאָגען צו א גאָלדשמיד, ער זאָל זי אָפּניסען
מיט גאָלד פון מליצה און אריינזעצען אין איהר עטליכע
עדעלשטיינערדיגע אפאָריומען, און דאן האָבען מיר אונ-
זער געהערטע מיינונג אוועקגעמיהרט אין א מאַניקיוּר-
פארלאָך און איהר געלאָזט אויספוצען די שאַרפע נעגעל,
און מיר האָבען איהר געלאָזט אויסקאמען דאָס פאַרוקעל,
מיט א שרימפּ אין דערמיטען; און מיר האָבען זי באַ-
שפּריצט מיט א וואַסערל, און מיר האָבען איהר אַרייַנ-
געלעגט אין דער אויבערשטער ברוסטקעשענע א פיין-
ווייס טאַשענטיכעל, מיט די שפיצען אַרויס. מיר האָבען
איר געגעבען אין די הענט אַריין א שפּאַציער שטעקע-
לע, און מיר האָבען זי אַרויסגעשיקט אויף דער וועלט —
א לייטישע, א פאַרקאממע, א ציוויליזירטע.

ניין. אונזער מיינונג איז היינטיגסמאָל נישט קיין
רויח. מיר זענען נישט אויפגעגענגט. מיר שטייב-
לען. זעהט אונזער שטייבעל! באַמערקט אונזערע וויי-
סע ציין! באַמראַכט זוי רהיג מיר קוקען אויף אונזער
שפּיץפּערער און ווי מיר באוואונדערען אונזער שעהנע
האַנטשריפט. אויפגעגען זיך? גאָט מיינער! ווער האָט
עס אַזויפיעל כח? ווער האָט עס אַזויפיעל אָטעם אין
זיך צו באַשעלטען אַלצדינג וואָס איז ווערט באַשאַלטען
צו ווערען אין דער פּרעסע און אויף דער ביהנע? ווער
האַט עס אַזויפיעל דונערקראַפט אין זיין נשמה, צו באַ-
דונערען אַלצדינג וואָס עס איז פּויל און פּלאַך און
פּוילער און פּלאַכער און זעהר פּוילער און זעהר פּויל-
לער און זעהר פּלאַכער אין אונזערע
קונסטמעמלען?

* * *

„אפּטאון און דאונטאון“ וואָלט נישט געווען קיין
שלעכטע פּיעסע, ווען זי זאָל נישט האָבען אזא נומען
ערשטען אקט! דער ערשטער אקט שטערט — מיט זיין

אם-מאון און דאון-מאון

אונזער : ז. קארנבליט.

מעטער : וואָסאָשענעסקי'ס.

„אז אַ נאַרישקייט געלינגט, איז עס אויף —
נישט מעהר ווי אַ פּיעסע.“ אזוי האָבען מיר געטראַכט
בשעת מיר האָבען געהאַט אַ וויסנערהעט און
אויסגעזעהן אַלצדינג וואָס עס איז געווען צו הערען און
צו זעהען אין „אפּטאָן און דאָנטאָן“. מיר האָבען
געטראַכט דעמדאָזיגען געדאַנק, אזוי שטיל ווי מעגליך,
כדי די הויכגעשטעלטסקייטען פֿון געשאַנעל טעאָטער זאָר
לען עס נישט דערהערען. די געמליכע העררען האָבען
אויף אונז געקוקט מיט הייסע זידעלעווערטער און מיט
פאַרניפּטעטע קינזשאַלען דערפאַר וואָס מיר האָבען גע-
האַט די פּרעכהייט זיך „אַריינצוגליטשען“ אין זייער טע-
אַטער, אָהן זייער געדינער ערלויבניש.

זענען מיר אַלזאָ געזעסען דוקא אויף אונזער פּלאַץ
און געטראַכט צו זיך — וואָס מיר האָבען געטראַכט.
מיר האָבען געטראַכט און אַ וויסנערהעט און
דאָס פֿון-אונדזגעטראַכטע; און געלינדערט דעם סטיל,
און אוועקגעשיקט אונזער שפּראַך צו אַ שלייפּער,
אז ער זאָל זי אויסשלייפּען, און מיר האָבען אוועקגעטראַך-
גען אונזער מיינונג צו אַ סטאַליער, ער זאָל זי אַ ביסעל
אויספאַלירען און אָפּשניצען די שאַרפע ברענען און

נערליכער זוהן האָט געהאַט אַ י י ן געלונגענע סצענע,
ווען ער ווערט געוואָהר דורכ'ן טעלעפאָן, אז זיין פרוי
איז געלענען געוואָרען. ווייטער איז ער געווען מעהר
בערנשטיין ווי יאקאב לעווין.

שפיעלער האָבען אליין געמונען פאר נויטיג צו פאר-
 דייטשען דאָס שטיק, אויס גרויס דרד־ארץ צום ווערק.
 קעסלער איז געווען אן אויסגעצייכענטער אדוואָקאט
 לעווין, פאָטערליך, סאפּריזונע, פאטעטיש. עס איז שוין
 א לאנגע צייט, זינט קעסלער האָט געשאפען אזא לעבע-
 דיגען מענש, אפילו רפאל פרידלענדער קען זיך נישט
 פארנלייכען דערצו. מאָרים שוואַרץ איז געווען פיין,
 סטילזירט, אידישליך־אריסטאָקראטיש און זיין שוויי-
 גען האָט אזוי פיעל גערעדט! בירנבוים האָט גע-
 שאפען א גוטע אילוזיע פון דעם סענטימענטאלען
 קריסטליכען יונגענמאן, וואָס הויבט זיך אריבער איבער
 זיינע אידישע חברים מיט זיינע גוטע מאנירען, פיינעם
 טאָן, און אפילו צום סוף, ווען דער אויטאָר מאכט איהם
 פאר א ראדיקאלען פראזענשלייפער, אפילו דאָרט
 בלייבט ער אלץ עלעגאנט, פראָפעסאָריש, פיין. היימאן
 איז געווען זעהר גוט אין דער ציליגדערהוט סצענע, וואו
 ער האָט זיך געהאלטען אזוי אונטערמעניג, פארשעמט.
 אין די איבריגע סצענען איז ער געווען צו נויאָרקעריש.
 מאדאם ווילענסקי איז געווען א זעהר געלונגענע שרה,
 מיט דער אויסנאם פון עטליכע מאָמענטען אין צווייטען
 אקט, ווען זי האָט אָנגעשלאָגען א דעקלאמאטאָרישען
 טאָן. נאמאנזאן איז געווען אביסעל צו טעאטער־דיג אלס
 דער באנקיר הערמינג. מאדאם שלייער איז געווען אן
 אויסערנעווענליך גוטע מאדאם הערמינג, קראנק, צע-
 שטערט, גערוועזן, פינקטליך, אָפּגעהיט. דער זעהר מא-
 לענטירטער סילי אדלער איז עס היינטיגס מאָל נישט גע-
 לונגען מיט איהר ראָלע, אלס די אידישע טאָכטער, וואָס
 דערפיהלט מיט אסאָל, אז דאָס לעבען היינטער
 טויערן איז א טויער ים, און זי רייסט
 זיך צו זעלבסט־אויסדרוק, צו דערלעוונג. אין סילי אד-
 לער'ס אינטערפּרעטאציע איז דאָס מיידעל אביסעל אָנ-
 געהויבט מיט א מין אינטריגאנטיום, וואָס דאָס איז זעהר
 נישט געטריי צום טעקסט. בערנשטיין אלס דער ביר-

איז א וועזען, וואָס נעהט מיט קליינע, ווייבליכע שריט, און סע האַנדעלט אזוי שטיל, אזוי מאַנירליך, און סע שפּריצט אויף זיך פּאַרפּום, און סע רעדט נישט קיין איבריגע רייד. עס איז א פּיעסע, וואָס זאָגט נישט קיין ליגען, נעהט זויבער אָנגעטון, האָט א שעהן געזיפּטעל, אָבער זי אינטערעסירט אייך נישט.

דאָס ערקלערט אביסעל פּאַרוואָס דער עולם איז נישט זעהר פּאַר כ א פ ט פּון דעמדאָזיגען שטיק, פּאַר וואָס עס נעמט איהם נישט מיט. ער באַגלייט די פּיעסע בלויז ביז צו דער סטאַנציע. אָפּפיהרען זי אהיים און שטעהן מיט איהר אין „האַל“, אין דער פּינסטער, וויל ער נישט, ווייל זי איז צו נאָב ע ל. אין דער קעס-לעך־שער אויפּפיהרונג האָט דאָס שטיק א סך געליטען דערפּון וואָס מ'האַט עס „געטויפּט“ מיט שמירה־וואַסער, און ניט מגיר געווען לויט'ן אידישען דין פּון מילה. מאַרק שווייד, דער איבערזעצער, האָט דאָרויף געשפּריצט אביסעל טויה־וואַסער, און ס'איז ארויס אזוי גויעש ווי פּריהער, נאָר מיט א זיידענער יאַרמולקע. דער ריטואַל פּון קינסטלער־שער ב א ש נ י י ד ו נ ג האָט געפּאָר דערט, אז מ'זאָל דאָס שטיק מאַכען א י ד י ש פּאַר דעם אידישען טעאַטער־געהער. ווען דער פּשוט'ער מענש זעהט, אז דער געוויסער איד לעשט אויס שבת די ליכט און איז נישט זעהר שטאַרק דאַנענען, אז זיין טאָכטער זאָל חתונה האָבען מיט אן אָנשטענדיגען קאַטאָליק, קען ער נישט פּאַרשטעהן פּאַרוואָס אזא מענש זאָל זיך אייני-שפּאַרען און בשום אופן נישט וועלען, אז זיינע אייניק-לעך זאָלען זיין קריסטען.

די פּיעסע איז אויך פּול מיט אזוינע דייטשיזמען ווי מיט־גיפּט (חתן־מתנות, אָדער כלה־מתנות) און „פּאַנגען מיר אָן צו מאַכען קידוש“, אָדער „שפּעסע“ (וויצען). אָבער ס'איז נישט מעגליך צו גלויבען, אז דאָרין איז שולדיג מאַרק שווייד. ניכער איז צו גלויבען, אז די שווי-

בייט, וואָס פּאָדערט טאלענט און פּאַר־קענטניש, אָבער
 צו וואָס אַרײַבערטראַגען א שטיק ערד פון באַסטאַן קיין
 ווילנאַ? צו וואָס נעמען א שטיק לעבען פּונ'ם
 ל ע ב ע ן, און עס אַרױפּטרייבען אויף דער ביהנע, אין
 זיין גאַנצער, גענויער, פּײַנליכער פּינקטליכקייט? דער
 אַידישער גלױבען איז א פּיעסע, וואָס זיצט אין דער היים,
 און מ'ברענגט איהר אין שטוב אַרײַן פון אַלדעסנוטס.
 אז זי שטעהט אויף אין דער פּרױה, טרעפט זי שוין ביי
 דער שוועל דאָס גוטע ביסעל באַאָכאכטונג, דאָס פּײַנע
 ביסעל געדאַנקען, דאָס רײַכע ביסעל נישט־דערוואַנטקײט.
 פון אַלע מירען און טויערען ציהט מען זיך צו דעם פּונקט
 וואו די דראַמאַ שטעהט אויף אײַן פּוס, און לאַנגוויילט
 זיך אויף א זעהר אײַנטערעסאַנטען אופן. יעדעס מאָל
 וואָס א מענש קומט אַרײַן, ברענגט ער מיט זיך עפעס
 פאַר דער דראַמאַטישער געבײדע, א ציגעל, א שױב, א
 שינדעל, אביסעל לײַם. אמת, דער ארכיטעקט נאַטאַר־
 סען איז א מענש מיט פּײַנע מאַנירען, ער שרײַט נישט
 אויף די ארכיטעקט, ער טומעלט זיך נישט, די הענט זע-
 נען בײַ איהם נישט פאַרשמירט מיט קאַלך. אָבער איהר
 זעהט, הערט און פּיהלט, אז ער בױט. און איהר וויסט
 דײַאָס מײַ! אז מעהר ווי מיט א דאַך קען זיך דאָס נישט
 ענדיגען. העכסטענס מיט א פּעהנדיג א ו י ס ' ז
 דאך.

„דער אַידישער גלױבען“ איז, אין בעסטען פאַל, זעהר
 ס ק ו ל פ ט א ר ע ס ק, אָבער נישט פּיקטורעסק, נישט
 פאַרביג. זײַנע מעלות זענען די מעלות פון א קינסטלעך־
 רישען שטיינבילד, ווענען וועלכען מיקעל אַנושעלאָ
 זאָגט, אז מען מוז עס קענען אַראָפּוואַרפען פון א באַרג
 און עס זאל זיך נישט צעברעכען. די דיאַלאָגען פון
 „דער אַידישער גלױבען“ זענען געשניצט מיט א קלײַן
 פּעדערמעסערל. אזוי פּיעל לײַעבליכע אַרגאַמענטען,
 שענע הױזליכקײטען, אָבער אַלצדינג איז אזוי גרוי, נישט
 וואַרים. — אפילו דער אפּפּלאַנץ פּונ'ם קאַמין־פּײַער. עס

וואויל, פוין. נאָר די טאָכטער „ספּאַילט“ די „כיונעס“. פאר איהר איז נישט גענוג לויבט. זי וויל מער ליכט און מער ליבע. זי זאָגט: ביי אונז איז אלע דינג אזוי פארנליווערט ווי אויפ'ן טויטען ים. דער דאָקטאָר פרווהט אָפּדינגען אביסעל פון דעם פארנלייך מיט'ן טויטען ים און די שוועסטער צעווייגט זיך. עס ווייזט זיך ארויס, אז זי איז פארליעבט אין דעם דר. הערמינג, א זון פון באנקיר הערמינג. דער אלטער ברענט, זידט, שוימט, באקומט היסטעריקע, און ענדליך בויגט ער זיך אביסעל. אָבער ווען סע קומט צו פאר האנדלונגען מיט'ן באנקיר וועגען דער רעליגיע פון זיין טאָכטער'ס נאָך-ווייט-נישט-געבוירענע קינדער, מיט זיך אריין דער אידישער גלויבער, אָבער דער יונגער הערמינג, וועלכער איז מסתמא א לעזער פון יאָנאָוסקי'ס בריפּאָרטיטען, בארעכענט זיך, אז ס'איז פאראן א מיטעל: די קינדער וועלען זיין נישט קיין קריסטען און נישט קיין אידען, נאָר מען זען. ער קומט צו זיין אסתר'ן, וועלכער איז שוין אין לעצטען אקט צוריק אין דער היים, און דער אידישער גלויבער איז געראטעוועט, צו דער גרויסער פרייד פון אלע קאָסטימער.

דער אידישער גלויבער איז א געלונגענע פערער צייכונג אָהן פאָר. דער אויטאר, הערד נאטאנסען, קען זעהר גוט די אנטאָמיע פון דעם באשעפעניש וואָס הייסט דראמא. ער ווייסט וואו יעדער נערוו געפינט זיך, און זיין פונקציע. אָבער מישען פארבען קען ער נישט. ער איז א זעלטענער צייכער, אָבער נישט קיין מאַלער. דער אידישער גלויבער איז פונ'ם לעבן ארויסגעריסען אין איינעם מיט די וואָרצלען. אין איינעם מיט דער ערד אויף וועלכער ער וואקסט. קאָס איז א גרויסע ארבייט, א שווערע ארבייט, אן אר

דער אידישער גלויבען

אומגאר: העברי נאטשאכטען.
איבערזעצער: מארק שווייד.
טעאטער: קעסלער'ס.

...טון גוטע געשעפטען אויף דער בערזע און פיהרען
א שעהן הויז. דער אלטער הערר לעווין האָט האָלד צוויי
זאכען: דאָס אידישע גלויבען און גוטע, שבת'דיגע
לאַקשען. מילא לאַקשען באקומט ער. גלייך אין ערש
טען אקט. אָבער דאָס גוטע ביסעל גלויבען — הע!
וואו וועט ער לעמען?

די ליידענשאפטען פון דעסנעמליכען לעווין זענען
אויך אקוראט גענוי צוויי אין צאָהל. עד האָט ליידענ-
שאפטליך ליעב אויסצולעשען ס'ליכט פונ'ם גראַנדיע-
זען, צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט. ביי יעדער געלע-
גענהייט לעשט ער אויס ס'ליכט, אפילו פרייטאָג-צור
נאכטס נאָכ'ן קידוש. און ער האָט ליידענשאפטליך
פיינט דעם באַנקיער הערמינג, וועלכער איז אי א שטיקעל
אנטיסעמיט, אי א לאַנדס מאַן. שרעקליך!

ביי לעווינ'ען אין שטוב, איז אלצדינג פיון, באַלע-
באמיש, נחת'דיג. איין זוהן איז א פארהייראטער מאַן.
דער צווייטער זוהן איז א דאָקטאָר. די טאָכטער איז
אינטעליגענט און געהט צו פאַרלעווונגען אין אוניווער-
טעט. אלע קינדער ניבען אַפּ כבוד דעם טאטען. און
דער טאטע נעמט ס'ועלכע ביסעל כבוד און גיט עס צו
דיק די קינדער. בקיצור, אלצדינג וואָלט געווען

סימא פון בוילע'ס לירישען טראניום. וואס שייך זיין
איצטיגע ראָלע פון „איזי די בעיבי“ וועט ער זי וואחר־
שיינליך אנהויבען צו שפיעלען ערשט מיט א צוויידריי
פיעסען שפעטער!

לעזען, זיי וועלען הנאה האָבען און אפשעצען אייער נרוי
 סען מאַלענט. אָבער צו געבען אן ע נ ט ה י י ז ע ל פ
 חייועל, צו וועלכען דעם צוקוקער'ס געדאנק פון זיך אנט-
 שטרענגען, כדי צו ווערען אונדרוקבאר — דאָס איז נישט
 אנשטענדיג, נישט מעגליך, נישט קינסטלעריש —
 בפרט ווען איהר זענט אזוי וועניג האַמאָנטיקער, צו
 קענען דיכטען א באַרדעל שירהשירים, צו פארוואנדלען
 דעם פיזיאלאָגישען מיסטבאָרג אין אַ באַרג פון צאָנקענ-
 דיגע פאקלען און אויסגעהערטע לעבענס.

דער סוף פון שטיק: „ער“ האָט חתונה. אָבער דער
 „אונטערפיהרער“, דעיגאָ, רואינירט זי דערווייל מיט אלע
 מיאוס'ע איינצעלהייטען פון א קלינישען פראמאקאל.
 „מיר“ הערען איהר קרעכצען הינטער די קוליסען. „ער“
 מעלעפאָנירט צום פאָטער, אז ער וויל תשובה טון, אָבער
 יענער „שניידט איהם אָפ“ פון מעלעפאן. ער רופט די
 מוטער. ס'מוטער־הארץ ערוואכט. ער האלט אַ לאַנגען
 מאַנגאָלאַג צום מעלעפאן און דאָס מעלעפאנדעל ענטפערט.
 ער מעלרעט דער פאָליציי, אז ביי זיי איז אַן אונאנט-
 שטענדיג הויז. עס קומט די פאליציי. ער שיסט דעיגאָ'ן.
 ער שיסט זיך. מ'ברענגט אריין — אויף א טראַגבעטעל
 (באמערקונג פון משה נאָדיר: עקעלהאפט!) — דעם
 רואינירטען קליניק, פריילין ראַוע, און — דער מוסר
 השכל דערפון איז: וואוינט נישט אין מענעמענט הייזער,
 איהר באזוכער פון קעסלער'ס טעאטער! וואוינט אין
 נאָלדענע פאלאצען פון מירמעלשטיין! וואוינט אונטער
 די קאפּעליושען! וואוינט וואו איהר ווילט, נור נישט אין
 מענעמענט הייזער, ווייל — אָף, און אָהאָ, און אוויאָן!
 אזוי! און דאָס איז זעהר אַ טיעפע אירעע.

פון די שפיעלער האָט זיך אויסגעצייכענט הערד ר.
 קעסלער אין דער ראַלע פון יאָנקעלבוילע. ערשט אי צט
 האָט ער זיך גענומען שפיעלען יאָנקעלבוילע. ערשט
 היינטיגע וואָך האָט ער גענומען פּאַרשטעהן דאָס פּיאַני-

אז זי, די וואונדערבארע ראָזע פון לעאַהקאָברין, ווערט
געבויג אין פויער אריון... אָבער זי -- זי ווילט נאר
נישט-נישט, ניעטשעוואָן, נאטהינג, ניקס!

איך האָב שוין אמאָל געזאָגט, אהן אייער ערלויבניש,
ליעבע לעזער, אז קאָברין שרייבט נישט קיין ליטעראַטור
דורך וועלכע מען ווערט, מיט דער צייט, אונשטערבליך.
אנשטאט דעם שרייבט ער די רעקט שטיקער אונט
שטערבליכקייט, ווארפט ער ארויף אויף דעם מאָגערען
סקעלעט פון א ליטעראַטיקע-לידעע פעטע שטיקער אונט
שטערבליכקייטס-פלייש, קומט דערפון ארויס א דראמא-
טיש באשעפעניש מיט א גרויסען וואסערבויד און מיט
א רומאַטישער נשמה, ווערט דערפון א וואלקענברוך פון
קונסט, א פארשווימונג פון ליטעראַטור-אין-דראמא.

„טיהר נומער דריי“ איז נישט קיין שלעכטע פיעסע.
ווען זי זאל זיין שלעכט וואלט נישט געווען שלעכט. א
ליטעראַט ווי קאָברין האָט דאָס רעכט צו זיין טאַלאַנט-
לאָז, פון צייט-צו-צייט, פונקט ווי ער, אלס מענטש פון
נוטער ליטעראַטישער ערציהונג, האָט א רעכט צו זיין
זשעניאל אזוי אפט ווי ער וויל. דאָס שטיק איז אָבער
טעאטראַליש גוט און — דאָס איז שלעכט. דאָס שטיק
איז, אזוי צו זאָגען, א פערעראציע פון אלע אידישע
טעאטער-סוקסעסען. עס איז „גאָט פון נקמה“ אויף אזוי-
פיעל, וויפיעל א נאכט אהן א לבנה איז א לבנה-נאכט,
אָדער ווי דער נאָמען ביסמארק אָהן דעם „בי“ איז א
קאָמפלימענט.

פארוואָהר, פריינד קאָברין: איך האָב צו אייך
נאר נישט דערפאר, וואָס איהר ווילט שטעלען א הייזעל
אויף דער ביהנע. ווייל וואס קען זיין פראַבלעמאַטישער
ווי א הייזעל? וואָס קען זיין דראמאַטישער ווי דאָס
רויטע לאַמטערנדעל? אָבער — ווען שוין יא א הייזעל,
מאכט עס אינטערעסאַנט, לעבעדיג, רעאַליסטיש,
אונשפיעלבאר און — לאָזט עס ליגען אין שיפלאר פון
אייער שרייבטיש. פאַר חברים וועט איהר עס קענען פאַר-

קעמפערטום פון ליבערטי פארק! און דאָס הייזעל אליין!
 קען פריינד קאָברין ווירקליך אַ הייזעל, וואו מען רעדט
 אזוי וועניג שמוציגע רייד? ווייסט ער פון אַ באַרדעל
 וואו עס קומען פאָר אזוינע אונאינטערעסאנטע און
 העכסט-באַשרייבליכע זאַכען, ווי אין זיין
 צווייטען און דריטען אַקט? האָט עמיצער פון אונזערע
 קאלעגען יוען עס איז געזעהן אַן אַרניע וואָס איז אזוי
 פארשלאָפּען, ווי די סצענע ווען די מיידלאַך שיכור'ען
 זיך אָן און זינגען יאַקאָהולאַ? ווייסט עמיצער פון אַזאַ כשר
 בהמה'לע און נאַאיווע אידיאָטקע ווי ראָזע די גרינע
 באַרדערקע, וואָס וואוינט „נעקסט דאָאָר“ און פארליעבט
 זיך אין דעם פרעמיער-קאָדעט מיט'ן נאַנצען פייער פון
 איהר יונגער זעלע, נישט האָבענדיג דעם מינדעסטען
 שאַמען פון אַ חישד אז ער איז אַ קאָדעט? און אפילו
 דאַמאָלט ווען די ביז-צום-ביין-אויסגעטוענע באַריסטקעס
 פון קעסלער'ס טעאָטער קומען ארויף אויף דער סצענע
 אַלס מחותנת'טעס, און דער אכשייליכער דעינגאָ איז אב-
 וועזענד צוזאַמען מיט זיין שרעקליך-מערדערישען פנים,
 אפילו דאַמאָלט ווייסט נישט די פרעכטיגע ראָזע פאָן
 לעאָנקאָברין, אז דאָ איז אַ הייזעל און אז איז איז אוי-
 סען זי צו פארפיהרען.

מערקט אייך: מיר, טעאָטער-געהענרע חכמים
 ונבונים, מיר אָרקעסטער-און-באַלקאָני פּילאָזאָפּען, דער-
 קענען גלייך אָן איזי'ס ערשטען אויפטריט, אז ער איז אַ
 גאָרנעלשניידער. זיין נאַאיווע מאַמע, מיט דעם ליגענואָך
 געגריגען „מוטער-הערץ“, איז חושד אז ער געהט אויף
 קרומע וועגען, נור די ראָזע פאָן לעאָנקאָברין איז נעכיד
 אזאַ פינסטער בהמה'לע, אז זי ווייסט פון גאָר נישט. אין
 דעם מאָמענט, ווען זי נעמט אַרום דעם חתן, דעם שכן
 פון „טיהר נומער דריי“ און קושט איהם און ווינשט אז
 אלע אירישע מיידלאַך זאָלען כאַפּען אזאַ גליק ווי זי האָט
 געכאַפּט, דאַמאָלס מאַכען „מיר“ אלע אין טעאָטער „בר-
 הו“. וואָרום? ווייל מיר זיינען קלוג און מיר ווייסען,

שפרינגט. זי פאהרט אויף אן עלעוויטער. זי געהט פונ'ם
 ערשטען שטאָק דירעקט אויפ'ן זעקסטען און — פאר
 קעהרט. זי איז א פונציגע פיעסע, אין אקראָבאַטישען זין
 פון ווארט. אין איין פינט פארשלינגט זי אפשר עלף
 מייל דראַמא, פערצעהן מייל טראגעדיע, — א חוץ וואס
 זי ציהט גלאַט אזוי, פאָעטישע סמענגעס פון נאָז, שלעפּט
 סענטימענט־פראַזען פון אַרבעל, און האָט בכלל זעהר אַ
 פלינקען פערטען אַקט — מיט'ן אויג נישט צו כאַפּען,
 וואָס דאָרטען טוט זיך!

דער ערשטער אַקט געהט זעהר פאמעליכען; א מייל
 אן אייביגקייט. עס איז נישט קיין ערשטער אַקט, נור אַ
 פ ע ר ט ע ר — אזוי איבריג איז ער! עס איז דער לאַנג־
 וויליגסטער ערשטער אַקט וואָס מיר האָבען ווען־עס־איז
 געזעהען. די האַנדלונג ש ל ו ט ע ר ט איין אויף איהר
 אייגענעם אַקסעל. עס איז א צייטונגס־אויסשניט מיט
 דעם שטיקעל נייעס, אַז אן עהבליבער אַיד, נאַטאַנזאָן, און
 אן עהרליכע מאַמע, נאַדאַלסקי, און אן עהרליכער ברודער,
 היימאַן, האָבען א ברודער־קעסלער וואָס איז א יאַנקעל־
 בילע אין א שוואַכער אמעריקאנער איבערזעצונג.

דער צווייטער אַקט הויבט שוין אָן געהן אביסעל
 שנעלער. עס הייזעלט זיך. עפנונגס־סצענע: די מאַדאַם
 פון הויז שטעהט לעבען א יאָהרצייט ליכט און — לירי־
 זירט. זי איז א פרומע נאַטספורכטיגע פרוי מיט א פאַרוק
 און דאָך האָט זי א הייזעל. פאר וואס דוקא זי? פארוואס
 דוקא אן אלטמאָדישע פרוי מיט א פאַרוק? איז דער
 ענטפער, אָ, די אידישליכקייט! און אָ, די ראדיקאַל־
 שטשינע פון די יאָהרען 1905-1901! און נישט נור זי
 אליין איז אזוי קאדיקאטורנע נאַטלעסטערענדיג, נור
 אויף דער באַנדיט „דעינאַ“, וועלכער דארצעהלט אז ער
 האָט געשלאָגען א אידען, דערפאר וואס יענער האָט גע־
 געסען אום יום כפור. וואס־פאַראַ קאָמפלימענט צו דער
 גרופע „ברויט־און־פוטער“! וואָס פאר א שמיר איבער די
 ליפּען מיט ראַדיקאַלען חזיר־פּעטס דעם גאַנצען פּרייהייטס

ביד נומער 3

אומער: לעזן קאבריון.

מענער: קעסלער'ס.

קאבריון'ס „ט י ה ר נ ו מ ע ר 3" איז א זעהר
הילצערנען זאך. שטעקט אפשר א סימבאל אין דעם
נאמען „טיהר" ? ווער ווייסט ? איך ווייס נאָר, אז דאָס
שטיק איז טרוקען ווי א ט י ה ר און פונקט אזוי פ י -
ס א נ מ. אז די שפראך איז מאהאָנעני. די סצענען זיינען
עצי נומד — פיססענהאָלץ. די דראמאטישע האנדלונג
איז שלאָפצימער-מעבעל (איבערהויפט „מ ע י ב ע 5")
און די מענשען אליין זענען פריש-אַפנעפארבעטע הילצער-
נע גולם'ס, וועלכע דער פארפאסער, אָדער דער פארפאר-
בער, האָט ארויסגעשטעלט צום טרוקענען קענען דער
רויסליכער זון פון זיין פאנטאזיע.

„ ט י ה ר נ ו מ ע ר ד ר י י „ דערמאנט זעהר שטארק אן
ניקאליי ניקאלייעוויטש: זי איז זעהר הויך און זעהר
פלאך. און זי האָט א מאסע פרעמענזיען. זי איז
מעהר פיזיאָלאָגיע ווי געדאנק. מעהר פוס ווי קאפ. זי
נעהט שנעלער ווי זי דענקט. אין מאַנכע מאָמענטען —
איבערהויפט אין פערטען אקט — לויפט זי מיט דיזעלכע
ריווענשריט ווי ניקאליי ניקאלייעוויטש איז געלאָפּען פון
די שלאַכטפּעלדער און מען קען זיך נישט כאַפּען !

„ ט י ה ר נ ו מ ע ר 3" איז אויך זעהר א קוריאָזע פיעסע
פון דעם שטאַנדפונקט פון איבערגאַנגען. זי נעהט נישט
איבער פון איין סצענע צו דער צווייטער — נוה זי

ליך געקענט אָנווייזען מיט'ן פינגער, ווי אזוי ער מאכט
דאָס. דער אלטער כלל: דער ווייטסטער ברעג פון
מזרח איז מעריב.

זעהר גוט איז געווען רובין אלס דער שלים-מזל'-
דינער פעטער מאָטיע וואָס אלע מיטוואָך זאאיקעט ער
זיך אביסעל און אלע מאנטאג רעדט ער שלעכט
ענגליש. רידאָזיגע סאריקאטור-צייכנונג איז פון רובינ'ען
ארוםגענומען געוואָרען מיט אזא ברייטען ראמען פון
ערנסטער פארשטענדניש, כמעט פון טראניק, אז דאָס
אויג האָט אויף דעם בילד נישט געקוקט, נאָר אויף דעם
ראמען.

בן-עמי איז געווען זעהר נאטירליך (ער איז בטבע
א בלאסער!) אין דער ראלע פון סטודענט. גוט איז ער
נאָר געווען אין דעם מאָמענט ווען ער טאפט זיך
ארום און מאכט אנאטאָמישע שטודיען אויף זיך אליין.
מאדאם לאקסער איז געווען צופרידענשטעלענד. גאָט
ווייסט, אז איך שטעל זיך צופרידען מיט זעהר וועניג!

געבען איז צו זעהן צוויי זאכען: (1) אז מען קען יעדע
 פיעסע אזוי איבערדערצעהלען, אז זי זאל קלינגען ווילד
 און משונה און (2) אז די פיעסע איז נאך אלעמען נייער
 און בעסער, דראמאטישער און אידעע'אישער פון פיעלע
 אנדערע שטיקער. עס איז דא געדאנקליכקייט. עס
 איז אן אינטערעסאנטער שפיעל פון דרויסענדיגקייט
 מען און צופאלען, באלייכטען דורך דעם רוימען לאמטערן
 פון אן אידעע. עס איז א שטיק וואס ווען מ'זאל עס שמען
 לען אביסעל ער נער און שפיעלען א סך שוואכער ווי
 מען שפיעלט עס, וואלט עס געקאנט האבען א גרויסען
 ערפאלג אפילו ביי אונזער אידישען עולם, וועלכער איז
 עולם'דיגער פון אלע עולם'ס, ווייסט נאס!

* * *

טאמאשעפסקי האט זיך נאנץ גוט אויפגעפיהרט אויף
 דער ביהנע. זיין שלאגדראק איז, ווי תמיד, פון פייר
 נעם מאטעריאל און זיין האלטונג איז א קיניגליכע, שוין
 אביסעל צו קעניגליך פאר א פראסטען אידען וואס
 הייסט שטיינמאן און טראגט א שלאגפראק.
 נאָלדענבורג איז געווען זעהר גוט, זעהר אינטערפראטיוו,
 זעהר פארטייטשענדיג. דורך די שולטער-בלעטער פון זיין
 כאראקטער האט דייטליך ארויסגעשטעקט די אידעע,
 דער סימבאָל. דאָס איז נישט געווען קיין טיפּעל, נאָר
 דאָס טיילווישע; און געארבייט האָט ער ווי א בייזער
 געדאנק, ווי דער געדאנק פון זינד, אזוי פלינק, אזוי בוי-
 ניג, אזוי גראציעז, אזוי קונציג, אזוי פליסיג, מיט אזוינע
 חידוש'ליכע גענג, מיט אזוינע וואונדערליכע מע-
 נער. נאָר איין חסרון: ער האָט אביסעל אריבער-
 געשפּילט, זיך אביסעל אריבערגעפלייסט. ער
 איז אין געוויסע מאָמענטען געווען אזוי אומגעהויער
 מעכנישקלעך, אז מ'איז אויף ארויסגעקומען נאָרשליך.
 ער איז געווען אזוי קונציג-פלינק, אז מ'האָט אויף דייט-

פון איהם ארבייט אמילו נישט די קעסעלפויט פון דער
אידישער טעאטער-קאפעליע, אָדער די נאָז-פאטשיילע
פון א אידישער פרימאדאָנא.

קורץ און נומ, אָדער לאנג און שלעכט, עס געלינגט
איהם איבערצוקערען דאָס לעבן מיט די פיס
ארויף. ער, דער וואוילריידעוודיגער שטאָטגייסט, שמועסט
איין דער אלטמאָדישער מאדאם עפשטיין זי זאל אוועק
ווארפען ס'טייטש-חומש און זיך נעמען צו עפעס אַנ-
דערש. ער רעדט איין דער נאָאיווער גערסטאָן
מיט די שענע, גאָטגעבענשטע לאָקען, זי זאָל זיך פאר-
ליעבען אין איהר שוועסטער'ס חתן, ראָזענשטיין. ער
באוועט בן-עמי'ן ער זאָל אונטערשרייבען זיין
פאָטער'ס טשעקס. ער כאווייזט ראָזענשטיין'ען, אז זיין
כלה, די מאדאם לאָקסער, איז שוין אן עלטערער מענש
און אז בערטא גערסטאָן איז ברונעטער פון איהר. ער
רעדט איין דער לאָקסער זי זאָל נעמען פראָשקעס צו בא-
רוהיגען די נערווען. ער איבערצייגט טאָמאשעפסקי'ן,
וועלכער איז שוין איצט א מיליאָנער, אז ער דארף זיך
נישט ערגערען צוליעב דעם וואָס זיין גליק איז די אר-
בייטער'ס אומגליק. און באלד הויבט אָן צו רעגענען
מיט פרוכט פון דעם שטאָטגייסט'ס ארבייט. לאה-לאַק-
סער פארגימטעט זיך מיט דעם געוויסען פראָשקעס; איהר
פאָטער שטיינמאן-טאָמאשעפסקי דערהאַלט א טעלע-
גראַמע, אז די אַקציעס פאַלען. בן-אמי מאכט אריגינעלע
חובות, גאָמאכענדיג די אונטערשריפט פון זיין פאָטער.
די מיסעס שטיינמאן-עפשטיין גיט איבער איהר לעצט
ביסעל זילבערווארג צום שטאָטגייסט. ער זאל פאר איהר
באצאָהלען די קאָרטען-חובות. בערטא גערסטאָן איז
פארפיהרט און אומגליקליך מיט אלע כחות. שטיינמאן
אליין שניידט זיך איבער דעם זינגערישען האלז מיט א
בריטוע און עס ערשיינט דער גייסט פון פראָלאָג, רעדט
מיט א הארטען רישיש און ס'איז געענדיגט.
פון דעם אלעמען, וואָס מיר האָבען דאָ איבערנע-

בען מיט נומער אויפפיהרונג און מיט סימפאטיע. און
 די איבריגע שוישפיעלער פון טאמאשעפסקי'ס נאציאָן
 נאלען נעשפאָנעל טעאטער, טרעמען נאָטראַווי אריין אין
 לעבען, דורך פארשידענע סירען און תירוצים. ראָזענ-
 שטיין איז, למשל, א חתן פאר פרייליך-מאָדעם לאַקסער.
 רובין איז דער אלגעמיינער פעטער פון דעם טענשענ'ס
 לעבען און א גרויסער שלעמיעל. מאראם עפשטיין איז
 דעם לעבענ'ס אן אייגענע ווייב. נאָלדענבורג איז דער
 גייסט אליין, און לאָז מען, אדרכא, פרוכען און איהם
 נישט אריינלאָזען אין לעבען אריין, וועט זיך טון חושך!
 הכלל: ערשטער אַקט. ה א מ ע ב דעה שמאָט
 גייסט האמערט זעהר נאָלדענבורגיש. זעהר שפיציג.
 זעהר קונציג. ער ערשיינט אין דער געשמאלט פון א
 בלאסער אידעע. שווארץ אָנגעמון. פיינער גרים. זעל-
 טענער פארוק. און ער רעדט נישט מיט קיין ווערטער
 נאָר מיט די קייע. טאמאשעפסקי איז שוין פריהער
 אריינגעקומען, אָנגעמון ווי א קעניג פון סעקאָנד עוועניו,
 און כאַפט זיך ביים קאַפּ. באלד געפינען מיר אויס, מיט
 דער הילף פון א קאפיטשקע מוזיק, אז טאמאשעפסקי'ס
 שותף-איין-געשעפט האָט זיך איבערגעשנימען דעם האַלז,
 ווייל דאָס געשעפט איז גענאנגען שלעכט און ער (דער
 שותף) האָט שפעקולירט (ווי דאָס פראַגראַם-ביכעל
 זאָגט) הינטער זיין רוקען, און איהם, טאמאשעפסקי'ן,
 איז פון נאנצען פארמענען געבליבען נישט מעהר ווי
 אקציעס אין דער „וועסט אמעריקאן קאמפאני“ מינען,
 וועלכע זענען איצט גאָרנישט ווערט. לייכטער דרינושע
 פון קעסעלפויט. דער גייסט ערשיינט מיט די קייע און
 זאָגט טאמאשעפסקי'ן ער זאל נישט פארקויפן די
 אקציעס, ווייל זיי וועלען זיך באלד שטארק אויפהויבען
 צוזאמען מיט פארהאנג 2.

אין צווייטען אַקט זעהען מיר ווידער דעם נאָלד-
 בורגישען שטאָט-גייסט ביין זיין ארבייט. און ער אר-
 בייט געביך זעהר שווער דער שטאָט-גייסט! שווערע

דער גייסט פון שמאָדט

אומקאַר : אָסיפּ דימאָוו.
הויפטשפּיעלער : ס. גאַלדענבורג.
מעזמער : מאַטאָשעפּסקי'ס.

ע ט י ג ר א נ ט : קיינמאל וועל איך עמען מעני
שענפלייש און טרינקען מענשענבלוט.
ג י י ס ט : עם קומט די שעה און דייע האָר וועי
לען ווערען גרוי און דייע קינדער וועלען אריין אין
לעבען, דעמאָלט וועלן מיר זיך טרעפען און דעמאָלט
וועלען מיר צוזאמען מאכען דעם לעצטען חשבון. דו
וועסט מיך נישט דערקענען, אָבער מיר וועלען זיך נאָך
טרעפען. (פארשווינדט.)

און כך הוא. אזוי איז געווען. דער פּראָלאַנג האָט
נישט אָפּגענארט. טאקע עפעס ווי דאָס הארץ וואָלט
איהם געווען געזאָגט, דעם פּראָלאַנג, אז סע וועט זיך
אזוי אויסלאָזען. דעם עמיגראנט טאָמאשעפּסקי'ס קינד
דער וואָקסען אויס אין געשטאַלט פון פּרייליין גערסטאן,
בן-עמי און מאדאם לאַקסער. אלע זעהר וואוילע, טעא-
טערשפּיעלענדע קינדער. און דידאָזיגע קינדער הויבען
אָן אריינצוגעהן אין לעבען שוין באלד אין ערשטען אקט.
בערטא גערסטאן געהט אריין אין לעבען דורך דער פּאָר-
דערשטער מיר דעכטס און מיט א גרינג נעמיט, און מיט
הנ'עוודיגע לאָקען. בן-עמי געהט אריין אין דעמזעלבען
לעבען מיט גרויס פארטיפּסקייט און סטודענטישקייט.
די מאדאם לאַקסער טרעט אריין אין דעם נעמליכען לע-

דאס נאזימאָווא אין דריטען אקט, ווען זי ציהט אלץ די
זיידענע קימאָנאָ און ציהט זי ארויף ביז צום האלז —
ביז צו דער נאָז, און נאָר זי ציהט און ציהט די אָרטימע
קימאָנאָ — כאַטש מ'זעהט אזוי אויך נאָר נישט ארויס,
און כאַטש ווען מ'זאָל אפילו ארויסזעהן וואָס־נישט־איז,
וואָלט מען אפשר געזעהען אז ס'איז גאָרנישטאָ עפעס
אויסערנעוועהנליכס ארויסצוזעהען. אזוי טוט אויך מיין
יוגענדפריינד איבסען: ער ציהט און ציהט אויף זיך דאָס
דראַמאטישע קלייד און דעקט זיך צו, און וויסעלט זיך
אין, און פארקנעפעלט זיך און ער ציהט און ציהט די
נייסטיגע קימאָנאָ ביז צו די באַקענבערד ארויף, ביז צום
היטעל.

סעקונדאנטען! דער דועל איז צו ענד. איהר קאָנט
שוין געהן אהיים. לאָזט וויסען מיין שווענערין פון
הארלעם אז איך ליג טויט און פארוואונדעט אויפ'ן
שלאכט־טעלר. און זעהט אז מיינע פערזענליכע קינדער
זאָלען זיין פארוואָרנט מיט אלדעסגוטס, און 35 פראָצענט
פון די פראָפיטען פון מיין לוייה זאָלען געהן פאר מיין
אינדישער געליעבטער פרינצעסין גע־קאָזמע.

רעארענשירונג — נישט שאפונג. דער געעהרטער הענ-
 ריך פון נאָרדלאַנד טוט באַפּרוּכטען זיין געליעבט
 פּרייליך מעטא נישט פּערזענליך, נאָר דורך אַ שליס, דורך
 אַ אידעע. ער אליין האַלט זיך ריין, נישט באַמלעקט,
 יונגפּרוּיליך, אַביעקטיוו. נישט ווי זיין תּלמוד בערנארד
 שאו, וועלכער לאָזט אָפּען אלע פּענסטער פּון זיין דראַ-
 מאטישער געביידע און אלע מאָל קוקט ער אריין אוי
 פּאַרשייט, זעהען וו אַ ס ע ה ע ר ט ז י ך .
 ביי איין העלד מאַכט ער צערעכט דעם קאַפּעליוש, דעם
 אנדערען גיט ער אַ שנעל אין גאָז, אַ דריטען גיט ער
 אַ גלעט איבער דער באַק און ער שילט, זידעלט זיך,
 בענשט, רעקלאַמירט זיך און לאַכט און פּאַכעט מיט
 זיין רייטער באָרד, און ביו וואַגען ער ווערט פּאַרטיג
 מיט דער אַרבייש, איז זיין גאַנע פּיינע, דראַמאַטישע
 ווירטשאַפּט רואינירט און די קאַז ליגט אויפ'ן שרייב-
 טיש, און ס'ברענט ערגעץ אַ פּאַרהענגעל און אלצדינג
 איז אין אזא רייכער, מענשליכער, וואונדערבארער אונ-
 גאַרדענונג!

אָה, ווי איך פּלעג זיך בעטען ביי דעם אַלטען
 הענריק. הענריק י ב ס ע, פּלעג איך צו איהם זאָגען,
 הער אויף צו פינטלען מיט'ן אויג ביי יעדען וואָרט וואָס
 דו שרייבסט אָן. הער אויף צו זאָגען די אינפאַכסטע,
 טאָגטענליכסטע זאכען אין אזא טאָן גלייך ווי עס וואָלט
 געווען אַ שרעקליך געהיימיש. הענריק טייערער, פּלעג
 איך מיך ביי איהם בעמען, הער מיר אויף צו זאָגען נוט
 מאַרען אין אויער אריין און הער אויף מיך אַרונטערצו-
 רופּען אין קעלער אריין, כדי מיר צו זאָגען, אז ס'איז
 שוין עלף דער זייגער און אז די קאווע שמעקט דיר
 אַהער נוט! אָבער דער אַלטער האָט מיך נישט געהערט.
 ער איז אריין אלץ טיעפּער און טיעפּער אין דער סודות
 אינדוסטריע לימיטער — פּונקט ווי נאָר סודות אליין
 וואָלטען געווען סודות!

דאָס מאַנצע שטיק, איז זענר שחליך צו דער מאַ-

שימען א טייל אין דער פינפטער עוועניו נענענדר פון זיין
לייב. נאָר טו עס א ויף א שעה נעם
אום, זאָנט זי — די נעלאנווילטע! די עסקעלאפֿ-
טע! דער סוף איז, אז ער ווערט געשאָסען פון דעם
רויטען פֿריי לייך און דוקא נישט אין הארץ,
ווי הערא ווינשט עס, נאָר ערנעץ אנדערש. דאָס קאָן
שוין די איבערעסטעטישע הערא נישט אויסהאלטען און
נאָך א לאנגען און שלעפעריגען גאָרנישטטון — שיסט
זי זיך אין הארץ אריין, מיט א טרוסקענעם שאָס, וואָס
צערייסט נישט ס'קלייד, ווייל ס'איז נישט שעהן פאר'ן
אויג!

מאדאם נאזימאָווא אין איבסען'ס הערא נאבלער איז
פונקט ווי א פראָסט וואָס איז פארפאסט נעוואָרען פון
א ווייסען בער און ווערט געשפילט פון א זאווערוכע.
מאדאם נאזימאָווא איז א שנעשטורם וואָס איז געפראָד
דען נעוואָרען אין מיטען געהן. זי איז א געלונגענע
לויב אין פיער אקטען, אויפגעפיהרט צום בענעפיט פון
אלטע מתים און געשפילט פון א מצבה.

אין נאזימאָווא'ס הערא נאבלער איז פאראן שטילע
עלענאניץ, מאניערען, אפילו ווייסע שעהנקייט, אָבער
— עס איז אזוי פארדאמט פינקטליך, אזוי קאָרעקט.
יעדער זאך איז אזוי שרעקליך אויפ'ן אָרט, ווי אין יאשא
הפ'ס וואונדערבארען, אונגעגליכען, געטליכען, נידער-
טרעכטיגען פיערעלשפיעל. איבסען טויטעט נישט כדי צו
באשאפען, כדי איבערצושאפען, כדי אויסצור-
בעסערען, נאָר ער באשאפט דאָס שוין-באשאפענע. ער
ניט דיר דעם מענש אזוי ווי ער איז, נאָר ער סערווירט
איהם מיט א יוז. זיין העלר — דאָס איז נישט
נאָך א מענש אין דער סומע פון מענשען, נאָר דאָס
איז דער מענש. ער איז דער פיעל-באקאָנטער, סיני
טעטישער מענש, ארויפגעטריבען אויף דער ביהנע מיט
א שארפער פערערייטש. עס איז דער דרויסען —
פארשטובט. אָדער די שטוב — פארדוויסענט. עס איז

דעם פראָפּעסאָר, באשליסט זי אז זי וועט חרנ'ענען די
צייט, מיט א רעוואָלוער. העדא שיסט! העדא
שטייכלט מיט א קרום, קאלט שטייכלע פון 72 גראד
אונטער נול. העדא לאנגווייליגט זיך ווי א גרעפין, און
אז עס קומט איהר אמאָליגער געליעכטער דער שריפט־
שטעלער וואָס האָט אָנגעשריבען דאָס גרויסע
ווערק — דערוואכט אין איהר די אמאָליגע פאר־
שלאָפענקייט און זי ווייסט ניט וואס זי זאל טון. העדא'ס
גרינבלאסע, דעקאָראטיווע נשמה שטעהט ווי א פאָפּונאי
אויף איין פוס און פלאטערט מיט א פליגעל און ווערט
אנטשלאָפען — רעדענדיג. העדא האָט אויך זייטיגע
צרות־און־נחת פון איהר פריינד ריכטער בראק,
וועמען זי האָט לייעב — מיט א שרעקליכער שנאה.
העדא נעמט אריין צו זיך אין שטוב אריין די איצטיגע
געליעכטע פון איהר אמאָליגען געליעכטען. דער לעצטער
קומט אויך צו איהר אין שטוב אריין — נאָך דערליוונג.
העדא הומאָריזירט וועגען איהר געזונקענעם געליעכטען,
ווען ער געהט אוועק. זי זאָגט: ער וועט קומען
מיט ווייניגער לייעב און די האָר.
לאובארט געהט אוועק און שיכור'ט און פארברענגט זיך
מיט דעם רויטען פרייליין און — ווערט
סקאנדאליזירט. ער פארלירט דעם מאנוסקריפט פון זיין
נייעם נאָך־נישט־גערוקטען בוך און העדא'ס מאן גע־
פינט איהם, און ניט דעם אוצר צו העדא'ן. דער געליעב־
טער קומט ענדליך צו העדא'ן אין שטוב אריין שיכור,
צעקנייטשט, דערשלאָגען, און אָהן ווייניגער לייעב און
אין די האָר. ער מיינט אז ער האָט פארלוירען
דעם מאנוסקריפט. ער רעדט וועגען זיין סינד
וואָס ער האָט דערמאָרדעט מיט
די אייגענע הענט. אָבער העדא זאגט איהם
נישט אז זי האָט דאָס קינד — דעם מאנוסקריפט הייסט
דאָס. אדרכא, זי מאכט זיך נישט וויסענדיג. העדא ניט
איהם א רעוואָלוטר און זאָגט איהם ער זאָל זיך ארייני־

און ציהט זיך און ליינט זיך שלאָפּען און שטעהט ווידער
 אויף און לענט זיך ווידער שלאָפּען. יעדער וואָרט וואָס
 הערא נאבלער רעדט אַרויס — דורך דער מאדאם נא-
 זימאווא — איז א קעניגליכע מתנה צו דער מענשהייט.
 הערא נאבלער איז — וואָס מ'רופט אין אונזער שעהנעם
 נאליציענלאנד — א „שלעפיל“, א צעקראַכענע, א פוילע
 א שלעפּערינע — א שלעכטס ביז נאָר. זאָל דער
 אויבערשטער אָפּהיטען וואָס דאָס ווייבעל צעארבייט!
 זי האָט פיינט איהר מאן (וועלכער שפיעלט אויסגעציי-
 כענט!) און האָט נישט ליעב איהר געליעבטען, וועלכען
 זי האָט אמאָל מסתם א ויך נישט זעהר שמארק ליעב
 געהאט. זי איז אינטרינאטיש און האָט נישט ליעב דעם
 אינטרינאנט. זי איז א שלעפּערינע, פארשלעפּערנדע
 דאָמע — אפשר אביסעל פריציש דעגענעדירט, אפשר
 אביסעל היפּערעסמעטיש, אָבער א פיעלפאכער גאָר-
 נישט — שרעקליך איבערמדיגען. זי האָט נישט קיין
 פרייד, קיין טרוים, קיין ווילען, קיין ליידענשאפט, און
 איז פול מיט דער טיעפער מיסעריע פון א לעדיגען
 צירונגסעסטעלע, וואָס דער קלוגער באלעבאָס האָט איר
 מיססנע פארשלאָסען מיט זיבען שלעסער, כדי מ'זאָל
 מיינען אז דאָרט ליגט באהאלטען א גע'ננב'עט קעניג-
 רייך.

הערא נאבלער לענט זיך, הערא נאבלער שטעהט
 אויף. הערא נאבלער איז מיער. הערא נאבלער וויל
 עפעס! אָבער הערא נאבלער קאָן ליידער נישט קריגען
 דעם ריכטיגען עפעסיאנער, איז איהר עפעס
 אזוי, און עפעס אזוי, און וואָס זאָל זי טון? הערא
 נאבלער ליינט זיך, הערא נאבלער שטעהט אויף, הערא
 נאבלער ציהט זיך, ציהט זיך, ציצא—!!! ביז וואנעט
 זי ציהט אויס עפעס א שווערע פארשלאָפּענע טראגעדיע
 מיט פליטערלעך, גאלדשפּריצלעך און דימענטלעך.
 אז הערא נאבלער רערפיהלט, אז זי קאָן נישט לע-
 בען מיט איהר אויסגעצייכענטען, איריאָטישען מאן —

אז אייער נעליעבטע מוחמע איבסען איז שרעקליך לאנג
ווייליג.

סעקונדאנטען! דער שטריק הענגט פיר שוין אויפ'ן
האלז, דער פאפ פיינער שטעמט שוין צווישען די נילאָ-
טינדעסערס, די באיאָנעמען זענען שוין געציעלט קענען
טיין ברוסט; אָבער — שרעק איך מיך דען איבער? ווער
איך דען טויט און צעדאָקטאָרוואָרטסמאנא? בין איך דען
געבוירען אין פיינלינגיא?

ניין, איך בין העלדיש און בראו און מעדאלמעדיג.
אין די שוידערהאפטע מינוטען פון מיי אױסגעצױגענעם
לעבען לױף איך מױט און שטאַלץ ארונטער אין קעלער
אריין און איך רופ אויס:

נידער מיט איבסען! ארונטער מיט העדא נאבלער!

* * *

זאָגן איך אלזא, אז העדא נאבלער איז נישט קיין
מייסטערווערק? ניין, איך זאָגן נישט, אז העדא
נאבלער איז נישט קיין מייסטערווערק. איך זאָגן נאָר אז
ס'איז א נראָהע אָפּשפּיגלונג פון א נארישען שפיגעל,
וואָס שטעהט לעבען א שפיגעל און שפיגעלט זיך. עס
איז א שרעקליך־קאָמפּליצירטע איינפאכקייט, וואָס איז
מיט גרויס פיינ און פינקטליכקייט צענויפגעשפיגעלט גע-
וואָרען פון אלע עקען וועלט. עס איז זיכען־אכט־נייך
הונדערט טייל לאנגוויילע, פאסטאָריזירט און סטערע-
ליזירט און אױסגעקאָכט — כדי עס זאָל זיי נישט
שימלען. עס איז א קאָנדענסירטע סימפאָני פון אלע
אױסגענוצטע געניצען פון דער גאנצער וועלט. עס איז א
גרויסער, מעכטיגער, ערהאבענער, שרעקליכער, גרויז-
מער, וועלט־איינשלינגענדרער געניץ, וואָס ווערט נאָך
לאנגווייליגער דורך דעם וואָס מען זעהט נישט אָן דאָס
קאָמישע אָדער ערנסטע פנים פון דעם מענשען וואָס
געניצט ארויס דעם דאָזיגען „אוהא!“

וואָס איז די מעשה מיט העדא נאבלער? די מעשה
מיט העדא נאבלער איז, וואָס העדא לאנגווייליג זיך

הערא גאבלעך

אונזער: הענריק איכטען.

טעאטער: פליימוסח.

חויפטשפיעלערין: סטראם נאויסאָוואַ.

דער פעלדמארשאל פון מיין פרוואטען נליס, דעה
אויבערקאמאנדיר פון מיין לוקסוסדיגען לעבען, דעה קא-
פיטאן פון מיין פרנסהדיאכט, האָט צו מיר געזאָגט :

— געהט און זעהט און הערט און שטוינט און ווערט
גאָר נישט מיער צו שטוינען איבער דער איבערשאַסטי-
סופער-אולטרא-גראַנדיעזוואונדערבארער מאדאם נאָו-
מאָווא, וועלכע העראגאבלערט לויט דעם אלטען הענריק,
ויוואמ! !

בין איך גענאנגען און געזעהען און געהערט און
גישט געשטוינט און כ'בין גאר נישט מיער געוואָרען
גישט צו שטוינען איבער דער מאדאם נאויסאָווא
וועלכע געפעלט מיר נישט, דערפאר וואָס איך האָב זי
גישט ליעב, און וואָס איך האָב זי נישט ליעב דערפאר
וואָס זי געפעלט מיר נישט, און וואָס עס געפעלט מיר זי
גישט ליעב צו האָבען דערפאר, ווייל עס געפעלט מיר
אזוי.

האַרנט, איהר ברודער פון דער קריטיק! געט אַרויף
פער די שווערדען פון אייערע לענדען און לאָפיר געהן
אויף א דעל דערפאר וואָס איך דערוועג מיך צו זאָגען,

אזוי ביבליש אין טאָן און אזוי איבעררייך אין האַל-
טונג? פארוואָס איז אייער יעדער בליק אַ 33-און-א-
דריטעל פראָצענט פון דער נעט־אייננאמע, אַ, קאליש!
און פארוואָס איז אייער יעדער האַנטבאוועגונג אַ רמז
אויף דעם שטאָלצען משיח, וואָס קומט אויסלייזען זיין
פאָלק — אַ, עהרענווירדיגע קאליש! און פארוואָס פאָר-
רען אייערע זויערער אויף פרעה'ס רייטוועגען, אַ,
טאלאנטירטע און גראַציעזע מאַדאם קאליש? און פאָר-
וואָס נעוועהנט איהר זיך נישט אַפּ פון אייער שוואַכ-
קייט צו לעזען לעקציעס דעם פאָלק ישראל, אַ, לעמבער-
גער מאַדאם קאליש?

* * *

עס האָבען געשפיעלט: בערטהא גערסטאָן, זעהר
בעסער. גאָלדענבורג, קונציג־פּיין. בלאַנס, אידיש־לעך-
געשמאק. בן-עמי, אינטעליגענט־פּיין. שאכט, דייט-
ליכע דיקציע.

די איבריגע דאָמען און העררען האָבען אויך גע-
שפיעלט, גור איך האָב נישט געהאָט קיין גערולד זיי צו
באוואונדערען.

צום שלום: פון דער גאַנצער פיעסע איז מיר צום
בעסטען געפעלען די כינעזישע טהעע, וואָס איך האָב גע-
טרונקען נאָך דער פארשטעלונג, אין דער אינטערעסאנט-
טער געזעלשאַפט פון אַ דאָמע, וועמעס נאָמען איך קאן
דאָ נישט דערמאָנען. עס איז פראַנצויז אדלער.

וויקעלט מיט דער וואַטע פון הומאַניטאַרע נעמיהלען,
פון ערעלקייט, פון קונסט! און אויב איהר ווילט מיינע
טרערען, נעמט זיי, בעכעדווייז, אָבער מעלקט נישט מיר
נע נייסטונע אוינען מיט די אומנעלומפערטע פינגער פון
א דילעטאַנט! שלאָנט נישט די פוטער פון מיין סעב
סימענטאליטעט, מיט די הוילע הענט. טוט עס מיט א
מאַשינע. עס איז עקאָנאָמישער און שנעלער.

„פאר איהרע קינדער“ איז א דראַמאַ פון — מאָרגען.
זוט. זאָל מען זי (אַלע מאָל) שפיעלען מ א ד נ ע ן.
נישט היינט. די פיעסע איז נישט צום אויסלאַכען.
זי איז א ו נ ז ע ר נאַר. זי איז „ליטעראַטור“ און
צו וואָס זאָל מען מאַכען דער ליטעראַטור א שם פאר א
פארשלאָפּענער אידענע וואָס שטריקט א זאָק און שמעקט
מאַבעקע, מיט דער לינקער זייט פון דער האַנטפלאַך,
ווי א מאַנסביל?

מאַדאַם קאַליש האָט, אין איינקלאַנג מיט דער פּיער
סע, נעשפיעלט „די פרוי פון מאָרגען“. אָבער צו וואָס
שפיעלען אזא פרוי היינט, אין אזעלכע אומרוהיגע
און העכסט־אינטערעסאַנטע צייטען? און וועמען נעהט
עס אָן די ליידען פון א ווייבערשען וואָס אינגדעלעגאַט,
וואָס ליידט דאָרויך וואָס זי האָט נישט ליעב דעם מאַן!
און ביטע צו ענטפערן דורכ'ן בריפּקאַסטען, וואָרום לעבט
זי נישט מיט די אַנדערע מאַנסבילען? וואָרום נישט
מיט שטריקער'ן, דעם אפּאָריזמען־זאָנער? פאר וואָס
נישט מיט באַרים דאַנציג? און פאַרוואָס וויל זי די
טאַכטער נישט דערקענען? זי איז דאָך אזא העכסט
דעקאָראַטיווע מוטעהעהר! און אזוי שלאַנט און נראַד
ציעז! און צו וואָס די אַטמאָספּערע פון האַרצשווער
קייט, וועלכע וואַקסט ארויס פון דעם סופּליאַַר־קעסטיל,
מעהר ווי פון דער סיטואַציע? און וואָרום דעקלאַמירט
די מאַדאַם קאַליש אזוי בראַדווייאיש? און פאר וואָס
איז איהר יעדער שמיכעל א נאָר־צום־פּאַלקיי־שראַל?
און יעדער זשעסט אזא אונענדליכקייט? און פאַרוואָס

אין צווייטען און דריטען אקט זעהען מיר די שלאגן-
 קע, די גראציעזע, די וואלעסקאסורצטנע העלדין, מיט
 דעם שלעפעריגען, עלטערען טאן און מיט די קינדער.
 זייטיגע פארשוניען: עפעס א איד, וואָס קוקט אויס ווי אַ
 תלמוד-תורה-פלמד און איז אַ סימבאָל, אַן אָנווינק אויף
 דעם ציוניזם פון אונזער ראדיקאלער גאס און עפעס אַ
 גלייזע-אָן-וואַנדרדייבענדער אוריאַל-מעפיסטאָ, וואָס
 רעדט הייזעריג-מיזאַנטראָפּיש, און ער האַסט די מענש-
 הייט, מיט אלערליי אַפּאָרוזמען — געלונגענע און
 אנדערע.

„די גרויסע פסיכאָלאָגישע דראַמא“ געהט אַרום מיט
 גרויסע פיס, איבער די ברעטלעך פון דער ביהנע,
 פאַרטשעפעט זיך אָן זיך זעלבסט, פאַלט, הויבט זיך אויף,
 געהט ווייטער, מיט רומאַטישער אָנשטרענגונג, מיט ניין
 סטיגער האַרצקלאַפונג, און דו קוקסט אויף דיין זייגערל
 דעם גאָלדענעם, לייגסט עס צו צום אויער און דו טראַכסט
 אז די דאָזיגע דראַמאַ איז אַבסאָלוט די גרעסטע
 דראַמאַ, וואָס דו האַסט ווען עס איז געזעהן. אָדער
 אפשר געהט דאָס זייגערל צו שנעל?

„פאַר איהרע קינדער“ איז אַן עהרליכער
 פאַרזוכט פאַלש, באַטריגעריש, קאָמיש, נור
 — פרישט אָפּ אַ ביסעל מיין האַרץ. קלאַפט אַ ביסעל
 אָפּ דעם שטויב פון מיין לאַננוויילע. אייערע פּראָבלע-
 מען, די ליעבע. באַה! אייער מיסטעריע, דאָס ווייב!
 באַה! צום צווייטען מאָל. איך זעה טיפּער ווי דאָס.
 פיין פּסח'דיגער מעהד איז אַ — רעטעניש. יעדער
 כרעמזיל איז אַ מיסטעריע, און אַלצדינג אין דער וועלט,
 פון ראַנדאָלף הוירסט ביז קאָזער ווילהעלם איז אַ פּראָ-
 בלעם. און אויב איהר ווילט מיך שלאָגען איבער'ן קאָפּ,
 פיינע הערדען, — נו גוט! טוט עס. אָבער טוט עס מיט
 אַ נאַקעטען האַטער, מיט מעלאָדראַמאַ, אָבער קלאַפּ
 מיך נישט איבער'ן קאָפּ מיט אַ האַמער וואָס איז אַרומגע-

צו שויען. דער העלד טרעט ארויס. אויפטריט:
ניפטיגע סאטירע.

מאָנאָלאָג: „פאר איהרע קינדער“ איז אנאָנסירט
אלס אַ גרויסע פסיכאָלאָגישע דראַמאַ. עס איז אַ גרויסע
דראַמאַ. שוין אַ ביסעל צו גרויס, און זי לינט דאָרום
זעהר לעפּיש אויף די אַקסלען פון די העלדען. די דראַ-
מאַ איז גרעסער פון די העלדען אפשר מיט 150 נומערען
און די העלדען בלאָנזשען דורך איהר, פלאָנטערן זיך אין
איהר, וויללען זיך אין איהר אהין און צוריק און פאר-
קערט און זיי האָבען אַ פנים, ווי מאַקס לינדער, ווען מען
שמעלט איהם מיט'ן קאָפּ אַראָפּ כדי ער זאָל נישט פאר-
לירען די הויזען.

ווייטערער מאָנאָלאָג פון מיין ניפטיגער, אָבער נישט
גאנץ־גערעכטער, סאטירע:

„פאר איהרע קינדער“ הויבט זיך אָן זעהר פיין און
פארביי. אויף דעם פארם פון אַ חברה טרוימער־קאָלאָר
ניסטען, וואָס ווילען פארפרייע אַרבייטערשטימען די
וועלט, נור אָהן אַ בריפּקאסטען. איינער פון די קאָלאָר-
ניסטען איז הירש גינזבורג. כאַראַקטערשטריכען: אַ
אַ באַרד, אַ קאַשקעט, אויסגעטראָגענע הויזען. אויפטריט
זי, די העלדין, הויך, שלאַנט, פיינפארקאסט, רויזרויסע
פיינערשפריצען, פייילכענאוויגען, ראָזענעקיסטערמאָנדר,
גראַציע, וואַלעסקאָסוראַט. אַנטקעגען איהר: באַריס דאָנ-
ציג. פיינער נאָמען — „דאַנציג“! עלעגאַנט, הויכענע-
וואַקסען ווי אַ פאַלמע. ליעבע פון דער כלה'ס צד. חתן'ס
שוואַך. נישטאָ גענוג פייער, וויל איינגעשין אויף אַ
פּשרה: אַלע דריי צוזאַמען.

נור זי וויל נישט. דערצו איז זי צופיעל סאַפּאַ.
און ער? אַפּאָלאָגאָנענשיינט ער? יא. מעהרדעוועני-
גער. מען באַשליסט: אַוועקנעהן. ברעכט אויס אַ וואַלד
פייער, וואָס דאָס איז מסתמא אַ משל קענען דעם ליעד-
בעספיייער וואָס פארניכטעט די בוימער פון לעבען. און
— היט זיך פאר פיייער, היט זיך פאר פיייער. (צייטאָמע.)

פאר איהרע קינדער

אומקאר : דר. ת. זאלטמארשאף.
הויפטשפיעלערין : מאדאם בערמאן קאליש.
טעאטער : מהאמאטעמסקי'ס.

ש פיעסע מיט א קאנפליקט סייז 4½ און א טראגעדיע סייז
116. א גרויסע דראמא, וואָס שיינט צו זיין גרעסער
ווי זי איז. אַ העלדין, וואָס סאפאָט אונטער פון צייט צו
צייט, און געבע נאָט דאָס נעמליכע צו הערען פון אַפּאַלשן
זאַנענשיין. אַ שטיק, וואָס ענדיגט זיך און דערויבער איז עס
גוט.

טאלאום מיינער, פארלאָז מיך נישט!

שוין ס'דריטע בלעטעל פאפיר וואָס איך הויב אָן
און איך ווארף אוועק. צום טייוועל. און פאפיר איז
אזוי טייער, און די קריטיק מוז געשריבען ווערען. די
חכמות מוזען געזאָגט ווערען, מיינע געערטע, כאָטש
ס'הארץ איז נישט דערביי. פראגע: וואו אָרען איז
ס'הארץ? ענטפער: ס'הארץ איז אוועקגעפאָרען קיין
רוסלאַנד. און עס ווינט זיך איצט אויף די שטורעם
דינע פאליעס, און עס ליידי'ט פון דער וואַנדער-קראַנק
הייט, און ס'איז איהם נישט גוט. ביטע, ענטשולדיגט.
עס העכט אָן. דער פאָרהאַנג פון מין נשמהדיהנע
היבט זיך אויף. אַ פייערליכער געדאַנק טרעט אַרויס
און פאַרטייגט זיך פאַר'ן ווערטען פובליקום. עס ווערט
פּינסטער אַרומ, כדי דער צושייער זאָל קאָנען לייכטער

„מלחמה כלות“ האַבען פון דעסמיווענען א י י ן
 נומען מאַטענט, און דאָס איז דאָס פייער אין סוף פון
 דריטען אַקט. עס איז זעהר א וואויל פייער, כאָטש ס'איז
 א שאַד וואָס עס איז נישט קיין אמת'דיגס! עס איז אַ
 פייער עפעקט און א זעהר דראַמאטישער, נאָר די פיעסע
 מאַכט קאליע. ווען מען זאָל שפילען דאָס פיייער
 א ל י י ן, מיט די דעקאָראַציעס, וואָלט עס גע-
 ווען נאָר נישקשה פון א פיעסע און מען וואָלט — ווי-
 עס'איז — געקענט אויסוועזען איהרע 4 אייבניקייטען,
 אין דער געשמאלט פון אַקטען.

געשפילט איז די פיעסע געוואָרען אזוי שלעכט, ווי
 עס פאסט פאר אזא אבשייליך מעאטערשטיק. דאָס איז
 פוין. איבערהויפט פארדינען א ראַנק די העררען מאַכט
 שעפסקי און ראָזענשטיין. ביידע ניבען זיך די מיה צו
 שפילען אזוי שלעכט, ווי אזא פיעסע פארדיענט. די אַני-
 דערע שוישפילער, כמעט אָהן אויסנאָהם, באַמיהען זיך
 אויך צו שפילען אזוי שלעכט, ווי זיי קאָנען, און דאָס איז
 זעהר שעהן פון זיי. עהרען-וואָרט! איך בין זעהר
 ערנסט. איבערהויפט ווער איך ערנסט, ווען איך דערמאָן
 זיך ווי דער הערר מ. פאטשט זיין מאַכטער, מאַדאם
 גרינפעלד, אזוי גראַציעז אויף דעם... אינטעלעקט. דאָס
 איז זעהר פאטעטיש און זעהר אירישלעך און זעהר
 קינסטלעריש. — ווירקליך!

* * *

...אז מיר זענען שפעטער אריינגעקומען אין דעם
 דראַמאטישען קאָפּע, האָט אונז א חבר געפרענט פאר
 וואס עמיצער פון די י ר נ ע געהט נישט אמאָל
 ארויס מיט א פיעסע, און מיר האַבען געענטפערט, אז
 ס'איז נישט נויטיג, ווייל די העררען ראַקאָוו און מיללער
 זענען שוין ארויסגעגאנגען אין 4 אַקטען.
 ער האָט פארשטאנען...

די רירעקטאָרען — איז נישט קיין חויר — ער עסט
א ל צ ד י נ נ!

די „מלחמה כלות“ געהען אויף די פיס פון אידיש-
קייט — פון אידישליכקייט. זיי דארפען ריידען אין נאָ-
מען פון די ליידען פון דעם אידישען „פאָליעס“ און אפער-
לירען צום אידישען „הערץ“. ווי שמוציג!
ברענט דאָרט אַ מלחמה, ציטערען אויסגעשטרעקטע
הענט קעגען הימעל, געהט אונטער אַ פאָלק, און מיר —
אפשר די לעצטע, אפשר די איינציגע יורשים פונ'ם
שטאָם — מיר נוצען אויס זייער טראַגעדיע פאר קאסעני-
ערפאָלג. מיר וויינען אויס זייערע טרעהרען פאר
סטענדיגנדרום, מיר זעצען זיך מיט די שווער-מעלאָדראַ-
מאטישע הינמענס אויף דעם פארמוטשעטען אידישען
„הערץ“, און קוועטשען דערפון ארויס — רעגלעך. מי,
קלימפערן אויף דער פיבערדיגער „נשמה פון מיין פאָ-
ליעס“ און קלימפערן ארויס עטליכע לומפיע נדכה-
גראַשענס פאר זיי און א פוטערפעסעל מיט נאָלד
פאר אונזערע פרינצען פון געשמאקלאָזינקייט. מיר
ריידען אין נאָמען פון כלל ישראל און מיר האָבען
נישט אין זיך אַ פונק פיעטעט, אַ ניצויג פון פאָלקס-
געטריישאפט. א ציטער פון רעליגיעזען געפיהל. ווייל
— לאָמיר ווערען ערנסט אויף א מינוט, מיינע הער-
שאפטען! — די אידען זענען אפשר דאָס גאָטלע-
זעסטע פאָלק אויף דער וועלט, דאָריבער אַרט זיי
נישט, אז מען שלעפט ארויף אויף דער ביהנע דאָס
טלית'על, דאָריבער קימערט זיי נישט וואָס יעדער נאָ-
רישער שמוציג אַן רעדט אין נאָמען פון אידישקייט.
דאָריבער בלייבען זיי רוחיג, ווען זיי זעהען אז יעדער
ליטעראַרישער שוואַרצקינסטלער שלעפט פון דער נאָז
סטענגעס פון נאַציאָנאַלע ליידען, און יעדער מעלאָדראַ-
מאטישער פאָקיר טאַנצט, פראַפעסיאָנעל, אויף די פייע-
רען פון פאלקס-טראַגיק, און שמעכט זיי כלומר'שען די
ברוסט, מיט פאפירענע שפיוזען...

באנצטע שונאים, ווי לעאָן קאָברין. עס וואָלט מיר נישט
אָנגעשטאַנען צו פאַרשווענדען מיין ביסעל עספּרי אויף
דער טעמאַ „מלחמה כלות“. נאָר אזוי ווי איך שרייב
נישט פאַר מיין אייגענעם א זשורנאַל, נאָר פאַר א פּרעס
דען, און דער פּרעמדער זשורנאַל האָט א ריכטונג, וואָס
דאָס איז זעהר שעהן פון זיין זייט, און אזוי ווי דער פּרינ-
ציפּ פון דער ריכטונג פאַרערט וויצליכקייט אויף אַלע
געביטען פון דער אידישער ליטעראַטור, ערנא —
וויצען!

„מלחמה כלות“ איז נישט קיין שטיק, נאָר — א
שטיק שוויינעריי. עס איז אפילו נישט טאַלענטלאז,
ווייל די מחברים האָבען נישט גענוג טאַלענט דערצו.
איך טו באהויפטען, אז א מענש וואָס קאָן אָנשריי-
בען אן ע ר נ ע ר ע פיעסע ווי די דאָזיגע איז א —
זשעניע. ניט מיר אזא מענשען און איך וועל איהם מאַכען
א באַנקעט, אָדער א יובילעאום, אָדער וואס-נישט-אוי!
דער אינהאַלט? איז מעגליך איבערצוגעבען דעם
אינהאַלט פון א פּריקאזי אין א קעלער-רעסטאָראַן אויף
ריווינגטאָן סטריט? קען מען באשרייבען דעם אינהאַלט
פון א פאַראיאָהרינען קניש אין א פופּעהנסענטיגען
פּרעס-אַנשטאַלט? קאן מען דאַרנרונטעווען דעם מאַטיוו
פון א קונייאילאָנדער „קלעם-טשאַודער“? איז מעגליך
אפצושילדערען די רויע מאַטעריאַלען פון א „משונענער
קאָלדע“? איז עס פאַר א מענשענ'ס כחות איינצומיי-
טשען דעם הויכען סימבאָליום וואָס ליגט אין א וויערער
אונערקע, אָדער די טיעפע מיסטעריען וואָס זענען פאַר-
באָרען אין א בודאַפעסטער גולאַש?.. אזוי, מייע
הערען, איז אויך נישט מעגליך איבערצוגעבען דעם
אינהאַלט פון די ראַקאָוויסיללערשע „מלחמה כלות“.

איך טראַכט ביי מיר: דער חזיר קלויבט זיך
א ל י ן אױס זײן בלאַטע. דער צזעל עסט נאָר דאָס
שטרוי וואָס געפעהלט איהם, אָכער דער מענש, דער
ט ע א ט ע ר נ ע ה ע נ ד ע ר מענש, — אזוי מייען

מלחמה-כלות

אומאָרען : רשקאוויטילער.

טעאָמער : מהאָמאשעפסקו'ס.

מיט פארשלאָפּענע פינגער שרייב איך מיין היינטיגע טעאָמער רעצענזיע. איך ווייס, אז די מענשען פאר וועלכע די „מלחמה כלות“ זענען צונויפגעשריבען געוואָרען (פרעגט טאָמאשעפסקין) לייענען נישט קיין קריטיק קען, לייענען א י ב ע ר ה ו י פ ט נישט קיין אנדער זאך, א חוץ די אויפשריפטען אויף די ווענט פון לאַוואַ-טאָרען, און דאָס אויך נאָר די דומסטע און שמוציגסטע פון זיי.

וואָלט איך געהאט אַן אייגענע צייטונג, וואָלט איך געשריבען וועגען דעם שטיק 2 קאָלומנען מיט אדיעקטיווען: שמוציג, גערטרעכטיג, געמיין, שורקיש, פלאַך, קרע-מעריש, טאַלענטלאָז, עקעלהאַפט, שניידעריש, פאַסקור-גע, רויה, לאַנגווייליג, ווילד, אונמענשליך, פאַסקויליש, איריאָטיש, אונמעגליך, מיאוס, פויל, פאַרשטונקען, שוויי-ניש, טעאָטערדיג, באַליידיגענד, גרילצענד, פאַנפּעוואַטע, הויקערדיג, געלעמט, בלינד, הינלענדיג, פאַרוואהרלאָזט, אונגעקאַמט, בלאָטיג, אבשטויסענד, אונגערטרעגליך, סקאַנדאַליעז — דאָס אלצדינג וואָלט געווען בלויז אַ קליינער טייל פון די אלע באַליידיגענדע אדיעקטיווען, וואָס איך וואָלט גענוצט, ווען איך וואָלט געשריבען וועגען די „מלחמה כלות“. איך וואָלט נישט געזאָגט וועגען זיי קיין חכמה'דיגקייט, נישט געוואָלט ווייזען מיין סאַ-טירישע בייסענדיגקייט, וועלכע פאַרשאפט מיר צוויגע

וועגען מעאטער

זיך מעלרען צום אייגענטימער
וועלכער האָט עס שוין פארקויפט.

* * *

פ. ס. — פון די בוך־צירונגען זוייס איך נישט
וועמעס זענען די בעסערע — ליכטענשטיין'ס אָרער
מאד'ס. ביידע געמעלען מיר. אָבער מאד (איך מיין עס
ערנסט) האָט א חרץ אלעמען דאָס גרויסע פארדינסט,
וואָס — צווישען מאהלער — איז ער געווען דער ער
שמער אונטערצושרייבען זיין נאָמען מיט א י ר י ש ע
אותיות.

א צ י ט ע ר פ ו ן א ק א ט ע ר ס אָן , — נו, נאָט
מיינער, מיר ווייסען דאָך ווי דאָס ווערט געמאכט. מיר
האָבען געפרובט צוגלייכען ה ע ר צ ל ע ן צום קאמער-
טאָן און מ ש ע כ אָ ו ר ' ן צו א סטרוגע און... ס'איז
ארויס גאנץ גוט. ביידע זענען גלייך איבערצייגענר. עס
איז פון יענע סאָרט קריטישע עססי'ען וואָס צוערשט
שרייבט מען זיי אָן — שרייבט מען אָן די שעהנווער-
טערדיגקייט, די שפיצטורעמדיגע זאצבויען, און דערנאָכ-
דעם — פאסט מען זיי צו צו עפעס.

איך אליין האָב שוין אָפט אנגעווענדט דיזעלבע
מעטאָדע און עס געהט אויסגעצייכענט.

י. י. שוואַרץ האָט אָנגעזונגען א מאסע ליעדער,
„אויפ'ן חרוב'ן האַרצען“. דער ע מ י צ ע ר שפיעלט
דאָרט אויך א גרויסע ראָלע. י. י. שוואַרץ בייזערט זיך,
ער איז אין כעס. ער מאכט „בריהו“. אָבער איך פאר-
שטעה איהם און — פארניב איהם. זיינע מאָטיווען פון
תהלים זענען שוין געראָטענער — אזוי פיעל, וויפיעל
דער תהלים איז בכלל א בעסערער זאמעלבוך ווי „וועלט-
איין, וועלט-אויס“.

* * *

א קוריאָן: אויפ'ן סוף פון בוך איז אָפגעדרוקט א
מעלרונג בזה הלשון:

„אינהאַלט פון ערשטען בוך „שריפטען“ (אויס-
פארקויפט).“

דאן קומט א רשימה פון אלע ארטיקלען פון דעם
ערשטען בוך „שריפטען“ וואָס איז אויספארקויפט און
מען קאָן עס מעהר נישט קריגען.

מיר ערוואַרטען אין ניכען צו לעזען אונגעפעהר אזא
סאָרט אנאָנס:

„א וואונדערבאר פערד.

3 יאָהר האַלט.

זעהר גוט פאר ריימען.

פרייז 240 דאלאר.

ווארנונג פון א נערווען קריטיקער: עמיצער וועט
 נאך עמיצען אמאל דער'הרג'נען פאר עמיצענ'ס דיכ-
 טונג! עמיצער האָט נישט קיין נערווען פון קופערדראַט;
 עמיצער וויל אז מ'זאָל איהם צורוה-לאָזען מיט די ע מ י
 צ ע ר ס, און מיט די ו ו י י ט - ו ו י י ט ' ס און
 מיט די ו ו א ו - נ י י ט - ו ו א ו ' ס און מיט די
 ע פ ע ס - ו ו י י ס - א י י - נ י י ש ט ' ס.

ראַבאָי'ס „קעז“ האָבען די גרויסע מעלה, וואָס דער
 שרייבער האָט זיי נישט פ א ר מ ע נ ש ל י כ ט, ווי
 דאָס טוען נעוועהנליך אנדערע שרייבער. ראַבאָי שרייבט
 וועגען קעז, נישט בדרך משל, נאָר טאַקע פון קעז אליין.
 דערצו דאַרף מען האָבען מוט, דאַרף מען האָבען פאַר-
 טיעפּטקייט, דאַרף מען פאַרשטעהן, אז אפילו דאָס לעבען
 פון א קינסטלער איז אויך נישט מעהר ווי א משל און
 אפשר נישט קיין שעהנערער משל ווי דאָס לעבען פון א
 קאַז, אָדער א קראָליק.

ראַבאָי איז אפשר דער א נ ד ע ר ש ס ט ע ר
 צווישען אלע אידישע נאָוועליסטען.

דאָס רוב ליעדער פון דער מאַרינירטער, באַלזאַמיר-
 טער, איינגעמומי'טער, אויף-אין-אַרט-שטענענער
 „יונגער“ דערמאָנען אָפט אן דער טיעפער אינהאַלטליכ-
 קייט פון דעם באַריהמטען נענער-ליעד:

Amaying I go.

I go amaying.

I went amaying

Amaying I went.

דאָס בוך האָט אויך אן ארטיקעל פון בעל-מחשבות, ווע-
 גען „דר. הערצעל און אנטאָן טשעכאָוו“. איז עס, איז
 עס, איז עס (צום דריטען מאל) אזוי פול מיט ווערטער,
 שעהקלינגענדיגע פראַזען, פיעלפאַרביגע ל ע ב ע נ ס -
 פ א ר ב ע ן, אן אָננעצויגענע סטרונגע,

און אזוי ווייטער. דאָס פארווייטערדיגטע איז שוין
נישט וויכטיג. מען קאן דאָס שוין אליין מאַכען. פער
רעצעפּטום. למשל:

ווער פייסט ביי מיר אין קוימען
אין ווינטערדיגע מעג?
נאָס פייסט ביי מיר אין קוימען
אין ווינטערדיגע מעג.

דאָס איז גוטע, שפּאַרעוודיגע און נישט אָננע־
שטרענגטע פּאָעזיע. זישע ווייסט, אז ליעדער, דאָס זיי
נען ווייבער, צו וועלכע דו דאַרפסט נישט טון נעבען קיין
כת. מיהט ער זיך נישט. זיי קומען צו איהם פון זייער
אייגענעם ווילען און ווערען באַשלאָסען.]
עס קומען ליעדער פון א. מ. דילאָן, אויף וועלכען
מען קאן אויספּרובען דעם כמעטהיינע'שען שפיעל פון
צושטעלען „מיט הויזען“ און „אָהן הויזען“ ביי יעדער סוף
שורה:

כ'זיץ אין פּעלד ביינאַכט אליין (מיט הויזען).
אַט קומט מיין הונד מיט שנעלע טריט (אָהן הויזען).
ער שנאָרט אהין, ער שנאָרט אהער (מיט הויזען).
מיין הונד, מיין הונד, דו זעהסט מיך נישט? (אָהן
הויזען).

אין צווייטען סמראף פון דעמוזעלכען ליעד, קושט
דער ריכטער אָן דעם הונד „א פולע קאָפּ“. און אין ליעד
נומער 3 געהט ער ארום און שיט געלע בלעטער אזוי לאנג
ביו וואַנעט ער הערט אויף.

כמעט אלע ליעדער פון די יונגערע זענען
זענען פול מיט כלומר'שטיגען מיסטיציזם, מיט פונקעל־
הייט. אין 9 פון יעדע 10 ליעדער „קלאַפּט ע מי צו ד
אין מהיר“ און מ'ווייסט נישט וואס ער וויל... אָדער
ע מי צו ער לעשט אויס דאָס ליכט... אָדער ע מי -
צו ער געהט שלאָפען... אָדער ע מי צו ער שטעהט אויף
די קניען ביים בעט, און מ'ווייסט נישט וואס ער וויל.
אך, דער עמיצער, דער עמיצער!...

ווי מיר טעלע. מירטעלע איז געווען געשניצט —
 ועהר ארון-קודש'דיג. „רויך“ איז צונויפגעטרייבען אין א
 ווינקעל, מיט א רויט טאשענטיכעל, מיט דער טראדיציי-
 אָנעל אידישער קלויזפּאָהן. די זאַצען אין רויך זענען
 גלאַט אויסגעפרעסט. נישט מיט קיין פּלעט-אייזען, נאָר
 שאַפּיראָ האָט זיך אויף זיי ארויפגעזעצט און איז (ניי-
 סטיג) געזעסען אויף זיי אזוי לאַנג ביז וואַנען זיי זענען
 ארויס גלאַט און אָהן קנייטשען. אָבער דער סימבאָלישער
 אָנווייזיק זעהט זיך אין רויך, דרעהט זיך אין די בלאָה
 פּאַעטישע רויכרינגען פון דעם העלד און דער שאַפּיראָ-
 טייטש דערפון איז: רויך — דאָס מענשליכע לעבען. פּע,
 ס'איז ביטער, נאָר מען געוועהנט זיך צו דעם צו. די רויכ-
 רינגען — די לעבענספּאַרמען, די לעבענסטעכניק. און
 ווי שעהן דאָס קאן זיין! וואָס פאַר אַ שפּיעל! „ס'איז
 רויך, אָבער ס'איז גוט“.

קלוגער, שווערשרייבענדער, ווארטטאפענדער
 שאפיראָ!

עס קומען לייעדער — וויואַט! זישע לאַנדוי כאַ-
 רעט די ווייבער, מיט פיינע פעטיט-אויפשריפטען. און
 ער-הייסט באַשלאַפּען דאָס ווייב. באהאַלטען מיר
 דאָס וואָרט באַשלאַפּען און מיר בלעטערען וויי-
 טער. זישע ווערט פרעהליכער, אויפגעלעגטער, כמעט
 כלאַנדער: ער זינגט זיינע פשוט'ע, א פערטעל-
 נאָך-צוועלף-לייעדער, וועגען דעם אז אפשר וועט געהן א
 רעגען און אפשר נישט, און אז אין הימעל שווימט
 דאָרט אַלבה! און אז ער לאזט זיך אראָפּ אין די
 (וואונדערואָרט נומער 2) פּעראַמטערענדיגע
 טאַלען. דאָן ווערט ער טעמפעל-כית-ישראל'דיג און גיט
 זיך דאָרטען א פרעג אין אַ לייער:

ווער פיהרט די אלע שיפען

וואָס געהען אינ'ם ים?

גאָט פיהרט די אלע שיפען

וואָס געהען אין ים...

פון יענעם סאָרט ווי די פראַגע: „אז דער ראזירער ראַד זירט אַלעמען אַ חוץ די וואָס ראזירען זיך אליין, און דער ראזירער ראזירט זיך אליין, טו ווער ראזירט דעם ראזירער?“ און איך געה צו צו די איבריגע מיטארבייטער, מיטשאפער, מיטזינגער פון דעם זעהר פארטייטשער חומש'טען זאַמעלבוך, וועלכעס הויבט זיך אן מיט „האזינו“ און ענדיגט זיך מיט האָמער'ס איליאַדע.

איך פארבויג מיך און זאָג: עס איז זעהר נאבעל פון אייך, מייע העררען, ארויסצובריינגען נייע טאלאַנטיטען. עס איז גומברירערליך, עס איז מענשליך, און דאָס האַרץ פון אַ קריטיק־שרייבענדען מענשען, ווערט אָנגע־פילט מיט פרויד ווען ער דערזעהט אזוינע צוויי נייע טאלאַנטען ווי משה רבנו און האָמער. מיר קאָנען זאָגען, אז ביידע ווייזען ארויס א פונק טאלענט, כאָמש זיי זענען אביסעל צו יו נ ג אין פארנלייך מיט די זאַמעל־בוך־קלאַסיקער.

ענטפער דורכ'ן בריעפּאָסטען: שלייפט אביסעל מעהר אייערע זאַכען, הער מ. בן עמרם! לערנט זיך שרייבען אַ גלאַטערען אידיש. דאָס וואָרט „בראַנדאָפּער“ וואָס איהר נוצט אין אייער פּאָעמע „דאָס זענען די רייד פון בלעם“, איז נישט אידיש. „פארוואָהר“ איז אויך נישט אידיש. אָבער טאַלענט האט איהר. כאַפּט זיך אַמאָל אריין אין רעדאַקציע צווישען 5-6 פארנאַכט.

צווייטער ענטפער דורכ'ן בריעפּאָסטען: הער האָמער: (1) אייער אידיש איז אונפאַרשטענדליך ווי דער אידיש פון — מיר זעלבסט. איהר נוצט צופיעל אויסלענדישע ווערטער. איהר ווילט — מעשה ראובן אייזלאַנד — צופיעל גלאַנצען מיט אייער וואוילקענעוודיגקייט אין וועלטזאַכען. שלייפט, פּאָלירט, הובעלט, זענט, ראזירט, פּיילט, האַקט, אפּשר וועט עפעס ארויסקומען.

* * *

5. שאפירדאָס דערזעהלונג „רויך“ איז זעהר אַר־טיסטיש אריינגעשלאָגען אין ראַמען. עס איז געשמאַקער.

— קיטולא !

האָט מען גענומען דעמדאָזינען „קיטוקו“, מ'האָט
איהם ארומגעבינדען א מיטל מיט א שווארץ טאשמעלע
פון פינגאון-צעהן-סענט-מיסטיציזם, מען האָט אין איהם
א ר י י נ ג ע ש ר י ג ע ן א נשמה און עס איז געוואָרען
א מין בלאָהער פויגעל — וואָס פליהט וועלט־אין, וועלט־
אויס, און זינגט זיינע קיטוקושע, וואלאַלאַליעדער, פול
מיט זענעפט, חן, וואויל־קלאנג, פיפ־פאפערין.

דער אינגאטאָווער, זאָל לעבען, איז נישט נאָר אַ
זאמלער, אַ שריפטענצונויפֿשריפטלער, נאָר אויך, און
הויפטזעכליך, און אדרבא — א דיכטער, וואָס דיכטעט.
ער איז — לאָמיר זאָגען אין איינעם מיט ב. ריווקין —
דער דיכטער פון דעם גאָלדענעם נדר. ס'איז קלאָר !
אינגאטאָו איז טיעף. מען דארף איהם פארשטעהן. איך
פארשטעה איהם נישט. איך פארשטעה נאָר איינס: אַ
גוטער שוסטער ווערט נישט קיין ב ע ס ע ר ע ר
שוסטער דאָרדך וואָס א חוץ שוסטעריי קאָן ער אויך
שרייבען לייטאָרטיקלען. און א גוטער שרייבער, ווערט
נישט קיין ב ע ס ע ר ע ר שרייבער, דאָרדך וואס א
חוץ שרייבען, קאָן ער אויך רעדען דורכ'ן טעלעפאָן,
קלאַפען און פלייצע, און מאַכען אן איינדרוק אויף איי־
דעלע מענשע.

דעקלאַראַציע פון אונאָכהענגיגקייט: איך, משה
נאָדיר, דער זוהן פונ'ם אלטען נאָדיר, זאָג זיך אָפֿ פֿון
צו ציטערען, צו שרעקען-זיך, מורא צו האָבען, צו זיין
אונטערטעניג צו איינעם א דוד אינגאטאָו, רעקס,
זעלבסט־הערשער, אימפּעראַטאָר.

איך גיב אַ שבועה זיך אפצורייסען פון דעם פֿאָר
זישעלאַנדוי'מען טיראן, צו צוברעכען די קייטען פון זיין
זויסע־פֿערזען־שקלאַזועריי, אזוי זאָל מיר נאָט העלפען,
אָמן !

און מיט דער דאָזיגער ערקלערונג געה איך אוועק
פון דור־אינגאטאָו'ס פראָבלעמאטישקייט, וועלכע איז

„וועלט איין, וועלט אויס“

זאמעלבוך „קאפוריט“: אינגאטאוו. פארלאג „אמעריקא“.

איך און דער אינגאטאווער, זאל לעבען זענען
ביידע גרויסע גייסטער. נישט מעהר: איך, אייער
ערגעבענסטער, האָב פיינט צו קנאקען ליידניגע ניס און
ער נישט. עס איז נענוג, אז ר' דוד'ל זאל א זאָג טון „קי-
קו“ און די חסידים זיינע זאלען אריין אין טיפער בעוואָס-
נישטראַיז און זאלען אָפּענטפּערען: „קיקעריקו“. און אז
די דאָזיגע קיקעריקוס זאמלען זיך אָן איז דער א י ז -
ה י ק א ו ו א פון בלינצעהוהו, דעמאָלט גיט מען ארויס
א געדוקטע וואַקבאַנאַליאַ פון ווערטער מיט דער געשיכטע
פון קיקו (אזא פויגעל!) וואָס איז געקומען פון וואַלאַלאַ, וואו
ער האָט געהאַט א פ נ י ע כ ס. (אזא וואָרט!)
מיט עפעס אן אויסלענדישען פ נ י ע כ ס. (אזא וואָרט!)
און ווען די גאַנצע געשיכטע האָט זיך צופניעכט, איז
געקומען צונעהן דער בעטלער פון בעבעוואַוואַ (אָדער פאר-
קעהרט!) און ער האָט דער'הרנ'עט דעם הויפט פניעכט
פון אלע פניעכטס.

מען דערצעהלט:

אינגאָל איז ר' דוד'ל געזעסען ביי זיך אין דער היים
און געזאמלעלט, ווי זיין טבע איז געווען. האָבען די חסידים
געפרעגט: „רבי, וואָס זאמלעט איהר'?" האָט דער
אינגאטאווער (א חכם איז ער געווען אלע זיינע יאָהרען
— נאָך פון דער כלה'ס צד!) געווארפען צוויי פון זיינע
בעסטע בליקען אויף די אפיקורסים וואָס האַלטען נישט
פון זיין טאַלאַנט, און ער האָט אויסגערופען:

סוין איהם (האלפערן) אלס באדייטענדען
דיכטער.

דערמיט מיינט באסין הפנים צו זאָגען, אז ווען
האלפערן זאָל נישט געווען שרייבען קיין באדייטענדע
ליעדער, וואָלט מען נישט געווען געוואוסט, אז ער איז
א באדייטענדער דיכטער. נאָר די ליעדער דער צע הי
לען וועגען דעם! סלאָנים פארנעסט ביי איהם דעם
אינהאלט צוליעב דעם קלאנג. פראדעל שטאָק איז ביי
איהם א באדייטענדע דיכטערין, וואָס האָט דעביי
טירט מיט איהר ערשט ליעד אין 1910. מערקט
איך: פראדעל שטאָק האָט נישט דעבייטירט
מיט איהר צווייטען ליעד, אָדער מיט איהר דריטען ליעד,
נאָר אדרבא, פארקעהרט. זי האָט דעבייטירט
מיט איהר סאַמע ערשטען ליעד! און שלמה שמולעוויטץ
פארנעמט ביי איהם א גרעסער אָרט ווי דוד קעניגסבערג
— אפשר דער פיינסטער פון אלע פיינע ניידאדישע
דיכטער.

* * *

איך בין שוין פארטיג, מיינע טייערע, איך וויל נאָר
אָנווייזען, אז דער הער באסין האָט, אחוץ דער וויי-
געזאָגט - שוואַכקייט, אויך א שוואַכקייט
אונטערצושטרייכען גלאט אזוי ווערטער — סיי וואו מען
דארף, סיי וואו מען דארף נישט. זיינע אונטערשטריי-
כונגען געהען אונגעפעהר אזוי:

„יוסף וויזעלטיך דיכטער פון גאָטסגענאָדען. געבוירען
געוואָרען אין יאָהר 1811. האָט געשריבען אלערליי
זאכען, און אויך אנדערע. איצט איז ער אוועק אויף
אנדערע געביטען און מען קאָן איהם נישט כאַפּען.“

ל א נ י ע ביו 1910". מילא, זענען מיר איהם שוין
 מוחל וואָס די אנטפּאָלגניע זיינע צו י ה ט זיך ווי
 פעך, אָדער ווי נומי־אראביקא, אָדער ווי זיין אייגענע
 נאָרישקייט, אָדער ווי געזאָגט — ו ו ע | ? וו געזאָגט
 — א ו א ו ? ווי געזאָגט — וואָס ?

ווי געזאָגט, איז דעם הער באַסין וועניג געווען וואָס
 ער — א מענש אָהן שום וויסען און געשמאק — האָט
 געהאט די טראַדיציאָנעל־אידישע חוצפה צו זיין דער
 צונויפֿשטעלער און בעל־דעה פון אזא וויכטיגער ארכיט,
 האָט ער נאָך אָפּגעשאצט יעדען דיכטער באַזונדער און
 איהם אָנגעהאנגען א טיטעל. דאָענענפֿעלד האָט זיך ביי
 איהם „צוגאָסען ווי א ברייטע פעלד“. וועגען דוד פֿריש־
 מאַן שרייבט הער באַסין, אז „עס איז א שאָד וואָס ער
 גיט נישט ארויס זיינע ליעדער“. דוד עדעלשטאַט'ס
 ליעדער האָבען (לויט באַסינ'ס אָפּשאַצונג) געמאַכט דעם
 ג ע ו ו י נ ש ט ע ן איינדרוק.

ביאליק'ס ליעדער זענען ביי איהם „איינגעשלאָסען אין
 די ענגע ראַמקעס פון ה ע ב ר ע א י ש“. אברהם רייזען
 פארנעמט ביי איהם ווי געזאָגט דעם אויבען־אָן
 אלס דער צעהלער. וועגען עפעס איינע, א אַנאַ
 ראַפּאָרט באַמערקט באַסין, אז זי האָט געוואונען א
 פֿרייז פאר אן ארטיקעל איבער קינדער ערציהונג. וועגען
 דעם ליטעראַרישען דר. לאַנדעס יחזקאל לעוויט, גיט ער אן
 אלס ביבליאָגראַפיע דאָס פארדעכטיגע ביכעל פון עפעס
 איינעם א „רוש. מעדאָף“. א. מ. דיִלאָן'ס ליעדער, ציי־
 כענען זיך ביי איהם אויס „מיט דער אָריגינעלער מיסטיק,
 וואָס דערמאָנט אָפּטמאָל אין דער אָר י נ י ג א ל י -
 ט ע ט פון אן אבנאָרמאַלען“. ז. שניאָר'ס ליעדער
 „שטעהען גאַנץ אַל י ן אין דער אידישער
 דיכטונג“. מ. ל. האַלפֿערן ווערט געמוסר'ט פון מ. ב.
 למאי „ער נוצט זיך נישט אויס אלס עפיקער“ און ער באַד
 מערקט ווייטער, אז זיינע (האַלפֿערן'ס) ליעדער רערעצה
 לען פיעל פון זיינע (האַלפֿערן'ס) דורכלעבונגען און אויך

און אָט דאָס זענען די אונגראַמאַטיקאַלישע רייד פון
 מ. באַסין, אין זיינע באַמערקונגען:
 „איך וויל דאָ באַמערקען וועגען דער אָרדנונג און
 צוזאַמענשטעלונג פון די היכטער.“
 „זווייל זעהר אָפט טרעפט, און אַ דיכטער זאָל זיין
 מינגער פון אַ צווייטען אין יאָהרען און עלטער אין
 שרייבען.“

דאָס זענען צוויי פאַראַנראַמען גענומען פון אָנהויב
 בוך. דערפון זעהט מען, אז דעם בעל-דבר'ס ערציהונג
 איז געווען נאָך מעהר ווי טראַדיציאָנעל אידיש.
 מ. באַסין שטעלט צוזאַמען די דיכט-
 טער — נישט זייער שאַפען, נאָר די דיכטער
 זעלבסט, לויט דער אָרדנונג פון זייער עלטער קייט
 אין שרייבען. וואָס דערפון איז שווער צו דערנעהן, צו
 ער מיינט דערמיט: לויט די אַלטקייט פון זייער
 סאָרט שרייבען, אָדער: לויט די צאָהל יאָהר-
 רען וואָס זיי שרייבען.

ווייטער באַמערקט דער הער אַנטי-אָגניקער:
 „איינענשיינליך וועט עס אויסקוקען
 פאַלש.“

„מאָכע דיכטער זענען שוואַך פֿערטראַג-
 ליך. וויל די מלחמה האָט אונגעליך געמאַכט יעדע
 פֿערבינדונג מיט זיי. אזוי איז אויך דער פאַל מיט
 די דיכטער וועמעס בילדער עס פעהלען.“

מיינט דער הער באַסין, אז ביי די דיכטער, וועמעס
 בילדער עס פעהלען, האָט אויך אַויסגעבראָכען
 די מלחמת אָדער מיינט ער אז די דיכטער וועמעס
 בילדער עס פעהלען זענען אויך שוואַך פֿער-
 טראַגען?

מ. באַסין האָט זיך אַזערטעל ווי געזאָגט.
 נאָכדעם ווי ער רעדט אָפּ אין אַ נאַנץ קאַפיטעל וועגען
 די פֿאַלס-ליעדער, הויבט ער אָן ס'צווייטע קאַפיטעל
 מיט די ווערטער: „ווי געזאָגט ציהט זיך די-אנטאָ-“

א ט ר א ד י צ י נ ע ל - א י ד י ש ע ר ר -
 צ י ה ו נ ג ה י י ס ט, אין דעם דאָזיגען פאל, אז דער בעל-
 דבר קען נישט קיין שום שפראך א חוץ די באסיין -
 שפראך, וואָס דאָס איז א מין סאָרט פארצווייפּעלטער
 אידיש; הייסט, אז ווען דער הער מ. באסין זאָל האָבען
 נאָך א ביסעל בילדונג און נוטען געשמאק, וואָלט ער
 געווען א פאָלשטענדיגער אינגאָראמוס; הייסט, אז ער
 איז א ט ר א ד י צ י אָ נ ע ל - א י ד י ש ע ר
 יונגערמאן, וואָס קאָן גאנץ וואויל לייענען א בלאט
 צייטונג און שמועס'ען מיט דער בלה וועגען דעם קאפּי-
 טאן דרייפּוס.

עס איז א כלל: פידעל-שפיעל, מוז געשפיעלט ווערען
 אויף א פידעל. שפיעלען פידעל אויף א צימבעל קאָן
 מען נישט.

דאָס שיק-אינגעל פון דעם ליטערארישען קאפּע
 האָט געפרובט אויסשפיעלען דעם איידעלען, פיינאיראָ-
 פעאישען מענש, אויף זיך זעלבסט — אויפ'ן צימבעל.
 אזי ארויסגעקומען אן אנטאָלאָגיע מיט דעם העררן מ.
 באסין אלס א נ ט י - ל אָ נ י ק ע ר.

„פינף הונדערט יאָהר אידישע פאָעזיע“ איז ארויס-
 געגעבען געוואָרען, נאָט ווייס מיט וואס פאר א מיה און
 מיט וואָס פאר א קרומע, אידישליכע גענג מצד דעם
 ארויסגעבער. עס איז געוואָרען א מין געשעפט פאר
 אונשמערבליכקייט, און יונגע, יונגערע און גאנץ יונגע
 און גלאט אזוי ליטערארישע מתים, זענען געלאָפּען מיט
 גרייטע געלט און זיך געהייסען אָפּשניידען פאר \$1.95
 א שטיק אונשמערבליכקייט. א מ י ט ע ל - ש מ י ק,
 פליען! אָט אזוי, זשאלעוועט נישט מר. באסין.

און דער מיסטער באסין האָט נישט געושאלעוועט.
 ווי אן אמת'ער פאָעט-אימפעראטאָר האָט ער אויסגע-
 טיילט כיבורים, אָפּשאצונגען, קריטיקען, צורופּען,
 עצות-טובות-פארבאלעבאטיס, בריעפּקעסטלעך, שטימען
 פון פּאָלק.

האָבען פארב, אז נישט זשאווערען אין איהר איהרע
 אייזערנע כוחות! מ. באסין איז פארב, — גרינע,
 משונה'דיגע פארב צעשמירט אויף די שמאכעטען פון
 אונזער ליטערארישען גאָרטען. מען דארף עס האָבען!
 אָבער מען דארף אוועקפאָהרען דערפון.

* * *

די מ. באסינ'ס זענען א נאטור געזעץ, אזוי ווי
 מאָזלען, אָדער שקארלאטינע. זיי ברעכען ארויס פון צייט
 צו צייט, אָבער זיי זענען נישט געפעהרליך. אביסעל
 גרויס־משונעת־הייז, פון דעם מין: פאָעטי־אימפעראַטאָר־
 רעס־בורשטיין־נבוכדנצר. אָבער עס געהט באלד פאָר־
 בער. מען שטארבט נישט דערפון. ווייל די מ. באסינס
 זענען צו שוואַך — אפילו אלס א ש ו ו א כ י י ט
 און צו גרינליך־יונג, אפילו אלס א ליטערארישע
 קינדער־קראנקהייט.

מ. באסין איז א דיכטער מיט לעידיס־פינגער. זיין פער־
 זענליכקייט איז אונטערגעשניידערט מיט וואסע. זיין
 אינטעלעקט? א געל קאנאריקעל, וואָס מאַכט ציפציה.
 זיין קולטור? די קולטור פון א מענשען וואָס לייענט
 אלע סקיצען אין אידישע גאָמייט־צייטונגען. זיין
 בילדונג? — ביטע, שווייגען! לאָזט איהם אליין רעדען,
 דעם הער מ. באסין:

מ. באסין (אזוי שרייבט מיסטער באסין וועגען מ.
 באסין) אין דער ארויסגעבער פון דער פאָרליבענדער
 אנטפאלאגיע. געבוירען געוואָרען . . . געקראָגען א טראַד־
 דיציאָנעל־אידישע ערציהונג.

א ט ר א ד י צ י אָ נ ע ל - א י ד י ש ע ע ר -
 צ י ה ו נ ג הייסט, מיט אנדערע ווערטער, אז ער איז
 גענאנגען אין חדר אריין ביז ארום זיין דרייצענטען
 יאָהר, אז ער קאן זאגען מורח־אני, שלאָגען כפרות, ניסען
 דעהדלעך, רייסען הושענות, בלאָזען שופר, עמצעטערא.

פינף הונדערט יאָהר אידישע פּאָעזיע

געזאַמעלט אין צונויפגעשטעלט זיין מ. בּאַסין.
פּאַרזעקטען זון זאַטאָ.
פּאַרזערונגען זון ליכטגעשטיין אין טאָרד.

It takes all sorts of people
To make a world.

מיט די דאָזיגע ווערטער האָט מיר אן אלטער פּאַר-
טער אַמאָל קלאָהר געמאַכט, פאַר וואָס עס זענען פאַראַן
אזויפיעל משונה'דיגע מענשען אויף נאָט'ס וועלט. דאָביי
האָט זיך דער אלטער דאָרבענש אויסגענלייכט אויף
דער קעלניע וואו ער איז געזעסען, א ציה געטון ס'פּערד
ביים צויטעל, א מאַך געטון: גי ד א פ! און איז אוועק
אין ווייטען פעלד אריין.

א י ד, אייער ערנעכענסטער, בין א שטאַטמענש.
האָב קיין אייגענע פּערד נישט. און ווען עס קומט מיר
אויפ'ן זין אז כדי צונויפצושטעלען א
וועלט איז נויטיג אלערליי מענ-
שען, האָב איך נישט קיין וואָגען אויף וועלכען זיך
אויפזועצען און אוועקפאָהרען פון דיוועלכע
מענשען.

דאָס פיהרט צו דער קלונער באַמערקונג, אז:
עס איז גוט צו זיין א חכם און צו באַגרייפּען, אז
אויף דער וועלט דארף זיך וואַלנערען אזא
מענש ווי מ. באַסין א ו י ד. די וועלט געביידע דארף

איך צינד צוויי ליכט אָן. איך נעהם צוויי
שפּיגלען.

איך ווארט אומזיסט, איך ווארט אומזיסט.
דו קומסט ניט, מיינער, קומסט ניט, ליעבער?
אַ וואָלקען ציהט, א רעגען ניסט.
איך קוק פון פענסטער, דער ווייט אריבער.
דאָס איז א גאנץ שעהן ליעד, נאָר איך האָב עס
צימירט — צוריק-צורוועגס, פון הינטען ארויף, וואָס דאָס
באווייזט, אז מאַני לייב'ס שורות זענען צו שטאַלץ צו
זיין אפהענגיג איינס פון ס'אַנרערע. זיי זענען פרייע,
זעהר פרייע פּערזען.

רויזען וואָס ברענען רויטער, און דאָס עראינערט איהם,
וויסענזי, אויף בלעטעל 101 אז —

די נאכט איז געקומען, מיין לאַמפּ האָט געברענט.
מאני לייב באַנוצט זיך אויך אביסעל צו אָפט מיט
זיין רעכט צו נעמען זיך פרייהייטען מיט דער שפראַך.
דאריבער ווערט ביי איהם פון זאָווערוכע (שניי שטורעם)
א ז א ו ו י י . לויט דעמועלבען געזעץ האָט אַ סאַמאַר
כע געדאַרפט ויין ס א מ א ט י י , און א מ ע ר כ ה
האָט באַדאַרפט ויין א מ א ר י י .

מאני לייב איז אויך א מזיק אויף — העי, העי. ער
איז, אזוי צו זאָגען, דער הויפט ה ע י ה ע י א י ס ט
פון אלע אידישע דיכטער. ער איז דער מהאַמאַס־עדיסאָן
פונ'ם העיהעי, און ער נוצט עס אויף אלע זייטען, און
מיט פארשידענע רעפּאַרמען. אַמאָל איז דאָס העיהעי און
אַמאָל הוי, הוי, און אַמאָל האַי, האַי, און אוי־אוי, און
האַרהאַ. וואָס קאן מען נאָך מ ע ה ר טון ?
מיט א פּאָעטישער מליצה :

די זון פארנעהט. עס איז נאכט. די וואלקענס פון
סוף קריטיק ציהען זיך איבער מיין הימעל. און וואָס זאל
איך זאָגען ? וואָס זאָל איך זאָגען ?

ענטפער : איך וויל גארנישט־נישט זאָגען. מיינע
קליינע קינדער וויינען. איך דארף זיי אָנטון העמדלעך.
איך וועל נאָר ציטירען איינס פון מאני לייב'ס כאַראַקט־
טעריסטישע לידער אויף בלעטעל 119 :

די נאכט איז לאַנג, די נאכט איז לאַנג.
איך קאן נישט שלאָפען, איך קאן נישט ליגען.
איך ווארף זיך, דרעה זיך ווי א שלאַנג,
איך ליעג און בעט זיך, דער שלאָף זאָל ווינען.
דיך זעה איך ניט, דיך זעה איך ניט.
געשטאַלטען שוועבען אויף לייכטע פליגלען.
איך זען אוועק זיך אין דער מיט.

דארדאנעלען.
 מיסעל־אנושעלאָ.
 נתן הכהן.
 ס'איז נאכט —
 איך טראכט:
 א פראכט,
 עם שוואכט —
 מיר ס'הארץ.
 ס'איז שווארץ.

און אזוי ווייטער.

דער שווינדעל דערפון איז, וואָס מ'זשאַלעוועט אזוי
 דאָס וואָרט, אַקוראַט זעקס שורות מיט א פינטעלע. ווען
 מ'זאָל אָנשרייבען א גאַנץ ביכעל מיט אזא געהאַקטער
 פראָזא (דאָס קאן מען טון זעהר גרינג), וועט עס קיינער
 נישט באַטראַכטען פאַר לידער. אָבער אז מ'שרייבט אַקור
 ראַט זעקס שורות מיט א פינטעלע, ווערט דער עולם
 צוטומעלט און טראַכט: עך! מסתמא א י ז דאָך
 עפעס אין דעם! אז נישט, וואָס זשאַלעוועט מען אזוי
 דאָס וואָרט?

מאני לייב האָט אויך א טבע, אז ער מאַכט זיינע
 לידער — פּאָרווייז. זיי געהען ביי איהם ס'מ'י נ'ע -
 ס ט ע צ ו צ ו י י אין א פעקעל. למשל אויף בלעטעל
 48 רעדט מ. 5. וועגען מיידעל פידעל און טאַקע באַלד
 אויף בלעטעל 49 — אנב, הייסט דאָס, רעדענדיג וועגען
 א פידעל, דערמאָנט ער זיך אין קינדער וואס א בעמלער
 שפילט פאַר זיי אויף א פידעל.

אויף בלעטעל 1066 זינגט ער:

איצט רייד ניט מעהר מיין פיין,

איצט וויל איך רוהיג זיין.

און שפעטער מיט א דאָס־עראינערט־מיד־זשעסט:

אָווענד. איך וויל איך ניט שטערען,

זיצט אין דער פינסטער אַנוי.

אויף בלעטעל 100 רעדט ער וועגען זיינע רויטע

מ. ל'ס מוסטער פון דעם סאָרט לידער אויף בלעך

טעל 100 :

דער זיינער האָט צוועלף שוין געשלאָגען,

ס'איז צוועלף שוין א זיינער ביינאכט,

איך קוק אויפ'ן זיינער און טראַכט :

ס'איז צוועלף שוין א זיינער ביינאכט.

דאָס ליעד האָט נאָטירליך זיך געקענט ציהען ביז

איבעראַכטאָג פרייטאָג, ווי אלע פון דעם דאָזיגען סאָרט

ט א פ י קאָן מען דאָס ציהען און ציהען. איך גיב מיין

אייגענעם מוסטער :

ס'איז נאָכט.

איך געה מיר ארויס אין נאָס.

ס'איז נאָס,

און בלאָס,

און קראָס.

און סוואַס

וויל איך,

און דרילעך

אויף איינשיטען,

אַבער וואו גיט'ן ?

מ'ניס ניט.

ס'איז נאָכט.

איך טראַכט :

א הויז,

א שטוב,

א באַנקעטעל,

א גענער.

א זיינערמאָכער.

דאָטשילד.

קאווקאָז.

דיבאייזען.

לכהדודי.

ווייסט איהר נישט צי, דאָס מיינט אז דער ליריקער
 איז א הונט: דער הונט, דער ליריקער! אָדער מיינט עס,
 אז דער הונט איז א ליריקער. און אזוינע שווערע ווער-
 טער ווי „מאָנאָטאָן“ (116) פון נאָרדינ'ס „מאָנאָטאָן און
 לאַננווייליג איז אין די הימלען“, אין „גאָט, מענש און
 טייפּעל“, און ש ל א מ ל א ז (2 מאָל אויף בלעטעל
 113).

און ווען מ. ל'ס הארץ ווערט דורכגעציטערט מיט
 דעם נעפּיהל פון נקמה פאר אלע אונזערע דורות וואָס
 זענען געשטאָרבען אויף די שייטערהויפּענס, פאר אלע
 אונזערע געקרייצטע לעבענס, דערט ער צום טאטען,
 צום ט א ט ע נ י ו, און זאָגט:
 הער טאטע (ליסן, פאפא), ניט קנייטש אזוי מיט'ן
 ברעם

און האַלט ביי דער האַנד מיך נישט צו.
 איך ווייס ניט, צי דאָס איז א חילול השם, —
 איך ווייס אָבער גוט וואָס איך טו. —
 (מ. ל. האָט דערהערט דעם געשריי פון די דורות —)
 און אָט איז דער מעסער, דו זעהסט, ווי איך שאַרף.
 וועט נעמען ביי זיי אונז די רוח.
 (ביי זיי — אונז ?)

נו, טאטע, לאָז מיך דערשאַרפען. און אזוי ווייטער.
 ווי שטיל, ווי רוחיג, ווי נישט אויפגערעגט מאני
 לייב איז אין די מינוטען פון העכסטער נקמה! ער
 שאַרפט דאָס כשר'ע מעסער, ער האַלט עס ערשט א י ן
 ש א ר פ ע ן. אז ער וועט דערשאַרפען, וועט זיך טון
 חושף. אזוי זאָל אונז גאָט העלפען! אָבער דערווייל קייט
 ער זיך אַ שאַקאָלאַטקע און ש א ר פ ט!
 א סך פון מאני לייב'ס לידער קעהרען צו דער געהר
 ארויס-און-ניבא-קוק אָפּטויל פון דער ניידאירישער
 דיכטונג. דאָס זענען לידער, אין וועלכע דער דיכטער
 פארצייענט א ל צ ד י נ ג וואָס ער זעהט און הערט
 — אין צייט פון אַנדערהאלבען רגע'ס.

„אזוי“ — אזוינע גראמען טרעפט כמעט אויף יעדער בלעטעל. „טויער און שנייער“, און אזוי זויסער. אָבער וואָס זאָגט דאָס דאָזיגע פּיעלפּאָך־שטומע ליעד? אַ שטיי־מוננס־ליעד, מיין ליבער מאַני לייב, איז נישט אַ ליעד ביי וועלכען דו ח אָ ס ט שטימונג בעת דו שרייבסט עס, נאָר אַ ליעד וואָס רופט ארויס שטימונג ביי מיר, בעת איך לוי ען עס. ביטע, דאָס צו פארשרייבען אין נאָטי־ביבלעך, קאָלענען!

ווי שלעכט מאַני לייב הערט זיין איינען געזאָנג, קאן מען צום בעסטען לערנען פון זיין אויסגעצייכענטע באלאָדע (אנב: זיינע באלאָדען זענען — שנעל באַ־מערקט! — די בעסטע ליעדער וואָס ער האָט. א טייל פון זיי, ווי „אינגעל־צינגעל־בוואָט“, „דער שלאָף“, און „אליהו הנביא“ זענען זעהר געראָמען אין קלאַנג און אין אינהאַלט), וואו ער ענדיגט דאָס ליעד „משה'לע“ מיט די שורות:

א נלעקעל אריין, א נלעקעל ארויס,
און דאָס איז די גאַנצע מעשה.

מ. ל. נוצט דאָס ווערט „נלעקעל“ אנשטאט דאָס פאלקס־טימליכע „פלעקעל“, וואָס קלינגט אירישלעכער און בילדליכער, בעת „די גאַנצע מעשה“ איז אי נישט־איריש, אי שרעקליך נישט־מוזיקאליש. אָדער אזוינע ווערטער ווי „קעלער־קאפּי“ (א גראַם צו „גע־שריי“) און צוויי מאָל „ביזקעל“ (בלעטעל 5 פון די באַ־לאָדען) אָדער „סוואַלע מרים“ (בלעטעל 86), אָדער אזא „לעבענסבילד“ ווי דאָס ליעד ווענען דער עוועניו ב. י. דער דיכטער באשרייבט די טראַגעדיע פון א פארפיהרט מיידעל נעבעך, וואָס האָט זיך, ווי ראָזענ־פעלד זאָגט, ביי איהם מיט טרעהרען געבעמען: ריים מיך נישט אויס, וועסט מיך שפעטער צוטראַעמען. אָדער אזא זאָץ־פּלאַנמער ווי אויף בלעטעל 111:

זיין גרויסע נעזונד ליעד זינגט דער ליריקער —

דער חונד!

נ ע נ ד י ג ע" טריט, צוליעב דעם שעהנעם נעפיהל, וואָס
נליהט דאָרין. אָבער באַלד פאַלט ער אַרײַן אין דעם
הויכמאָדערנעם, נײַנצען־אַכצעהנער, אפּטרימינוט־דײַ-
נען אָנשטעל פּון עמיציום און עפעסױם.

א י ט י צ וויינט און ע פ ע ס מאַנט,

וויינט און בעט זיך און דערמאָנט — (14)

ווייסען מיר שוין וואָס עס ליגט אין עמיץ און
עפעס! זאָג איך: פּריינד מ. ל., נאָמען און אדרעסע,
ביטע! וו ע ר איז דער עמיץ? און וו ע ר איז
דער עפעס! עפעס פּאַרשטעה איך נישט, וואָס דער
עמיצער געהט ארום זייט די לעצטע עלף יאָהר אין דער
אידישער דיכטונג, און קלאַפט אין דער טיהר, און מען
ווייסט נישט ווער ער איז! און מ'קאָן איהם נישט
כ א פ ע ן!

מאני לייב באהאַנדעלט א פּערזענליכע דראַמאַ
אויף בלעטעל 16:

נאָר זי שפּילט פאַר די וואָס זיצען איינגעבויען

אין ווינקעל שווייגענדיג. זי שמעלט זיך אויף:

גענוג!

און פון דער פינסטער שמייכעלט איינער קלוג
און איינער ברענט מיט גרויסע, געבעלדיגע אויגען.
מאני לייב איז זעהר פאַרויכטיג מיט זיין ביסעל
טאַלענט. ער וואַרפט נישט אוועק אפילו די שאַלעכץ פון
זיינע לידער, און דאָרט וואו ער נוצט „א ר י נ י נ ע ל
די שאַלעכץ, באהאַלט ער דעם ש אָ ט ע ן פון דעם
שאַלעכץ, און ער פרעגעלט עס אויף רויזענבלעטער און
צימרינג, און באהאַלט עס אויף ווינטער. כאַפט ער זיך
אָן אין א וואָרט איז (כמעט אזוי ווי ב י י ט י ר !)
בין חלשות, „ווייסע פּרייד“ און „לאַנדישען“, און
„טרעהרען“ און „העמדלעך“ און „ציטריג“ און „בויניג“
און „שלאַפּענדיג“ און „בלייכקייט“ און „שטילקייט“ און
„אַט־אזוי“.

מילא, רעדט מען נישט פון די גראמען „שניי“ און

שענ'ס נשמה — מ'זאל עם ארויסשטעלען אויף בייד-
וואונדער! אָבער מאני לייב נעמט זיין (פעטער'ס?)
אומגליק, פוצט עם אויס ווי א כלה'מידעל, טוט איהם
אן א ניי היטעלע, פלעכט איהם אריין עטליכע סטעננע-
לעך אין די האַר און געהט מיט איהם ארויס אין נאָס
אביסעל שפּאַצירען. זאָל די וועלט זעהן, וואָס פאר א
שעהן אומגליק מאני לייב האָט און ווי אויסגעפוצט ער
איז נעבעך און ווי שעהן עם קאן נעבעך נישט רעדען!

מאני לייב בייט אויס זיינע געפיהלען פאר לירער.
אנשטאט צו זינגען דאָס וואס סע טוט איהם וועה, זעהט
ער עם זאָל איהם וועה טון אזוי, אז ער זאל עם קאָנען
באזינגען. ער זינגט זיך נישט א ד ו י ס, נאָר ער
זינגט זיך גלאַט אזוי, ווייל ס'איז שעהן פאר באַקאנטע!
מאני לייב'ס לירער זענען אפשר פיינע שפינוועבע-
רייען. אָבער צו וואָס זאָלען מענשען שפינען שפינוועבעס,
ווען זיי קאָנען שפינען נוצליכע מאַשענטיכער, אָדער —
לאָז זיין! — נ י ש ט - נ י צ י ג ע כלה'מתנות?

מאני לייב האָט אפשר געדאַנקען, אָבער ער רעדט
נישט צו זיי. ער איז מיט זיי ברוגז. ער האָט אפשר טי-
פע, שטורעמדיגע ליידענשאַפטען (א ל ע ליידענשאַפטען
זענען טיעף און שטורעמדיג!), אָבער זיי שטורעמען זיך
אויס אינ'ם פראַצעס פון זינגען. ער דערוינגט זיי צום
טויט! מאני'ס ווילדעסטער לייב זיצט אין שטוב און —
לייענט פושקינען. זיין אויפגעגענגסטער לעמפערט
געהט ארום, מיט ברילען אויף די אויגען און — שפילט
שאַך. זיינע שלאַנגען טרינקען וואַסער מיט סירופ, און
זענען שרעקליך גערוועאיש.

אין מיון האַרץ די בענקשאַפט גליהט,

נאָך דיינס א בליק, נאָך דיינע רייד,

נאָך דיינס א הייסען שאַרף פון קלייד,

נאָך דיינע זינגענדיגע טריט. (12)

בין איך איהם מוחל דאָס, וואָס א שאַרף קאן נישט

זיין הייס, און פארגיב איהם די אנשטעלערישע „ז י ג -

אָדער:

איצטער ברענען רויטער, רויטער, מינע רויטע
רויזען.

אָדער:

אין די יפ'ען, אָקעאַנען, אין די נעבלען, די
טומאַנען.

אָדער:

נעמען פילע פוהרען פּאָהרען — — —

דערמאָנט אביסעל אין דער שפראך־נימנאַסטיק פון א
„שי סעלס, סי־שעלס עט די סי־שעל שפּאַר“. אָדער „פון
אַלעסק ביז קיין ביסק, טראָגט אַ פּיסק אַ ביסק אין
פּיסק“. דאָס אַלצדינג איז אין־זיך־אַליין נישט אזוי
שלעכט. עס איז, נאָך אַלעמען, זעהר שפּילעוודיג און
לייבט, — נאָך צופיעל איבערזעזאָגט, און געמאַכט
דערפון אַ קולט — דאָרט וואו איד, אָדער אַן אַנדערער
שפראַך־הודיני וואָלט עס געטון צווישען אַ מיליאָן אַנדער־
רע טעגליכע ארבייטען.

מאַני לייב איז די די די כ ט ע ר י ן פון ליי־
דער. ער איז די זי פון פּאַעזי. ער איז די ווייבליכ־
קייט, פארווייבליכט און פארנעביכט. טרעהרען, טרעהר
רען, טרעהרען. מאני לייב איז אַ טרעהרען־מקוה, אַ
טרעהרען־ניאַנאַראַ, זיבען קלאַפּטער די טיעף. גיט איהם
אַ ריהר ביי אַ פּוס און — סע געהט טרעהרען. גיט איהם
אַ ציה בייס היטעל און — סע פלייצט טרעהרען. מאני
לייב וויינט נישט מיט די אויגען, נאָך מיט זיין גאַנצער
אָנגעצויגענער פערזענליכקייט. ער איז נישט די וויינענ־
דינע זוערבע, נאָך געוויי, וואָס דאַרף צעטיילט
זוערען צווישען אַ האַלבען עסקאַדראָן מיט דיכטער. און
דאָן וועלען אַלע וויינען אַ ביסעל צו פּיעל.

מאַני לייב איז אַ בעל־יסורים־דע־לוקס. ער איז דער
אַמת'ער ראַקעפּעלער פון דער יסורים־אינדוסטרי. אַנ־
דערע מאַסקויען זייער אומגליק, טוען איהם אָן
אַ שליוער. ווייל צו אינמיטן איז דער צער פון דעם מענ־

ארום און עסען דימענטמענע לעמעשקע פון בורשמינענע
 שיסלען. מאני לייב'ס ווייסער ווערטערשניי פאלט און
 פאלט, פונקט ווי נאָט'ס שניי אליין, אָהן א ציעל, אָהן
 א ווילען, אָהן ליידענשאפט. עס איז שניימיט'דיג.
 אָה, ווען מיין פריינד האַלפערן זאָל דערלאַנגען דאָס ביי
 סעל שטורם! אָבער שטורם איז כה, און כה איז בלוט,
 און בלוט איז לעבען, און לעבען איז — וואולגאַר, פאַר
 פלאַנמערט, נישט-עסמעטיש, און טיעף, און — שרעק
 ליך, פאַר דעם וואס קאָן זעהן! — ווער ס'איז געבענשט
 מיט בלינדקייט, קאן נאָכזעהן נאָך זיין אייגענער לוייה
 און שפיעלען אויף א האַרמאָניקעל, אָדער קלימפערן אויף
 אַ מידעלע.

מאני לייב איז געהויבט און געהויבען געוואָרען פון
 די — עס איז מיר נישט גוט פון דעם וואָרט! — יונגע
 יונגעלייט, וואָס יונגלעך-אונטער מיט פרייע פערזען.
 מאני לייב דער אַפאָסטאָל פון גארנישמאָגען, איז געד
 וואָרען דער דע-קאלב-עוועניו שבת-צבי פון אלע וואָס
 ה אָ ב ע ן נ י ש ט וואָס צו זאָגען. פון אלע עקען
 וועלט האָבען זיך גענומען ציהען די אָ ה נ ה ע מ ד י
 ס ט ע ן, און שרייען: עס לעבע דער נביא אָהנהעמדי
 נוס! די היסטאָריע דערזעהלט: דאָס איז געווען אין
 יאָהר — — 19. קעניג מאני לייב האָט גאָר וואס געהאַט
 פראַקלאַמירט, אז א ליעד דאַרף זיין געמאַכט לויט פאַל-
 גענדען זעהר-גרינגען רעצעפט:

„מיעד בין איך, בלייך בין איך,

נו בין איך מיעד, בין איך בלייך.

אָדער:

נישט גוט, נישט גוט, נו גוט, אַ גוטע נאכט.

אָדער:

אין מיינע קינדער וויינען, וויינען מיינע קליינע

קינדער.

שטערבליך (פון אויבען אראָפּ?). אָבער נישטדערשראָץ
קען און מערדעריש זאל פונדעסטוועגען בליצען מיין
שארפע שרייבשווערד איבער די קעפּ פון יענער חכרה
וואָס בעהאַלט זיך הינטער די מיידעלשע, לייכטע קליי-
דער פון מאַני לייב'ן.

איך זאָג — דורך אַ מעשענעם ציה־טרומייטער,
וואָס גלאַנצט אין דער זון ווי עפעס רעכטס: נישט מאַני
לייבס איז שלעכט. נאָר דער מ'אָני לייב'ן ז'ס.
פארשטעהט איהר מיינע יונגע הערדען? אָט, קינדער-
לעך, זעצט זיך אוועק ארום מיר, איך וועל אייך דער-
צעהלען אַ מעשה, כמעט אַ מין באַלאַדע פון מאַני לייב,
נאָר אביסעל — שוואַכער און קלינער: אמאָל איז געווען
אַ קעניג, אן אפגעצוואַגענער נאָר אביסעל אַ צוטראַגע-
נער. פלעגט ער זאָגען אַ געזאָגענער (ווייל ער איז גע-
ווען אן אָפגעצוואַגענער, אַ צעטראַגענער): ברידער,
מ'דארף נישט קיין העמד אויפ'ן לייב. און ער איז ארום
געגאַנגען מיט גרויס נאַקעטקייט. אָבער ס'האָט איהם
געפאַסט. ווייל אַ קעניג מוז זיין אביסעל קאפּריזנע און
— נאַקעט. אָבער אזוי גיך ווי אָרימעלייט, קלויב־בחורים,
לופטשלינגער, שלעפּער, וועלכע האָבען ב ט ב ע נישט
געהאַט קיין העמד אויפ'ן לייב, זענען געוואָהר געוואָרען,
אז דער אָהנהעמדיום איז פּראָקלאַמירט געוואָרען פון
זיין מאַיאַסטעט דעם קעניג אליין, זענען זיי געקומען
צופליהען און געשרינען: מיר זענען אויך שטיקלעך קע-
ניגע — מיר געהען אויך אהן העמדער.

מאַני לייב'ס נישטקענעריי האָט אַ געוויסען חן.
איז געזאַנגניג, אָפט קלוג־ליבליך־פאַרפלאַמט, אביסעל
קראַנקלעך, אביסעל יונגפרויענדיג, אביסעל אנשטעלע-
ריש — אָבער עס ריהרמ־זיך דארין אַ יונגע סטרונע, אָנ-
געשפאַנט אויף אַ פידעל, וואָס מ'מאַכט איהם ערשט,
אָבער אַריגינעלעריש, קונציג, און אָפט מיט אַ סך ליכ-
טינקייט, וואָס פלייצט אַריין דורך אַ פאַרשטויבט פּענ-
סטער, און אַ ליידיגער שטוב, וואו קראַליקעס געהען

„פונדעסטוועגען ראטען מיר“ — און איי ווייטער.
 היט איך אָפּ די מאָראַלישע פונקטליכקייט פון אונזער
 ליטעראַרישען פאך און כ'כעט אויפריכטיג ביי אלע מיין
 נע פערזענליכע פריינד און באקאנטע, זיי זאָלען קויפען
 מאני לייב'ס דריי ביכער. איך ווייס נישט וויפיעל די
 דריי ביכער קאָסטען. ס'איז נישט אָנגעגעבען. אָבער איך
 ראט אייך איהר זאלט זיי קויפען. פונקט ווי איך ראט
 אייך איהר זאלט קויפען מיין אייגען אונאנשטענדיג,
 שוואכגעשריבען ביכעל „ווילדע רויזען“. און גלויבט מיר,
 אז וואָס שייך מיין אייגען ביכעל, האָב איך גענוג אור-
 זאכען צו וועלען איהר זאלט עס לייגען. מאַהלט אייך,
 אז פון יעדען פופציג סענט וואס איהר צאָהלט פאר מיין
 קליינעס, קליינליך-וואַלאַגאַרען, מעלאַנכאָליש-פּיאַסאַנטען
 בוך, באקום איך ניינצענטהאַלבען סענט. פאר יעדע
 ניינצענטהאַלבען (18¼) סענט וואָס איך באקום, קויף
 איך מיר — — — וואָס מאַכט עס אויס וואס? גענוג
 איז צו זאָגען, אז ווי ליעב און ליריש מאַני לייב זאָל
 נישט זיין — וועט איהם, לאַמיר זאָגען, נישט שאַמען,
 אז איהר וועט קויפען זיינע (נאַנץ וואוילע) דריי ביכער.

און איצט האָט דער מאָר זיין פליכט געטון, מיט
 דעם נויטיגען ביסעל פאָלימעס, עטיק, פאכפייניקייט.
 איך פארנויג מיך דארום נאנץ עלעגאַנט, דריק מאני
 לייב'ס דינע, מיידעלשע האנט און איך טרעדט צו צו
 מיין נישט-איידעלער — גלויבט, מיר! — ה א ד צ -
 כ ר ע ב ע נ ד י ג ע ר א ר ב י י ט פון ארונטערשיבען פון
 א פערעסטאל א חבר, א פריינד, א נוטען ברודער.
 מאני לייב — שא, עס איז נויטיג, דאכט זיך מיר,
 נאך א שטיקעל פאָרשרייב, און זאָל עס קומען מאַלאַ-
 פראַפּאָ (א שעהן ווארט!): מאני לייב איז נישט קיין
 שלעכטער דיכטער — אפשר א נוטער דיכטער, מעגליך
 אן אויסגעצייכענטער דיכטער. אפשר ביז א העלפט אונ-

מאני לייב

ליעדער, באלאדען, סלאווישע מאָטיווען.
דריי כובער. סארלאג „אינזעל“.

. . . פונדעסטוועגען ראָמען מיר אונזערע לעזער.
צו קויפען מאָני לייב'ס דריי ביכער!
דעם דאָזיגען צורוף זענט איהר נעוואוינט צו
לייענען אויפ'ן סוף פון יעדער קריטיק. עס איז די מע-
טאָדע ביי אונזערע ווייך-נשמה'דיגע, וויינענדיגע שרייב-
שוועסטער, זיך צו וויגען אהין און אהער. זיי מונקלען,
רעדען אריין דורך א דאָרפֿענסטערעל, און שרייען אין
ארבעל אריין, אז — סע טויג נישט. נאָר דערנאָכדעם איז
מען זיך מיטש: וואָס טו איך? איך מאַך דאָך מ י ך
א ו מ ג ל י ק ל י ך ! און וואו איז מיין געפיהל פון סאָ-
לידאָריטעט? און וואָס וועט די אמאָלגא פון אלע שריי-
בער־וינאָנס זאָגען דערצו? און וואָס בין א י ך מחויב
מיר צו מאַכען אזוי פיעל שונאים? עפעס איז מען דאָך
אידען, צום גוטען יאָהר, צי ניין? עפעס האָט מען דאָך
א מענשליך האַרץ, און פארבינדונגען, און רחמנות, און
ליעבשאַפט, און שרעק, און נישט־זיכערקייט. היינט וואס
כוט מען?

טראַכט דער שווערטראַכטענדיגער קריטיקער און
טראַכט, און געהט איבער מיט דער פּעדער די וויטריאָלי-
שע שמעלען פון זיינע ארטיקלען, מאַכט זיי אביסעל טעמ-
פער, ווייכער, מומעדיגער, שוואַכער. דערנאָכדעם
שמעלט ער אוועק דעם פּיעל־באָקאָנטען שלום־פאָרא-
רשאַף:

רארישע וידוים זאלען נישט זיין א שווינדל, א ליגען. די מייסטע פון זיי זענען בלויז א מיטעל זיך איינצושאפען נייעס מאטעריאל פאר א שוידערהאפטער ודוי. ד'אברויז זעהט דורך זיך. ער לאזט קיינמאל נישט עראפ פון זיך דאס קריטישע אויג און פייניגט זיך — מיט שמעל כינע שמיכלען. פון זיינע אייגענע שוואכקייטען, זיינע זינד, מאכט ער בייטשען, מיט וועלכע ער שלאגט זיך און מיט זיך שלאגט ער — אייך, די שוואכע, די רוזיגע, די אומבאהאלפענע, די לעמפערטען, די פליגען, די אונט שטערבליכע, יעדערמינוט-שמארבענדיגע.

די זינזאגען זיינען א מוסטער פון גוטען אידיש און איך רעקאמענדיר די „קאמיסיע פאר אויסבעסערונג פון אידישער אַרטאָגראַפיע“ צו לייענען דאָס בוך רעליגיעז און אויף אויסענוועניג — מיט קליינע אויסנאמען, ווי די פאלגענדע: „קינדער אָהנמעכטיגע פערציהט מען“, (21). אָדער אָפּפער (מיט א פּפּעי). און דזשענטעלמאן (אנשטאט זשענטעלמאן), אָדער נר י י ל י י (20) און ניט (אנשטאט נ י ש ט), פּערדערבען (אנשטאט פּארדערבען). אָדער אזא אונמעגליכע זאַץ-אַרכיטעקטור, ווי (16-17): נאמהאלד אפרים לעסינג איז אן אויטאָריטעט נישט קיין קלענערער פון הערבערט ספענסער, קארל מאַרקס, דר. שלמה רובין און טשאַרלס דאַרווין, וועלכער האָט, כידוע, געטראָפּען, נאָך ווי געטראָפּען, אויב מען זאל גלויבען דעם אין וויסענשאַפט, אידען-אַסימילאַציע און פּרייען-נעראַנק-פּאַרליעכטען ב. פייגענבוים.

דערפאר זענען אָבער פּאַראַן אין די זינזאגען אַ מאַסע זעהר פייגע זאַצען, לייכטע און שלאַנקע און אויסטערלישע. ס'דוב פון אָטריז זאַצען זענען פון יענעם סאָרט שעהנקייטען, וואָס בעת זיי פּוצען דעם אויווען, טראָגען זיי ווייסע האַנדשיך — אָרעם אָבער ריין. דערשלאַגען, אָבער אנגעטון אין א נייעם הוט מיט פּעדערען. מעלאַנכאָליש, אָבער זעהר פּאַרזיכטיג מיט דע- נרעמאַטיק!

נישט, דער באשרייבט קיינעם נישט, ד ו ר ד אייך.
דאָס איז אן אפּאָריום וואָס מיינט א סך, אָדער גאָר
נישט. עס איז נישט וויכטיג! וויכטיג איז גאָר אז, —
צו וואָס די גרויסע וויכטיגקייט פון עפעס, וואָס איז
כלויז א חלום? ... „פון א חלום צו א חלום און דאָס לעבען
איז — די בריק“. און די וויכטיגקייט פון'ס געדרוקטען
וואָרט? זעה בלעטעל 74 פון די זינזאנען:

אַמאָל האָט געקיינט דאָס ה י י ל י ג ע וואָרט.
היינט — דאָס וואָרט. אַמאָל — דער גוטער איד. איצט
— דער גוטער... שרייבער...

און אויף בלעטעל 78, מיט פארליינטע הענט אויפ'ן
האַרץ, און מיט געבויגענע קניען:

ביזטו נישט ביז און נישט מוחל. יא—אש און שטויב
און א צובראָכענע געפעס. אָבער ס'טרעפט אַמאָל, אז פון
דער צובראָכענער כלי ווערט א ריינע כלי — און זי פילט
זיך אן מיט וואוילשמעקעדיגען, הימלישען אויל און
אינ'ס גרויען, שטויביגען, קאַלטיגען אַש פארנלוסט זיך
אַמאָל דער שכינה זיך צו באזעצען אויף א וויילע.

און שפעטער, ווען ער לאַכט וועגען דעם, וואָס באַראַ-
גאָוו וויל ניט זיין קיין טרויער אויף די עלטערע יאָהרען:
מ ו ז ט, ברודער! — זאָגט ד'אברוי. — אַזא
געזעץ. העגעל'ס טריאַדע. פון חלום צו חלום געהט דער
לעבענסוועג איבער די טרוידיגע, פאר'יתום'טע פעלדער
פון ווירקליכקייט?

און שפעטער, אויף בלעטעל 104, ווען ער רעדט ווע-
גען איינעם, וואָס איז פאראורטיילט צום טויט, ווייל ער
האָט פארנוואלטיגט א מיידעל:

אָבער, גאָט מיינער, זיינען מיר דען בעסער פון איהם?
צו וואָס רעדען אבסטראַקט? נו, און דו? און י ע נ ע ר?
און א י ד? ווער האָט'ס ניט פארנוואלטיגט אין לעבען
קליינע און גרויסע מיידלאַך? אָדער — אין געדאַנקען?
איך וואָלט מיר אָנגעטון א כח און געזאָגט „ד'אברו-
צ'ים זינזאנען זענען א מין סאָרט וידוי“, ווען די ליטע-

קרעלען, נלאָז, מעש, אייזען, בלעך. אונטער שווער
פארהאנגענע פענסטער זיצט דער נעלאנגווייליגסטער אל-
כעמיסט און מישט, און מישט, און מישט, ביז וואנעט
עס ווערט גאלד. און סע בליצט מיט דעם פיינעם גלאַנץ
פון נעשליפענער רעטאָריק, פון פאָעזיע, פון לירישער
קלויסטערליכקייט. „פונקט אזוי גוט ווי גאלד“ — טראכט
ער. ווייל גאלד אליין איז אויך פ א ל ש.

ד'אברוצי נעמט נישט ערנסט קיינעם — א חוץ זיך
אליין. דאָס איז זעהר מעגליך פון זיין זייט. ד'אברוצי
כאדויערט, וואָס דאָס דייטשע פאלק איז נישט געפאלען
צו די פיס דעם קייזער און אפגעבעטען, ער זאל נישט
בריינגען דאָס וועלטאומגליק. דאָס איז נישט פייערליך.
זאָגט ד'אברוצי, אָבער אין א פייערליך־היסטאָרישען
מאָמענט מעג מען זיין נישט־פייערליך.

דער געפעהרליכער כלומרשט־שמרענגער ד'אברוצי,
האָט א הארץ, גלויבט מיר, וואס איז פונקט אזוי איידעל
געבויט ווי אייערס און נאָך א סך א י י ד ע ל ע ר. ער
זאָגט:

א נייע צייט — סו פארוואס דערצעהלען מיר אלטע
אנעקדאָטען, שטופען זיך, לאַכען פערדיש, זידלען אָווענדר-
צייט די מיעדע פרוי פארוואס זי האָט פארקאָכט געניצ-
טע טעע און פארווארפען אונזערע זאכען... און לויפען
היסטעריש ארום איבער דער וועלט, ווי די אונגליקליכע
ווייסע מיזלעך אין'ם בראַנסקער זאָלאָגנישען גאַרמען?
און אויף בלעטעל 60 וועגען די פאנדאָמירטע אידישע
פרויען:

די געשענדטע אידישע מיידלאך און פרויען זיינען
אָדער אונגליקליכע, אָדער מאַרטירעריןס. אָנגעבויען דעם
קאָפּ אין טרויער און פאַרמאָכט דאָס כויל. אין צוים גע-
האַלטען די אומרוהיגע פאַנטאַזיע. ניט געדענקען. ניט
דערצעהלען. נור פ א ר נ ע ס ע ן.

ד'אברוצי באשרייבט זיך. און דאריבער א י י ך.
דער וואס באשרייבט א י י ך — דורך ק י י נ ע ם

חלש'ן, אָדער צו שרייען נוואַלד, אָדער זאָנען אז איהר
ווילט וויסען וואו היין ער פאָהרט און צו וואָס?
ד'אַברוצי זאָנט אומגעפעהר:

דאָס וואָס איז געשעהעניש פאר מיר, וועט ריהרען
אויך אנדערע. יענע, וואָס באַוועגען זיך צוזאמען מיט
סיר אין דערזעלבער שטיקענדיגער, סענטימענטאל-טרוי-
עדיגער, געקינצעלטער זעלען-אטמאָספער. אויף אנדערע
מענשען שפעקוליר איך ניט. זאָלען זיי זוכען בעסערע,
געזונטערע באַקאנטשאַפטען.

ד'אַברוצי זוכט ניט מיט זיין שרייבען צו געפעלען
דעם לעזער. נאָר פונקט ווי איך, זוכט ער איהם צו
ערנערען, איהם אויפצורעגען. דאָס איז אפשר ניט אזא
גרויסע מעלה אין אַ נדערע ליטעראַטורען, אָבער ביי
אונז אין דער אידישער גאָס, וואו מ'לעקט דעם לעזער די
קנאָפּעל אזוי געמיין, וואו מ'רויכערט צו איהם וויררויך,
און מען ערקלערט זיך איהם דריי מאָל אַ טאָג אין לעבע,
איז אַ דערקוויקונג צו זעהען אזוינע מענשען ווי איך,
אָדער ד'אַברוצי, וואָס אונזער שרייבען איז אזוי וואונ-
דערבאר-נישט-קלאָר, און אַ סך געלערנטע בוכהאַלטערס
ווייסען נישט וואס מיר ווילען.

ד'אַברוצי פעליעטאָניזירט וועגען אלצדינג און גאָר
נישט, אָדער וועגען גאָרנישט אין דער פאָרם פון אלצ-
דינג. ער רעדט וועגען לימבורגער קעז און דעם וואַרבור-
גער פילאָזאָף. ער ברונז'ט זיך כלומרשט אויף דעם לעבען
דר. זשיטלאָווסקי און טיילט אויס שטיקלעך האָניג-טאָרט
צו עזיאל פליישמאַן, מ. באַסין און חכם-עתיק. זיין וועג,
זיין פּאָזיציע איז דאָס בלאַנזשען, דאָס אַרונטער-
געהן פון וועג, דאָס אנטלויפען פון נאַרשע קאָנווענציען,
פון וועלכע מען קען נישט אנטלויפען. ד'אַברוצי
ווייסט, אז טריוויאל זענען נישט נאָר קליינע זאַכען, נאָר
אויך די גרויסע, די גרעסע. אַפּאָרזימי-
צירט ער און ווארפט אין שמעלצטאָפּ פון זיין ברענענ-
דיגען, רויטען טינטפעסעל, אלערליי שטיקער בלאַטע,

יערען דינעם שטייכעל וואוינען געפאנגענע ניין הונדערט
 לעמפערטען, אכציג פארוואנדעטע לייבען, ניין ביליאָן
 טויבען. ד'אברוצי מיט'ן מאַנטעל אריבערגעווארפען איי-
 בער די אַקסלען נעהט ארום א צע'חלוס'טער איבער די
 ברייטע, ליידיגע שפאצירגערטנער פון'ס לעבען און
 ווארפט שטייכלען — רעכטס און לינקס, נאָר אז מ'קומט
 זיך נוט צו זעהט מען, אז דאָס זיינען נישט קיין שטייכ-
 לען, נאָר שלענג, גראציעזע, בונטע שלענג, וואָס האָבען
 יאָהרענלאַנג אויף זייער אייגענעם סם געלעבט — אַ,
 ד'אברוצי מיינער, ווי מליצה'דיג מיר קענען שרייבען!
 לייענט איהר ד'אברוצי'ס זינזאָגען, לערענט איהר פון
 זיי אזוי וועניג ווי פון א וועלטאונטערנאנג. אָבער וו ע-
 נ י נ ע ר ווערט איהר דערפון און גרינגער און רעהיגער.

ד'אברוצי האָט זיך אליין אויסגעקליבען אלס
 אמבאסאָדאָר צו דער ווייטסטער געגענד פון זיין הער-
 שענדער נשמה. און דאָרטען פארטרעט ער די אינטע-
 רעסען פון — ד'אברוצי. אָבער ד'אברוצי האָט נישט
 ליעב ד'אברוצי'ן דערפאר, וואָס ער האָט איהם אזוי
 פלעבעאיש ליעב, אזוי מענשעלדיג, אזוי קליין. אינטרי-
 גירט ער קענען זיך אליין. רייצט אויף זיך אן אלערליי
 ביזע, אויפגעגענטע אַפאָרזומען זיי זאָלען איהם נאָכלוי-
 פען און ערגערען איהם און — ז י ד א ל י י .

מיט ד'אברוצי'ן (הערצאג) פאהרט איהר נישט אויף
 א פובליציסטישען רייטוואגען, אדער אויף א זשורנאלי-
 סטישען לאַסטפּערד, אָדער אויף א בעלעטריסטישען
 אויטאָמאָביל. ד'אברוצי'ס עקסקורסיאָגען פיהרען אייך
 אויף לופ-דיילוף מיט א שנעלקייט פון 116 מייל אַ מינוט.
 עס דערהויבט אייך. עס ווארפט אייך. עס שניידט אייך
 אפ דעם אָטעם. עס שרעקט אייך. ווען עס זאָל געדויערען
 נאָך א רגע וואָלט איהר אפשר נישט אויסגעהאלטען.
 אָבער ד'אברוצי צוטרייסעלט אייך און ווארפט אייך
 ארויס אזוי פלינק, אז איהר האָט נישט קיין צייט צו —

הערצאג ד'אברוצי

„זינזאגען“. פארלעג „עכא“.

ד'אברוצי'ס בוך איז א פרום, הייליג, רעליגעז שטיי-
קעל אפיקורסות. עס איז א בוך וואָס ניט אייך דעם נוי-
טיגען רוקענציטער, דעם קאלטען קיצעל איבער'ן האַרץ
מיט אַ שאַרף מעסער, וואָס שניידט נישט, נאָר עס
שרעקטאָפּ. עס איז אַ סטיליזירטע וואַלד שרפה. וואָס
פלאַקערט לויט סטיליזירטע מוסטערן פון שעהנברענעריי,
עס איז די נאלאָפירענדע פארצווייפלונג, וואָס איז
שטעהן געבליבען אין אַ קלאָר, דורכזיכטיג וואַסער, כדי
זיך צו באַדען די מידע פיס און זיך אנשפיגלען. עס איז
מענש, מענשליכעס, מענשליכקייט, מענשהייט. עס איז
דער טראַגיקום פון'ם לעבען מיט אן אַ ו י ס ע ר נ ע -
ו ו ע ה נ ל י ד פיינער פונקטואַציע. עס איז דער טרוי-
ער, דאָס לעבען, דאָס אַבשטראַרבען, דאָס פארנאָנען
זיין, וואָס רייסט זיך אַרויס פון יעדער נוטנעבויטער שורה,
ווי אַ שטיקעל גראַז פון הינטער אַ מצבה — אזוי פול
מיט באַדייטונג, און אזוי גארנישטמינענדיג. עס איז
די מילדקייט פון פייערשפייענדיגען באַרג, וואָס האַט
זיך אויסגעשפיגען און איז אנטשלאָפען געוואָרען און
שמיכעלט פון שלאָף.

ד'אברוצי'ס זינזאגען זענען אזוי שטארק אָנגעפילט
מיט לייכטקייט, אז זיי וועגען אפשר זיבען מיליאָן פונט.
דער נוטער, אלץ פארנעבענדער ד'אברוצי שמיכעלט מיט
א קלוגען, קינדערשען שמיכעל. אַבער ה י נ ט ע ר

נעל צו לאנג, קען מען אַמט פאר'ן שפיגעל דערזעהן אלץ
וואָס קומט נאָר אריין אין געדאַנק. אָדער „ציטערסטו?
צאפעלסטו? צאפעל און ציטער!“ וואָס קעהרט ער?
מנחם קעהרט נישט — ער איז ליריש. ער איז א ביסעל
לירישער, ער איז ליריש אָהן ברענינקייט. פון זיין יעדען
ליעד טוט מדימען מילך און האַנינדינקייט.

ווען דער רבש"ע זאָל געווען וויסען אפריהער, אז
עס וועט זיין א מנחם, וואָלט ער געווען צוגעזאָגט דעם
פאָלק ישראל זיי „אויסצוציהען“ פון מצרים און זיי
ברענגען אין דעם לאַנד וואו עס רינט — מנחם'ס
פאָעזיע.

צום שלום וויל איך דיר שרייבען, לייעבער יששכר, אז
מנחם האָט אויך עטליכע העכסט וואונדערבארע לייעדער:
„שלמה“, „פוילען“ און אנדערע. איך אליין האָב זיי נישט
געלעזען — איך בין שוין היינט נישט אזא בעל-כח ווי
איך פלעג זיין אמאָל, יששכר! — נאָר חברים זאָגען מיר
אז זיי זענען גוט. מנחם אליין נאראנטירט זיי אויף אַר-
דעהאלבען יאָהר. נאָך דער דאָזיגער צייט קאָן זיי דער
לעזער צוריקברענגען צו ד. פארענבערג, אין איינעם מיט
א האַלבען דאלאר, וועט ער ענטוועדער קריגען מיינע
„ווילדע רויזען“ אָדער מ'עט ביי איהם גלאַט אזוי צונע-
מען די 50 סענט. איך אליין זאג נאר נישט. למאי זיך
איינרייסען מיט דער וועלט? איך האָב שוין היינט סאי
זיי נישט אזוי פיעל פריינד, לייעבער יששכר, וויפיעל
כ'האָב געהאט איידער כ'האָב אָנגעהויבען שרייבען מיינע
קריטיקען! איך וויל דיר בלוז זאָגען אז מנחם'ס לייעדער
זענען אבסאָלוט וועטערלאָז. א תוך אמאָל דאָרט א קליין
ווינטעל, אָדער א שפריידעגענדעל. ווי אזוי א מענש קאן
פון אזא קנאפען וועטער שעפען אזעלכע ברייטע לייעדער
— ווייס איך נישט!

מ. נ.

פון מיר, דיין פריינד,

שען, אָדער זענען לאָקשען הויך־נעוואַקסענע, קאָלאָסאַלע פערפעל? מיט אנדערע ווערטער: צו וואס באנעהן אזעלכע ברייטע, איך־וועל־אויך־נישט־לאָזען־כאפען־דעם־אַטעם־דינע ליעדער, ווען שמאַלערע לידעלעך זענען אויך נישט שלעכט — אויב זיי זענען נישט שלעכט? מנחם'ס ליע־דער, ליעבער יששכר, דארפען געלעזען ווערען נישט פון א י י נ מנשען, נאָר פון א גאנצער ק א מ י ט ע. און די דאָזיגע קאָמיטע דארף אנשטענדיג באלוינט ווערען פאר איהר מיה.

מנחם'ס א ליעד — אויב מען האָט נישט קיין ספער ציעלע קאָמיטע וואָס זאָל עס לעזען, מוז צעשפאָלטען ווערען, לכל הפחות אויף העלפט. ס'עט נאָר נישט פאר־לירען דערפון. אדרבא. למשל: מיר מאכען א קנייטש אויף, לאָמיר זאָגען, בלעטעל 48. מיר שפאָלטען ס'ליעד אקוראט אויף העלפט און ס'לעזט זיך נאנץ געשמאק, לכל הדעות נישט ערנער ווי פריהער. אָט איז עס: „אין בליציגען אָווענד, די פענסטער פארהאנגען, געדאַכט סטרוגעס ציטערען. ציטערען פינגער, און בלייך ס'פנים, אין שאָטען פון בוימער. ער וועט אזוי בלייבען, דער פארהאנג פארהאנגען, און שטיל מיט'ן טאָג וועסטו איהם שוין וועלען“ א. ז. וו.

נאטירליך, איז דאָס נישט זעהר קלאָר, דערפאר איז דאָס אָבער זעהר צארט, זעהר סימבאָליש. זעהר תפלה־דיג — הא? זאָנסט עפעס יששכר?

איך זאָל ריידען וועגען מנחם'ס תפלה־ליעדער? נרננט! אָט רעד איך: מנחם איז דער מאָדערנער שרהד בת־טובים אָהן שרה־בת־טובים'ס אמת'ער נאָטספורכטיג־קייט און טהיין־טוהענדיגקייט. אז מנחם גיט א דאווען אָפ א ליעדעל, איז דאָס עכט פיטום־הקטורת'דיג! פול מיט הדקדוּט־ביזום. און זיין (ווייך) קול איז גוט צו די בשמים. אַמאָל ווערט ער נאָר נאָלדפאָדענדיג און ער זינגט: „אז מ'בלייבט אַמאָל זיצען אליין, אין דער נאכט פאר'ן שפיר

מנחם נישט נעטון דאָסזעלבע? וואָרום האָט ער נישט
 איבערגעלאָזן וואַרשע אין וואַרשע? און פּוילען אין —
 פּוילען? און וואָרום שלעפּט ער זיך אַרום מיט'ן פּוילישען
 וואַרשע אין אלע צייטשריפטען? מערס זיך, יששכר,
 איך האָב נאר נישט צו פּוילען, איך בין אליין אויך מעהר
 וועניגער פּאַרליעבט אין די פּוילישע פּאַניענקעס, אין די
 פּוילישע וועלדער, אין די פּוילישע פּאַרשידענע דינגע און
 אין דער פּוילישער צעקראַכענקייט, וואָס מען רופט דאָס
 אן ליריק, אָבער סע מוז דאָך זיין אַ גרעניץ אפילו צו
 פּוילישער ווייכקייט, צו ניין?

טייערער יששכר: מנחם איז ווייך. מנחם איז צאָרט.
 מנחם איז דעליקאַט. מנחם איז סימבאָליש. מנחם איז
 מאַנאָגראַמיש. מנחם זאָגט מען, האָט אן אויג — ער
 האָט צוויי אויגען פאַר פאַרשידענע דינגע. מנחם זאָגט
 מען, האָט אן אויער — ער האָט צוויי אויערען פאַר
 געוויסע זאַכען. מנחם, זאָגט מען, האָט אַ פען — אַ נומע
 וואָטערמאַן פען. אפשר האָט ער נאָך איינע? ווער
 ווייסט איהם! אָבער ווי זאָגט ערנעץ דער תנא: לאַ על
 הליריק לבר יחיה, טוט לעבען, האָרם, דער זינדיגער מענש
 ולא, און אויך נישט, על ה'דעליקאַטקייט טוט לעבען דער
 מענש! ולא, און אויך נישט, על ה'וואַרהאַפטיגקייט,
 לויבנאָטיגקייט, לייטזעליגקייט און שרהיבתימויכים'דיג־
 קייט, יחיה, טוט מאַכען אַ לעבען דער בן אָרם מיט'ן
 נאָמען מענשענזאָהן. און אפילו אז סע חלומ'ט זיך אין
 דער פּינסטערניש איהר קלאָרעדיג געזיכט (בלעטעל 9)
 איז דאָס נאָך אויך קיין תירוץ נישט, למאי איך אָרימער,
 בידנער, גיעסטשאַסנער, אונגליקליכער מענש וואָל זיך
 דאַרפען בלענדען די אויגען אויף צו לעזען אזאַ מין
 ברייטיגקייט און אזאַ מין — שטראַף מיך נאָט דערפאַר!
 — ליריקייט.

יששכר! איך שטעל דיך אזאַ מין פּראָבלעם: זענען
 סערפעל קליינע, נישט־ענטוויקעלטע ליליפּוילישע לאַפֿ-

מנחם

ש ריבג אין דער קיוב.
„ליבערארישער פארלאנג“.

צו מיין טייערען יששכר שרייב איך די פאלגענדע
קריטיק אויף מנחם'ס ליעדער.

ליעבער יששכר! ערשט נעכטען ביינאכט האָב איך
מיט דעם פיינעם יונגעמאן מנחם פארבראכט אויף א
באנקעט. מנחם איז א נאנץ לייטישער מענש — אויפ'ן
אויסזעהן. זיין היטעל איז ווייך, דיטאָ זיין כאראקטער.
אז ער רעדט — זינגט ער, און אז ער זינגט — וויינט ער.
ער איז זעהר א סימפאטיש מענשעל — א שטילס. און
ווערט ער א מאָל וואולקאניש, שפייט ער מיט וואטע.
פון וואנען? — פון ווארשע. אָה, פון ווארשע?! — יאָ.
פון ווארשע! — אויב אזוי קענסטו דאָך איהם? — יאָ,
אויב אזוי קאָנסטו איהם! — דערזעלבער מנחם —
נישט געענדערט זיך אויף א האָר! וואָס דערזעהלט ער
עפעס פון דער היים? אָה, יששכר, וועגען דעם וויל איך
טאקע מיט דיר א שמועס טון.

ליעבער יששכר! ווי דו ווייסט בין איך אויך געבוי-
רען געוואָרען — נישט אין ווארשע, נאָר ערנעץ אנדערש;
וואָס מאכט עס אויס?! א מענש מוז דאָך ווארעס-איז
געבוירען ווערען! פון דעסמוועגען, יששכר, זאָג דעם
אמת: האָב איך, אריבערפאָהרענדיג קיין אמעריקא,
אריבערגעבראכט מיט זיך מיין „היים“? ניין, איך האָב
זי געלאָזט אין דער היים. פאר וואס-זושע האָט

נישט דער טיעפסטער פון אלע נישט-געוועזענע רענסער.
— יענע זענען נישט טיעף, ווייל זיי זענען נישט.
דו ביזט — ביזט קלונ. מיין לאַרבער-קראַנץ דיר, י.
ראַלניק!

ס'איז נוט וואָס דו געהסט אויף זאמדיגע וועגען!
ווען דו וואָלסט נישט גענאָגען אויף זאמדיגע וועגען,
וואָלט אויך געווען נוט. דער וועג איז דיינער — נישט
סיינער. איך וויל מיט דיר נישט מיטגען. איך האָב
נישט קיין צייט. אָבער דו אליין, דו פערזענליכער, וועסט
זיכרע אויף דיינע גראָהע וועגען צום העכסטען דערנעהן,
צו די אינזלען פון זעליגקייט, און האָסטו זיך אַ קליין
ביסעל איינגעבויגען צוליעב עפעקט — מאַכט עס אויך
נישט אויס. איינגעבויגענערהייט געהט זיך זיכערער,
פאראַקסאַלישער.

דער נישט־איבערטראָמענער דיכטער פון דער נישט־
איבערטראָמענער טיף־אידישער פּערזענליכקייט —
וועלכע איז טיף גענוג, ווייסט נאָט!

נישט נאָר פון צייט צו צייט, נאָר שטענדיג און
כסדר און אויסגעהאַלטען ביזנו י. ראָלניק. דו האַלטסט
פון זיך זעהר שטאַרק, און נישט פון זיי. נוט, אויסגעצייִט
כענט. אזוי דאַרף עס זיין. איך און דו — מיר ביידע
— זענען גרעסער פון אייך אלעמען. אלע דאפיר!
ביזט אונאַנשטענדיג־פּריוואַט און צנועה'דיג־אינטיים.
קוק זיך אָבער צו געהענטער, דו פּעבעלהאַפּט וועלט־
גאַלערע־געזינדעל, דו וועסט אין ראָלניק'ס גרויסע
לידער אויך דינע אייגענע האַלב אונאַנשטענדיקייטען
דערקענען. און דינע באהאַלטענע פּערטיל־אינטימיטע־
טען. דען גרעסער פון דיר איז י. ראָלניק, און אויך פון
מיר — וואָס איז גרויס גענוג, אהן צווייפּעל. אָבער
באליידיגט זיך נישט, מיינע הערדען און דאַמען! אזוי
טוען דאָך אלע גרויסע דיכטער. זיי האָבען אייך גאר־
נישט אין זינען — נור זיך, זיך אליין. נאָר זינגענדיג
פון זיך, זינגען זיי שוין במילא אויך פון אייך, קליינע,
אונבאדייטענדע פּוטער־ברויט־נאַטורען. ווילט איהר
דאָס גרויסע דיכטער־נביא־ווארט הערען, געהט נישט
צו סאהיד'ן, אויך נישט צו סאסי'ן, נאָר דירעקט צו
האפּיז'ען. דיטא י. ראָלניק. ער וועט אייך מיט זיין קאַל־
טער שנייאַינקייט דערוואַרימען, אייער בלוט דערפרי־
שען. אייך שאַרפע געזאַנגען אין די אדערען אריינגיסען.
אייער בירגער־בלוט וועט דערפון שיכור ווערען... אייער
אַרמזעליגע נשמה וועט פון זיין קליינעם אונטעאַטראַ־
ליש ווייזיהייטליכטעל א הייליגען אפשיין קריגען, און
דער וויין פון אַלטער חכמה וועט אין אייערע בעכערס
מליצה'דיג אויפשווימען.

איך זינג: ווי טיעף, ווי עלעניש, ווי אונערשעפּליך
ביזנו, י. ראָלניק — מיין האפּיז! א קלוגער דיכטער
ביזנו, י. האפּיז, מיין ראָלניק, און א טיעפער דענקער.

ליכער ערד ? י. ראָלניק, מיין חבר : דו געהסט אויף בלו-
טיגפארבלאָטיגטע, זאמדיגע, דאָרניגע ווענען אָבער
ווער הייסט דיר אהין געהן? קום, מיין פריינד! טו אָן דיין
קעניגליכען שארלאך־מאנטעל־אויבערדאָק און איך וועל
דיך אין די וויינגערטנער פון לעבען פיהרען, און דו
וועסט נישט מעהר איינגעכויגען געהן, און שילטענדיג
גאָט פארשווייגען און זיינע מייסטער־ווערק.
אך, ראָלניק, מיין גרעסטער דיכטער! עס רעגענט
אין דרויסען. מיר איז שלעכט און אומעטיג. דיר אויך,
סתמא. דאריבער :

אין א זונען־טאָג.

אויסגעלייטערט האָט זיך דער מליצה־הימעל פֿון
מיין נשמה. בלאנדער, לילות־בלאנדער זעהט איצט אויס
די אינטימליכע קאסיא פון מיינע „ווילדע רויזען“.
איך בלעטער וויעדער י. ראָלניק'ס פרימיטיוו־געבונדע־
געס, זויבערען נאָך־ניט־גאנץ צעשנימענעס און פון
ברודיגע לעזער־הענט פארשוועכטען פאָליאנט. (א גוט
אויסלענדיש ווארט, הא ?) אלמעכטיג־אידישער גאָט!
ס'ארא רחכות, ס'ארא ברעניגקייט! ס'ארא פייערליך
בלענדערדע ווינטער־פייזאזשען. ווי א ליכטיגער זילבער־
שווערד גלאנצט ראָלניק'ס עפיגראמאטישע שארפֿקייט,
זיין שטרענגע חכמה, זיין צנועה'דיגע און דאריבער
מעהר פארשייטע עראָטיק. און ווי ריינער שניי אויף
דעם ברודיג־נאָקעטען פעלד — אזוי פאלט זיין נביא־
שע טרויסט...

א גרויסער דיכטער ביזטו, י. ראָלניק, און אזוי
אייגענארטיגער פון מיר — ווען איך בין נישט אין
בעסטען געזונד. אריגינעלער פון זיך אליין, מיין דופֿ־
טעג־דאָרניגער, הייסגעליעבטער דיכטער!
נישט נאָר דיכטער ביזטו, נאָר א פערזענליכקייט
אויך, און זיין פערזענליך, איז שווערער ווי שרייבען
פערזען.

דערשלאָגט נישט עטליכע פעלר־וואַנדערער? פארט
פּרעחליכער!

ס'איז אמת: שניי־לאַנדשאַפטען זענען קלאַסיש־
שטיל, נירוואַנא־פאַר'חלוּם'ט, דעקאָראַטיוו. אָבער נאָר
פאר מענשען, וואָס זענען קראַנק ביז נאָרמאַליטעט. איך
בין געזונט און דענענערירט, און מיין בלייך־אַריסטאָ־
קראַטיש בלוט ווערט פון דין שניי נישט געוואַרימט,
ראַלניק מיין גרויסער דיכטער! איך זוך — דעם אָר־
ענט און זיין פאַרביגע אויסגעלאַסענקייט.

גאַנץ אונעמפּינדליך ביזטו, י. ראַלניק. — צו דין
מוטער־ערד וועלכע איז אזוי געשמאַק מיט זון־פּוטער־
שטראַהלען באַשמירט. אפילו די וואַרימע גוט־שווע־
סטערליכע שווימען האָבען דיר געגעבען בלוז צוויי
ליעדלעך. נישט מעהר. צוויי ליעדלעך — באַ! אוי־
בערפּלעכליכע נאַטורען מיינען, אז ראַלניק אידעאַלי־
זירט דאָס קליינע ליטווישע לעבען, אָבער טיפע בעאַב־
אַכטער ווייסען, אז ראַלניק'ס אָרימקייט איז נישט קיין
לעבענס־אידיל, נור אַ לעבענס־מאַסקאַראַד, נישט זיין
פּראָגראַם־מאַסקימוס, אינ'ם לשון פּונ'ם סאָציאַליסטי־
שען וואַנדאַלענטום, נאָר זיין פּראַנראַס־טינימוס, נישט
א רעכטער טויער צו זיין אייגענער העכסט־אינטערער
סאַנטער פּערזענליכקייט, נאָר אַ פּאַנטאַסטיש־טירעל
צו דער גרויסער, באַנאַלער, אפּגעשמאַקטער אונענדליכ־
קייט — אַ פּראַזע, וואָס איז מיר אליין אונפאַר־
שטענדליך.

י. ראַלניק איז אויך אַ תּנא, אַ וועלט־חכם. וועלט־
חכמה? צו וואס דארף איך זי? און נישט ווילענדיג
פרעג איך אביסעל מיט כעס, צו וואס רעדט מיין דיכ־
טער אזוינע סדויריגע רייד, זאָגט שלעכטע בשורות;
זעהט אין גאָט'ס פּאַלאַצען נאָר טריבע טעג און נאַסע
נעכט, ווייטער נאר נישט. אַ פּראַנע: און וואו זענען, אַ
שטייגער, די רויט־גליהענדע, הויך־לאַכענדע, מיידליש־
פּאַרפּלאַמטע טעג פון גאָט'ס גרינער, דופּטענדער ווייב־

י. ראָלניק! דייע סטראָמען פארשיכור'ען נישט, און איך וויל נישט נישטער זיין. צו נישטער בין איך דערצו! צו וועניג לופטיגקייט איז פאראן אין דייע ליעדער — י. ראָלניק, מיין פערזענליכער גוטערברודער. נעזאנג: הייסט דאָך ריטהם, לופטיגקייט, א פלינקער הארץ-ציטער, און דו מיין נעמליך אונמעכטיגער, אלץ פארנאָהענדער יוד ראָלניק, ביזט נישט מוזיקאליש, נישט אפערעטיש. דייע נעזאנגען האָבען קיין גוטען ריטהם נישט. דין ליעדער-לופט שטיקט, איז שווער, און דין ליטוויש הארץ ציטערט אזוי מעלאַנכאָליש-לאַנגזאַם, אז מיין אייגען פאראומערט, אפערעטיש הארץ הייבט אן לאַנגזאַמער שלאָגען און ס'ווילט זיך אנטלוי-פען ערניץ ווייט, ווייט.

לאַנגזאַם-לאַנגזאַם, ווי די לעצטע טראָפענס פון אן אויסגעטרוקענמען ברונען-עמער, וואָס הענגט אין לופטען (אין מיינעם א ביכעל) אָהן יעדען ציעל און צוועק, טריפען י. ראָלניק'ס ריין-פערזענליכע טרעהרען; פאלען אין דער נאָרישער אונענדליכקייט אריין און געהען אויס אָהן דראַמאַטישע וועלט-עפעקטען.

פארוואס ביסטו אזוי פאראיינזאַמט — י. ראָלניק, מיין חבר? וואס פעהלט דיר דען? האָסט זיך, כ'לעבען, נעמענט ערלויבען זיין אביסעל נעזעליגער, קאלעניאל-אָפערעטישער, האַפּיז'דיגער.

און זאָגען אייך, געהערטער י. דין, א סוד? מיר איז ווארימער אינ'ם קאַרגען שיין פון דעם פרעמדען און פארפרעמדענדען מיר-גאַנץ-אונפארשטענדליכען האַפּיז, ווי אין דער איבערפליסענדער, סלאַנגער שנעע-ליכטיגקייט פון דעם היימישען און איבערדריסניג-אָהענ-מען ראָלניק.

איך מיש די בלעטער און... עס שנייט אלץ אין דאָלי-ניס'ס ליעדער. פארוואס רענענט נישט אביסעל אין דין הייסעם, ראָלניק? פארוואס קנאַלט נישט א רויגער און

יוסף ראָלניק

ליעדער: פארלעגן „אינוועל“.

אן אומטינער טאָג. מיין לייכטזיניגע נשמה איז קאלט און פארנעצט. טו איך א נעם ראָלניק'ס ליעדער-בוך. ס'ארא שווערער פאָליאנט, און אזעלכע ווייטע גראָהד זאמדיגע ברעגען. אך, נאָט! פארוואס איז דער מענש נישט אביסעל באשיידענער? פארוואס גיט דער דיכטער פון פול־פערוזענליכען און גרויסען פלאץ אַפּ דעם ליי־דיגען? די נישט־פארשריבענע ראנדען?

יוד ראָלניק'ס וועג איז נישט אן אונענדליכער און פארשטויבטער מדבר־וועג, וואָס פיהרט אין ערגעץ נישט, אפילו נישט טיפער אין דער מדבר אריון, וואו מען קאָן פון אינטערעסאנטע, פול־בלוטטיגע לייבען פאר־צוקט ווערען. זיינע לאנדשאפטען: אזעלכע וואסער־פארביגע, אזעלכע אונאפטייליכע. ווער, פרעגט מ. נ., וויל דאָס אַרומוואַנדערען אָהן א באשטימטען מאַרש־רוט, אָהן א צוועק? זאמדיגע וועגען — פפוי, עס לאנג־ווייליגט מיך און איך וויל שלאָפען. זאָל איך דיר ווינשען א נוטע נאכט?

פערוזענליך: גיט פיין פון דיר — איך איהר'ץ דיר נישט — קאלענע ראָלניק! (אין דער אויסגעטראכטער דיכטער־דעפובליק, לכל הפחות, קאן איך זיך ערלויבען צו זיין אריסטאָקראטיש־פיין, מאנירליך). פארוואס פארביטערסטו מיר ס'לעכען מיט דייע ליטווישע לידער, פון וועלכע עס ווערט אזוי אנהיימליך, אזוי ביטער?

לאַזט אַרויס אלערליי משונה'דיגע קולות. די בלעטער פון
די פייכטע בוימער ווארפען זיך איינע אויף די אנדערע
און סוד'ען זיך. ניט וועניג פון זיי פאלען אויף דער וויי-
כער בלאַטיגער ערד. פון דער ווייטענס טראָגט זיך דער
רונה'דיגער גערויש פון די וואסער אין טייך וואָס פליסט
און פליסט אָהן אויפהער, אהן א צוועק."

יום כפור בלאָזען זיי שופר. אנטקענען-זשע שמחת-תורה
זענען זיי דוקא פרעהליך און (שטעלט זיך פאָר די איי-
בעראשונג!) זיי נעהען מיט הקפות. עהרענוואָרם! חנוכה
שפילען זיי אין דריידעל און — מערקט אייך! — פורים
איז שוין נאָר אן אנדער זאך. נאָר נישט צו דערקענען אז
ס'איז דיזעלבע אידען!

* * *

דאָס בוך „חרוב'ע וועלטען האָט דריי איינטיילונגען.
איינס: „זיטען און מנהגים“. צוויי: „ליטווישע אידען“.
דריי: „שמחות און אבילות“. דער לעצטער אבטייל איז
אפשר דער בעסטער — כאָטש אויך דאָרט איז אלצדינג
אזוי בלוט-אַרעם, אזוי בלאַס, אזוי נישט-פון-דער-נשמה-
ארויס, אזוי טאָניג-פאָר-אַר-אַהט, אזוי אָט-אַז-אויך-זיך-
אוועק-און-ניב-דאָס-א-שרייב-אַן. ס'פעהלט די נישט
קלאַרקייט פון דעם אמת, די פאָרוואָלקענטקייט, דאָס
נישט-אויף-אין-אַר-ט-שטעהן, דאָס זיגזאגישע, וואָס דריקט
מיט זיך אויס דעם לעבענס-דיטם, דעם לעבענס פולס,
דעם אמת.

אַבער דאָ און דאָרט טרעפט פון דעס-טווענען א קא-
פיטעל וואָס איז אָנגעווארימט פון שכל'דיגער ליבעשאפט
פון פארנעבונג פאר דאָס נישט פארביגע, נישט-פיקטור-
רעסקע אין אונזער לעבען.

איך ברענג דאָ די בעסטע ציטאטע פון זיין בעסטען
קאפיטעל „די ערשטע סליחות“, כדי מען זאָל נישט זאָגען
אז איך בין א שלעכטער מענש און א נ י ט י - ל י ט -
ו ו י ש. אָט איז עס:

„ענעץ וואו רעהט זיך א חולה אויף זיין בעט, וואו
זיינע וועהען לאָזען איהם נישט רוהען און צעוויינט זיך,
ווען צו זיינע אויערען דערטראַנט זיך אבא'ם אומעטיגער
הארצנאָגענדער (דער „הארצנאָגענדער“ איז איבריג!
— פ. נאדיר.) פזמן „שטארקט זיך לעבורת הכורא!
„שטעהט אויף צו די ערשטע סליחות“, דער זוינט פייפט
און ברוסט (דער „פייפט“ איז איבריג. — פ. נאדיר.) און

זארקערט. עס ע נ ט ק ל ע ר ט. עס צענעמט — כדרך
 משל — דעם שעהננעשניצטען ארון־קודש פון אונזערע
 לעבענסמאָרמען, און ניט איהם איבער, אין קליינע, נישט
 צענויפגעשלאָגענע, וואָכערדיגע שטיקער פון פאר'יצח'די-
 אבן'טער באנייטערונג פאר דאָס אלט־אידישליכע, פאר
 דאָס קלויזליכע, פאר דאָס בטלני'שע, פאר דאָס ליידדיגע.
 אין די „חורב'ע וועלטען“ דערהויבט זיך א. ש. זאקס
 צו דער מדונה פון א נאטור־שילדערער, וואָס ארט עס איהם ?
 אויף וואָס די וועלט שמעהט. וואָס ארט עס איהם ?
 פרויען ליידען פון שוואכע נערווען, מאנסביל שפרינגען
 פון די בריקען, איטאליענער שניידע זיך איבער די העל-
 זעך, בחורים האָבען חתונה מיט זייערע אייגענע כלות
 און ער — שילדערט מיט אלע כחות. ער שילדערט, די
 „ערשמע שטראלען פון דער מאָרנענון“, ער שילדערט א
 איד וואָס קאָן נישט קיין עברי און וואָס „ א כתביב
 איז פאר איהם א פ א ר ז י נ ע ל ט ע ר בריעה“ —
 ער שילדערט מענישען, וואָס עסען לאָקשען און מענשען
 וואָס ש ט ע ה ע ן אויף און עסען לאָקשען. ער שילדערט
 אידישע מעכטער וואָס מען „בארעדט זיי“ און אידישע
 טעכטער וואָס זענען „ריין און אונשולדיג ווי א בלום“
 ער שילדערט אינגלעך וואָס געהען אין חדר אריין, און
 אינגלעך וואָס געהען דוקא אין — א העכערען חדר אריין.
 ער שילדערט זיינע אייגענע בארייזטקייט, און ער שיל-
 דערט די גוואלדיגע נאטור־שעהנקייט פון זיין שטערטעל,
 וואָס טאקע „נאָר א קינסטלער וואָלט עס געקאָנט בא-
 שרייבען“. ער שילדערט ווי פיין און וואויל די ליטווישע
 אידען זענען און פארקערט: ווי אזוי זיי זענען נאָך א
 סך פיינער ווי דאָס! ער שילדערט ווי אזוי אידען פייערען
 זייער פסח מחמת עס איז דער יום טוב פון פרייהייט,
 (זעה די הגדה פאר ווייטערע אינפארמאציע!) און ווי
 אזוי זיי עסען קניידלעך און מצה און מרור און חרוסות.
 ער שילדערט ווי אזוי אום שבועות עסען אידען בלינצעס
 און תשעה־באב — פאסטען זיי. ר"ה דאווענען זיי און

איינעם ווי ער, האָט מען געמענט ערווארטען אז די נראַ-
טאטיקא וועט ביי איהם זיין הייליג און אָפּגעהויט. אָבער
— חויכפּאָעטישער טאָן — וואָס זאָל זאָגען דער מענש
וועמעס הונגעריגע אויערען ווערען געשפּייזט אויף אזויגע
ווערמער ווי „ער האָט און נעט ער נעט ענינט
מידעלשע הערצער“ (אנשטאט פאראונטערטעניגט), און
„אונטער געשטאנענער משרת“ (בלעטעל 79)
און וואָס זאָל טון דער מענש וואָס גלויבט נישט, אז אלע
ליטווישע אידען ניבען זייערע שבת-אורחים צו עסען א
גרויסע זילבערנע שיסעל, מיט לאַקשען? וואָס
זאָל טון (אָ, מיר ווערען געהאסט און געטריבען!) א
מענש ווי איך, אן איידעל קינד, א שטיקעל אפיקורס
וואָס גלויבט אז זאקס'ס וועלטען זענען ערשט חרוב גע-
וואָרען דורך זאקס'ס בילדער, וועלכע זענען פלאך אין
אלע דריי דימענזיען? וואָס זאָל טון דער נישט גלויביגער
וואס האַלט אז זאקס' וועלטען וועלען — פון דעם אמת'ן
קינסטלער — מוזען צוערשט אויפגעבויט ווערען, כדי
מען זאָל זיי קאָנען קינסטלעריש חרוב מאכען?
זאקס'ס „חרוב'ע וועלטען“ זענען נישט קיין בוך, נאָר
א ריעזיג ליטראַטיקעל, מיט בראַנשען אויף דער פראַך-
ווינז און אלס ליטראַטיקעל איז עס שוואַך געשריבען.
א גוטער ליטראַטיקעל שרייבער וועט נישט זאָגען, אז
„דער קעלמער מניד האָט שטארק ליעב געהאט די אידען.
ער האָט זיי געוואונשען גליק“ (109). א
פאָרזיכטיגער פובליציסט וועט נישט זאָגען, אז נאָך
מנחה האָט זיך די זון „אָנגעפאנגען צו לייען“.
זאקס'ס בוך איז נישט שלעכט געשריבען — עס
איז אייבערהויפט נישט געשריבען. עס איז
געזאָגט ביי א שבת'טיש נאָכ'ן עסען, בשעת מען
שטעכט זיך די ציין, און מען געניצט געמיטליך צווישען
די פינגער. עס איז דאָס אונגעשריבענסטע בוך, וואָס
מיר האָבען ווען-עס-איז געלייענט! עס ערקלערט נישט
די נוואַילע שעהנקייט פון אונזערע מנהגים — נאָר

זאל נישט הערען די שטימע פון א. ש. זאקס'ס חרוב'ע
 וואלטען, וועלכע זענען חרוב געוואָרען אויף 254 זייטען,
 מיטעלמעסיגער פּאַרמאַט. כּדי 2), איך זאל נישט פּאַר-
 נעמען דאָס פּאַר קו נען פּון זיינע ליטווישע מענ-
 שען, וואָס זענען — כּמעט אויף יעדער בוך-זייט —
 פּול מיט טיפּער ליעבע צו לאַקשען און מיט דעם ברייט-
 ליך-צעזונגענעם נקבים-נדולים-זקטנים-דיאלאָג פּון בלע-
 כּעל 16.

עקעלאַפּטער מוסטער (נאָכדעם ווי א. ש. זאקס האָט
 שוין אָפּגע'נקבים'ט עטליכע מאָל אין די פּריהערדיגע
 שורות):

— רבי !!

— דהינּו, וואָס ?

— איך וויל אויף נקבים.

— נקבים נדולים, אָדער נקבים קטנים ?

— נקבים נדולים!

זאקס'ס אידיש איז נישט ניי-אידיש, אויך נישט
 אַלט-אידיש. עס איז זאקסיש. אפשר אַנגלאַזאקסיש ?
 אפשר טאַטעריש. קינדער זענען ביי איהם —

פּופּנעקלעך.

פּופּציקלעך.

פּופּציקעס.

האַליפּופּעס.

פּיזאקעס.

מאזורקעס

באיבאקעס.

וועוּריקלעך.

אַלצדינג — נאָר נישט קיין קינדער. ביי זאקס' א
 רוסטענדיגען מענשען געהט יעדער „וואָרט ארויס פּון
 מויל מיט א שטיק ש ל י ע ן“ (דערלאנג מיר די אמאָר-
 ניאָט טראָפען, ליעבע פּרוי !)

א. ש. זאקס איז נישט קיין דיכטער. ער איז, פּאַר-
 קערט, זעהר א פּאָפּולערער וויסענשאפטסמאַן. פּון אזא

„חרוב'ע וועלמען“

א בוך פון א. ש. זאקס.
„ליטערארישער פארלאג“.

א. ש. זאקס האָט מיר פּערזענליך איבערנעגעבען זיין
בוך, שלעכט איינגעפאקט, ארומגעבונדען מיט א דיק
שפינאטעל און אויף דעם ערשטען בלאט, וואָס טראָגט
דעם נאָמען-אויפּשריפט פּוֹל'ס ווערק, איז געווען פּוֹן
אויבען אָנגעשריבען:

מאָישע!

נאדיר!

— א. ש. זאקס.

האָב איך עטליכע מאָל געקוקט אויף דעם דאָזיגען אויפּ-
שריפט און איך האָב געטראכט דעם העכסט-פּאָלגענדען,
זעהר רעוואָלוציאָנערען, אָדער — ווי דר. זשיטלאָווסקי
שרייבט — רעוואָלוציאָנערען געדאנק:

„צי איז מענליך, אז א מענש

וואָס קאָן נישט פארפאסען

קיין קלונע בוך אויפּשריפט

זאָל קאָנען אָנשרייבען א קלוג בוך?“

אהא, מיר'ן זעהן. מען קאָן נישט וויסען. למאי איז
ראָלניק אזא שוואכער בריעה שרייבער? למאי איז מנחם
אזא גלענצענדער רעדנער? למאי שרייבט א. גלאנץ אזוי-
נע פראכטפולע לייט-אַרטיקלען? למאי קאן אש נישט
רייטען אויף קיין פערד?

אזוי האָב איך גערערט צו זיך אליין, כרי 1), איך

דער איז דער טאי נעקומען, עטצ.) פון ווינטשעווסקיין
 ("זיי ציהען זיך לאנגזאם, אָהן אויפהער זיך שלעפענדיג...
 נאָר טרערען רס נייע און ימים אָנשעפענדיג") און די
 אנדערע אידישע דיכטער — אלטע און עלטערע.
 מוסטרען פון יוסף יפה'ס בעסטע שורות פון די
 בעסטע סטראָמען, פון זיינע בעסטע ליעדער (איך שטרייך
 זיי אונטער):

...און ווי 'ך זי לייעב, צו זאָגען איהר,
 דאָס קאָן איך נישט, דאָס פיהל איך נאָר.
 און פיהלט זי אויך אזוי —
 ווי וואויל איז מיר!
 און פיהלט זי נישט אזוי
 ווי וועה איז מיר! (35).

„מיר זאָלען זיין גליקליך צוזאמען
 האָב איך זי געקויט מיט א רינג“...
 (פונ'ם ליעל „די קייט“).

„דאָך דו ליידסט פון מיר פיעל מעהרער:
 ווער עס זינדיגט, דער ליידיגט שווערער.
 וויין און זאָל דיך נאָט דער-
 ה ע ר ע ן .
 וויין און דיר זאָל לייכטער
 ווער ע ן !
 (פונ'ם ליעד: „ס'איז גענוג“)

נחת'דיג און אייגענארטיגהומאָריסטיש זענען די
 ליעדער „מין ווייב'ס מציאות“, „די שטרענגע וואך“,
 „פאָהר איך מיר אין מעמעל“, „מין הינטעלע“ (דאָס
 דאָזיגע ליעד איז, ווייסט אויס, דער עלטער-זיידע פון
 מאני לייב'ס „אינגעל, צינגעל, כוואט“). אָדער האָט מאני
 לייב געשריבען זיין פאָעמא פ ר י ה ע ר ? ביטע צו

נישט צופיעל. און הורא אך! ווען איך וואלט כאטש
געוואוסט, אז אָלגא גלעט מיך מיט ליעבע, און

ניט נאָר גלעט אױס פּענשענ-
ליכט... (68).

וואָלט איך געווען הורא, גליקליך! אָבער דערווייל —
„צו וואָלט נישט געווען פּיעל
גלייכער, פּיעל בעסער
דעם אױביג גערעכטען „איך“
צו באצױנגען?“
דער אידישער טרובאדור, ביי וועמען די ליעבע איז,
ווי פינסקי זאָגט, אה אר צב אר דיר פניס, און
וועלכער איז דער שפּראַך פון לאנגע דורות רבנים, וויל זיך
נישט אריינלאָזען אויף „גיפטיגע בליקען וואָס ברענגען
און שמעכען“, און „גרויזאמע ווערעמער וואָס שניידען
ווי מעסער“, ער וויל בעסער באצױנגען זיין „איך“
און נישט שמעלען א הארץ אין סכנות, צוליעב א נישט
ווירדיגען שטיקעל נצחונות.

בעסער און איינגעגעבענער ווי יפה'ס ליעבעסליע-
דער, זיינען זיינע גרינגעמיטיגע זאכען. אויך דאָ איז ער
נישט קיין שטיפער. א שטיפער מוז זיין גרינג אויף די
פּיס. און יפה איז א שווערפּיסנער מענש, א תלמיד-רבכם,
א זשענטעלמאן. יפה לייגט צופיעל כבוד אויף זיך אליין,
און אויף זיין דיכטונג, צו קאָנען באמת שטיפען, צו
קאָנען ווערען לייכזיניג, נאָנסענסדיג. אָבער ער האָט
א געמיטליכען טאָן, א רוהיגען אָבער קלוגען — אפשר
אויסגעקלוגעלמען, אפשר אביסעל צו קופלעטיש, אפשר
צו וועניג מענשליך, צו וועניג פּיעמעטפול — (מיכל
קאפּלאן קאן דאָס בעסער!) אָבער ס'איז דער איינציגער
טאָן וואָס ער האָט, וועלכער איז נישט אָנגעהויכט פון
היינריך ה., פון ראָזענמעלר'ען (ווידער איז אוועק דער
שבת, ווידער קומט די ארכיטעט וואַך“, דערמאנט אן „וויר

פון פארענדיגטקייטען, פון אָבגעקײלעכדיגטע אפּאָרײַז-
מען.

ער זינגט :

„ווי איך האס אייך, ווי איך ליעב אייך,
הייסער אימער, שטארקער אימער,
פאלש — געטרייע, נאל — פארזיסטע,
גאָט פער... (אָנמערקונג פון מ. נאדיר : מיינט
איהר דאָך פער . . . שאָלטענע, לאָזט זיך
— אויס)

גאָט פער . . . ש ט ע ל ט ע פ ר ו י ע נ צ י מ ע ר !
(24)

אָדער אן אנדער מוסטער פון יפה'ס ז א נ פ ט ע,
דינע ליעבע, וואָס איז אזוי אירישלעך קלוג, אזוי אויס-
גע'מח'ט — מיט א פארשארצט היטעל :

„גאָט געטרייער, ווילסט מיך שטראַפּען,
האָסט דאָך וועגען אָהן א צאָהל ;
ש ט ר אָ פ מ י ד א י י נ צ ע ל ו ו י י ז
מ י ט ה ו נ ד ע ר ט ,
' ש ט אָ ט מ י ט ז ע כ צ ע ה ן א ו י פ
א מ אָ ל !...“ (25)

אזוי זינגט יוסף יפה, דער אָ פ ש ט א מ ל ע ר
אָ פון דורות רבנים. ער זינגט און פארטייטשט. ער
ליידט און פארטייטשט. ער ליעבט זיין דאָבעלע'ן (מערקט
אייך : א געליעבטע וואָס הייסט דאָרבעלע !) און פאר-
טייטשט יעדען קנייטש פון זיינע ליעבליכע ליעבעסנע-
פיהלען, און „שטרוי“, זאָגט ער „אין האַרץ מיר
אייפערזוכט, אָבער טרייב עס נישט ווייט...“

נישט צו ווייט, אלץ מיט א מאָס, מיט א תכלית.
ווילסט דאָבעלע, אז דיין געליעבטער זאָל זיין אייפער-
זיכטיג? גוט. אָבער למע"ה, דאָבעלע, אָדער אָלנא'לע,
„שטרוי נישט אין האַרץ צו פ י ע ל אייפערזוכט.“
א קאפעטשקע פון צייט צו צייט — מהיכא תיחא ! אָבער

אָה, נחת, מיר זעהען אונז ווידער. (40).

יוסף יפה איז זיך באוואוסט יעדע רגע פון זיין שרייבען, אז ער שרייבט און אפילו מיט זיין אונשוף־דיגע פעטער, פון בלעמעל 46, האָט ער אויך א שמועס מכח זיינע ליעדער־קינדער. און דער פעטער — ווי אלע קאָנסערוואטיווע פעטערס — זאָגט איהם, אז ליעדער מוזען זיין הייסע, אידישע און רעכטע, און זיינע (יפה'ס) ליעדער האָבען נימט, זיינע ליעדער זענען שלעכטע. נאָר יפה קימערט זיך נישט שמארק. זאָל דער פעטער, טראכט ער, ווערען קעלטער. דאָבע, דאָבע קריגט איהם האָלט, דאָבע, דאָבע קריגט איהם ה ע ל ט ע ר.

ס'איז באקאָנט: די עכט־זשענטעלמאנישע מאַר נירען געפינט מען נישט ביי די זשענטעללייט, נאָר ביי זייערע דינער. מאַניפראָפעסאָרען און לאסייען האָבען די פיינסטע מאניערען אין דער וועלט. אין אן אריסטאָקראטיש הויז איז קיינער נישט וועניגער אריי־סטאָקראטיש ווי די אריסטאָקראטען זעלבסט. און אזוי — ביז א געוויסער מאָס — איז אויך אין דער וועלט פון שורות־און־אותיות. דער אמת'ער דיכטער, פיהרט זיך נישט אויף דיכטעריש, האָט נישט קיין דיכטערישע מאניערען. רעדט נישט פון זיין מוזע, איז נישט פ ר אָ פ ע ס י אָ נ ע ל.

און ווענען יוסף יפה'ס ליעבעס־ליעדער: דאָס זענען נישט קיין קיין ליעבעס ליעדער, נאָר ל י ע ד ע ר - ל י ע ב ע ס. ליעבעס וואָס ווערען געפיהרט ספעציעל צוליעב דעם, אז מ'זאָל זיי קאָנען אויסרוקען אין ליעד דער. אמת'ע ליעבע שטאמעלט, רעדט נישט־קלאָרע רייד, זינגט מיט די אויגען, קומט דאָס ארויס נישט ריימליך, פארנעפעלט. אָבער יפה'ס ליעבעס־ליעדער זיינען העל, ווי זיינער צוועלף בייטאָג, און זייער פייער איז נישט קיין ה י מ ע ל פ י י ע ר וואָס פאלט ו ו א ו ע ס פאלט. נאָר א גוט אָנגעשטעלט הויז־פייער, מיט אלע געמיטליכ־קייטען פון קלאנג און מעטער, מיט אלע קאָמפאָרטען

בלעטל 75, ווען ער ניסט זיך צוזאמען מיט זיינע טענער
און „הילכט אין די פרעכטיגע שירים, פון הערליכען,
הימלישען רוים“. נאך פלוצלינג ווערט אלעס פארשוואונ-
דען. יוסף יפה ערוואכט פון זיין טרוים (א גראס צום
פריהערדיגען „רוים“), אבער ביי איהם אין הארצען
בלייבען פיעל טיפע סמנים :

„דאָס זיינען די טענער, די ליעדער

און ווי גים איך אויס אויף פאפיער.“

שוין באלד פון אנהויב פון זיין בוך, רעדט יוסף
יפה וועגען „ליעדער קינדער“. אויף בלעטל 19, האָט
ער אָפּט א „ליעדער-קינד“ און זיין לעבען איז ליעב און
לינד. אויף זייטע 21, זינגט ער זיך זיין ליעדעל און איז
לוסטטיג. זיין גאנצער טאָן איז אזא פראָפּעסיאָנעל־דיכ־
טערישער, פול מיט די ספעציעלע ליידען פון דער פראָ-
פעסיע, מיט די יסורים וואס מ'שטעהט זיך אויס פון
דער מווע און פון דעם צער וואָס מען מוז א מאָל נעמען
א שפּאַנגעל נייע שורה און זי צעשפאלטען אין מיטען,
כדי זי זאָל א ר י י נ ג ע ה ׀ :

„זאָגט מיין ליעבסטע: ס'איז מיר שטארק
טרויעריג צו מוט... (43).“

אָדער :

איך קוק מיין ליעבסטע אין געזיכט
און גאנץ פארוואונדערט. נאָר
אין גאַנצען איז דאָס שוועסטערעל
נור אינגער מיט צוויי יאָהר. (54).

אָדער :

און איך געה דאָס פון מיין ליעבער
דאָבעלען אצינד. (51).

אָדער :

אין מיין הארצען ציהט און בלאַנדזשעט
אום אן אונבאשטימטער טאָן. (37).

אָדער :

הורדא, אך! אָט קומט זי, אָט איז זי שוין דאָ

אויף זיך און אונזערע קנעפער, און אנאנדער ספעציאליזירט זיך אויף מאכען ארבעט. איך האב מיין חשב אויף אלע דיכטער וואס פארלאהקאפילאָוויצען די ליטעראטור, וואָס שרייבען בלויז סינדער ליעדער — ווענען סינדער ביו מערצעהן יאהר. אָדער שרייבען ב ל ו י ז עראינערונגען פון ארץ ישראל, אָדער באשרייבען בלויז אירען מיט שווארצע בערד און נישט קיין אנדערע.

דער אמת'ער דיכטער, פונקט ווי דער אמת'ער שניידער, מאכט א גאנץ שטיקעל ארכייט. ער קאן אויך באזינגען אלע טיילען פון דעם מענש'ס נשמה, אלע איהרע רעזונגען, איהרע קאמפען, איהרע חלומות. ער איז אפשר נישט אזוי „עמישענט“ ווי דער ס ע ק ש אָן - ד י כ - ט ע ר, נישט אזא שנעלער באַלמעלאַכע, אָבער ער איז גרינטליך, ער איז דורכאויסיג, ער איז א געענדיגטער ליעדער מאכער, וועמען איהר קאָנט לאָזען רופען צו זיך א היים און זיך הייסען געמען די מאָס אויף א נאנצען נשמהאנצונג — פון א קראוואטעל, ביז אן אויבערדאָס, ביז א פוקסענעם טוליש.

יוסף יפה, אלס ספעציאליסט אויף ליעבע, איז אָבער אן אָפּשטאַמלער פון א רב. ער שטאמט פון א רב, ער איז אן אוראייניקעל פון רבנים און — מיט דוד פינסקי'ס אייגענע ווערטער — „דער שפראַך פון לאנגע דורות רבנים ביז צו רב מרדכי יפה, דער בעל־הלבוש“. און אלס אן אָפּשטאַמלער פון אזא נאָל־דענער פּאָהן, איז עס אפשר געווען א טעות פון יוסף יפה'ס זייט, וואָס ער האָט זיך ספעציאליזירט אויף אזא נישט אירישער זאך ווי ל י ע כ ע.

יפה'ס ליעדער האָבען דעם נאָכקלאנג פון א זעלבסט־געמאכטער אלטמאָדישקייט, וועלכע האָט נאָך נישט דעם רייז פון טראַדיציע, דעם כישוף פון דיסטאנץ. יפה זינגט ווענען זיין זינגען, אויף אזא אלטמאָדיש־אידישען אופן, קלאָנט זיך, אז מ'לאַכט פון זיין מווע, רעדט פון זיין ל י ע כ ל י כ ע ל י ע ד, און פּרעהט זיך, אויף

יוסף יפה

ליעדער. ארויסגעגעבן פון מ. גורעוויטש.

אין זיין הארט־עבר'דיגען „אריינפיהר“ צו יוסף יפה'ס ליעדער, זאָגט אונז דער אריינפיהרער, דוד פינסקי אז יוסף יפה זינגט דער עיקר פון ליעבע אז ער יו ב - צעט פון ליידענשאפט, אז אין זיינע ליעדער איז נישטאָ קיין אָ נ ג ע ר ו ק ט ק י י ט אָדער עפעס ג ע - ו ו אָ ל ט ע ס, אז זיי זענען ש ק אָ צ ע ק י ו ו א ט ע, אז ער איז א ג ע ז א ל ב ט ע ר פ ו ן ג אָ ט א ו ן אז ער (פינסקי) האָפט, אז יוסף יפה וועט א י י נ ג ע מ ע ן די שטעלע אין אונזער ליטעראטור, וועלכע ער פארדיענט. אָבער ו ו אָ ס פ א ר א ש טעלע יוסף יפה פארדיענט „איינצונעמען“, זאָגט אונז נישט דער אריינפיהרער. מיר שטויסען זיך בלויז אָן, אז ער דארף אייננעמען די שטעלע פון דיכטער, וואָס זיין ס פ ע צ י א ל י ט ע ט איז ליעבע. דאָס הייסט דיכטען דיכטעט ער ווענען פאר־ שידענע אנדערע ענינים אויף, נאָר די ליעבע — דאָס איז זיין שטארקע זייט, זיין פעלזען פון גיבראלטאר, זיין פאנאמא־קאנאל.

מעג געזאָגט זוערען, און טאקע דאָאָ, אין מיטען דרינען, אז איך האָב נישט ליעב די דיכטער וואָס ספע־ ציאליזירען זיך, וואָס פיהרען איין אײַן דער דיכטונג די אמעריקאנישע מאָדע פון איינטיילען די ארבייט אין סעקציען — כדי עס זאָל געהן שנעלער. דיכטונג איז נישט קיין שניידעריי, וואו איינער ספעציאליזירט זיך

געוועהנליכע, דאָן העכסט־כאשרייבליכע זאכען? צומי
ביישפיעל, פארוואס איז נישט זייער לעכען אזוי לאנג־
ווייליג, לאנגווייליג און אהן הויך־אינטערעסאנטע אינ־
צידענטען ווי... ס י י נ ס, ווי י ע נ ע ס ?

ריזענ'ס ביכער זיינען אזוי קערנ'דיג און נוצליך,
ווי זיי זענען שעהן, און אזוי אויפריכטיג, ווי זיי זענען
פול מיט איידעלען הומאָר און מיט מאַטיוו־פארבינקייט.
נור די מענשען — די מענשען זענען, די נישט־ענט־
דעקטע, נור ערפונדענע מענשען, אין זייערע גלייכע
גענג, אין זייער אלצוי־מענשליכקייט, אין זייער בענקען
נאָך דעם ביסעל גליק וואָס אָף ! ווען וועלען זיי עס שוין
געניסען? — די דאָזיגע מענשען, זאָג איך, האָב איך
נישט זעהר ליעב. זיי זענען מיר נישט גענוג פּרעמד. איך
קען זיי כמעט אלע פּערזענליך.

ריזען דער סינסטלער קאן ערפינדען דאָס א ו נ -
נ ע ו ו ע ה נ ל י כ ע, אמילו אין דער געוועהנליכסטער
זאך, אָבער ריזען דער שרייבער פארגעוועהנליכט אלצײַ-
דינג, מיט אן אנהויב און א סוף און אינדערמיטען און
דאָס איז א שוין !

מיר האָבען. רייזען ניט זיך — ניין, ער שענקט זיך
אזעק, כמעט אומזיסט, צו שפּאַט־ביליגע פרייזען. צי-
טערט אין איהם די פיינע סטרונע פון סימבאָל — פ א ר
מ י ז י אָ ל אָ ג י ש ט ער אָפּט דעם דאָזיגען קלאַנג.
ניט ער עס אין אַ ראַמעל. אין אַ זיכערער פּאָרם. מוז דער
קלאַנג ערשט אַ נאָכקלאַנג באַקומען, כדי צו ווערען דאָס
וואָס דער דיכטער האָט געוואלט ער זאל זיין. מוז ער
האָבען אהן־אישער־דיגע דיסטאַנץ. אָבער רייזענ'ס
פיינ־סימבאלישע זאכען, ווי „אייזען“, „דעם זיידענ'ס
לאַסטערן“, זענען צופיל־פארדיגעלט, צופיל־פארענ-
דיגט, אז זיי זאָלען לאָזען אן ארט פאר דעם שטיל-
שטילען נאָכקלאַנג, וואָס קומט פון די וועלטען אומ-
באַקאַנטע, פון וועלטען נישט אויסגעמאַסטענע.

* * *

האָב איך געלעזען זיינע פיינ־ליטערארישע ווערק
ביים ברענג ים. האָט א טיעפער אומעט אויף מיר געוויי-
העט: — פונ'ם ים און פון רייזענ'ס ערצעהלונגען. האָב
איך ארויפגעשטייכעלט צו גאָט'ס הימעל און געפרעגט:
וואָס איז, א שטייגער, ווערט רייזענ'ס א מענש,
נאָכ דעם ווי מען האָט איהם באשריעבען? צומביי-
שפיעל, און אז עס האָט געטראָפּען אזוי, און אזוי?
צומביישפיעל, ביזטו דען, מיין ליעבער רייזען, מחויב
אלע דינע שטילגעהענדיגע מענשען מיט דיין אייגענער
קינסטלעך־נשמה אנצוטון און זיי מיט פרעמדע נעמען
אַנצורופען? צומביישפיעל, צו וואס דארפסטו עס?
פארוואס ניסטו נישט — ווי אין דינע ליעדער — זיך
אליין אין דער אליין־אינסטער פּאָרם, וואָס עס איז גור
מעגליך? פון וואנעט ווייסטו (איך רעד פון מיין איי-
גענעם, העכסט־פערזענליכען שטאַנדפונקט!), אז
דיין העלד הייסט אזוי און אזוי? און פארוואס, אָה,
פ א ר ו אָ ס טוען זיי אלע באַנעהן אזעלכע העכסט־

איז דורכאויס ד ר ו י ס ע ן — שעהנער, וואונדערבאָר
רער, דרויסען, פון וועלכען מען קען נישט ארויס און
נישט אריין.

רייזען איז נישט קיין ע נ ט ר ע פ ע ד, ווי פאן
לומבוס, נאָר אן ערפינדער, ווי עדיסאָן. ער לאָזט זיך
נישט אוועק מיט א זענעלשיף אויף די ימים־אָקעאָנען,
כדי צו געפינען א נייע וועלט.

ער זיצט ביי זיך אין דערהיים און ערפינד'ט אלערליי
איינפאלען. פאלט אין איהם איין די טעמא „מוטער
רחל“, מוט ער זי אָן אין א צייטיגען און זעהר לירישען
אנעקדאָט און — סע ווערט דערפון א שעהנע און האַר
ציגע זאך. רייזען קריכט נישט אדורך דורך זיין טעמא,
און קומט נישט ארויס דורך דער א נ ד ע ר ע ר זייט,
נור פ א ר ק ע ה ר ט. ער ציהט די טעמא דורך דורך
ז י ד. ער לייטערט זי מיט זיין ווילען, ער פילטירט זי
דורך זיינע נישט־אינ'ס־לעבען־איבערזעצטע־וואונשען.
און דארפן קומט ארויס א נעמיש פון סלונגפארצוויי
פעלמע זשעסטען און ח'עוודיגע פארליעבטקייט אין
לעבען, נלאס־אווי. אפילו אָהן חתן־מתנות.

רייזען איז נישט קיין ז ו כ ע ר פון נייע ווענען,
נור — א פארלירער. קומט איהם אנטקענען א נייער
וועג, לאָזט ער איהם איבער אין דרויסען און פארלירט
איהם אין דער ריזיגער דרויסענקייט פון זיין סטיל, פון
זיין פארענדיגטקייט.

געקומען די רעוואָלוציע פון יענע יאָהרען און מיט
איהר די קרומקייט, די פאנאטישקייט פון די נייע רויס
מאָהניגע חסידים, האָט רייזען געלאכט, — געלאכט ווי
א גרויסשטעטיגער מענש און ווי אן ערפינדער, וואָס אן
ער וויל קאן ער ערפינדען א נייע סארט מענשליכע „גאָר
טור“, וואָס זאל זיין וועניגער פארוויקעלט, וואָס זאל
זיך לענגער טראָגען און וואָס זאל קאָסטען ביליגער.
רייזען איז אפשר דער איכישסטער ריכטער וואָס

מאט, פון דער גרויסארטיגער ווייכקייט פון דעם וואָ-
גען, פון דער נאטור'ס שעהנע פראָווינצען, פון דעם
לעבענ'ס קונציגע אונטעררוועגען, וועלכע צעטיילען זיך
אין אלערליי כלומרשט-זיגנאגישע געגנט און קומען זיך
צונויף, כדי זיך ווידער פאנאנדערצונעהן.

רייזען שרייבט א סך. און א סך מעהר ווי דאָס. ער
שרייבט און ער צעשרייבט דאָס שוין-עטליכע-
מאָל-אָנגעשריבענע אויף זייטיגע גאנץ דינע שרייבונג-
גען, וועלכע קומען זיך צונויף ביי א נעוויסען טערמינוס,
— ביי דעם אטאָם פון היילפלאַזינגקייט, ביי א אידישלי-
כען טיפען רחמנות, ביי דער ווייט צעקנעפעלטער מענ-
שענליעבע און דאן צופאלען זיך די אזוי אויך וועניג
ניאנארישע מאַטיווען — אויף קלענערע, גראָהערע אונ-
טער-שטראָם-וואַריאנטען, וואס פלייצען אוועק אַזוי
אהין-אָהין, פון וואנען זיי זענען געקומען.

מיט רייזענ'ען איז גוט צו פאָהרען. ער פארמאָלט
נישט מיט האַלבע ווערטער. ער אויגעלט נישט מיט די
אויגען, ווי א פאלש-ליטערארישער משית. ער געהט
נישט אויף האַרטשטיינערדיגע וועגען צו דער אומבאָ-
קאנטער מורא-אָנוואַרפענדיגער הויכקייט. ער פיהרט
איין נישט אין די פינסטערע שאַכטען, וואו עס ליגען
די קערנער פון דעם טונקעלען פלאַקס, פון וועלכען עס
ווערען געשפינען די טעג פון אונזער לעבען. ער איז נישט
קיין באַרג-קלעמערער, אונזער רייזען. געהט איהר מיט
איהם האָט איהר ניט דאס פארגינגען, וואס קומט פון
גייסטיגען פארמאָרט-ווערען — ווי, צום ביישפיעל,
ביי בערגעלסאָנ'ען. געהט איהר מיט רייזענ'ען געהט
איהר נישט ניך און נישט פאַמעליך. איהר ווייסט,
אז ער — דער גוטער רייזען — געהט שוין פאַר
איין. ער וועט שוין מסתמא ערנען אָנקומען, און אויב
נישט — אַרט איין אויך נישט. ווייל וואו רייזען זאל
נישט געהן, נעמט ער מיט זיין וועטער. ווייל רייזען

„דער קאזאק פאלט צום הערפער צו, און קרוצט די ציין
 „ווי פאלש ביזט דו“. בעסער וואלט געווען, ווען אבי
 שטאט „ווי פאלש ביזט דו“ זאָל זיין „דו פאלשע, דו!“
 אויף בלאט 138 האָט ער אזא ווארט ווי „גאָט עס
 ס'ו ד“, אויף בלאט 142 האָט די שמחה „דערנרייכט
 דעם הייסעסעסען גראד“. אָבער דאָס איז אלץ
 באַרנישט. ווייל וואָס איז דיכטונג? וואָס איז קונסט?
 א שפּיעל! און ווער קאן דאָס זאָגען ווי אזוי ס'דארף
 זיך שפּיעלען? און צו וואס שלייפען די פערזען און
 פארלירען איבריגע צייט?

„דען די קינדער שפּילען
 ביז ס'פארנעהט די זון
 און זיי געהען שלאָפען,
 ס'איז קיין ביז דערפון...“

עס זענען פאראן ביכער וואס זענען סלוג און עס
 זענען פאראן ביכער וואָס מוזען סלוג געלעזען ווערען.
 די ערשטע זענען סלוג, דערפאר ווייל זיי דריקען אויס
 סלוגהייטען, די אנדערע זענען סלוג דערפאר, ווייל זיי
 קענען סלוג־שווייגען, סלוג באַהאַלטען זייער חכמה.

די ערשטע ווערען שעהן פארשטאנען, די אנדערע
 ווערען שעהן דערטראַכט. ביים ערשטען האָט איהר
 ס'געפיהל, אז איהר פאהרט זעהר גיך, אז איהר וועט
 ערניץ אָנקומען. ביים צווייטען האָט איהר ס'געפיהל,
 אז איהר שטעהט וואונדערבאר שנעל, אז אייער נישט
 אָנקומען־צום־דארט איז אזא אינטערעסאנטער, אזא טי־
 פער, אזא ארום־זיך זעלבסט־דרעהענדיגער, ווי דאָס לע־
 בען, ווי דער טויט, ווי ביידע אין איינעם.

רייזענ'ס ווערן זיינען מיט טאָפּעלמע רעלסען. זיי
 געהען אין קומען אין דער זעלבער צייט. איהר פאהרט
 און איהר האָט הנאה פון דער גלאַטפאהרענדיגקייט,
 זיין דעם מעסיגען טעמפ, פון דעם פיינעם נשמה־קליר

(מיט דער אויסנאהם פון „מה לא משמע לן“). זיינע בעסטע ליעדער זיינען די געלעבטע ליעדער, נישט די געדיכטעטע — נישט די באלאדען א. ז. וו. ריזען דארף נישט דיכטען. זיין נשמה איז אזוי פארר בענפול און אזוי רייך אין עמאציאָנען, אז ער דארף נור געבען זיך זעלבסט. דאריבען זענען זיינע בעסטע ליעדער די לירישע ליעדער, די ליעדער פון בענקשאפט, פון אייביגען רחמנות, פון פיעטעט, פון שטילער רעזיגנאציע. און דאריבער שרייבט ריזען אין „פוילען־טאָג“; ווען פוילישע טעכטער געהן אום זאמלען מלחמה־נדבות:

איך האָב פאָרנעסען אלע לעהרען,

וואָס מ'האָט געפלאַנצט אין זיי, אין מיר;

איך האָב געזעהן בלויז חורבות־הייזלעך,

אן אָרימע פויערטע ביים טיהר...

ריזען שפיעלט נישט דעם מלאך פון רחמנות. ריזען פאָזירט נישט. רחמנות, ליעבשאפט און בענקען זענען זיינע טיפסטע סענטימענטען. ריזען זעהט די קרומקייט טען פון לעבען אזוי גראד, ווי קיינער נישט פון אונז. מיר זעהן אלצדינג קרום און ווינקעלדיג, — ער, ריזען, זעהט אלצדינג ראַציאָנאַל און פון וואָרצל ארויס. זאָגט ער צו די קינדער:

אנשטאט געלד, האָט ער נאָר שערבעלעך.

וואָס־זשע זאל אייך, קינדער, אָרען?

מיט די עכטע געלד די קערבעלעך,

שפילען זיך נאָר גרויסע נאָרען...

אָדער אויף בלאַט 11:

ווי קליין איז דאָס טייכעל געוועזען,

און רהיג זיין וועג זיך געגאנגען,

קיינמאל געהאט קיין באַגעהרען

דעם ים, דעם אַקינאָס דערלאנגען...

ריזענ'ס פעהלערען זיינען, דערהויפּט, אין דער קאנסטרוקציע פון פערז, און אין דער שפראכליכקייט. אזוי, למשל, אין שעהנעם ליעד „די צויבערין“ זינגט ער:

רײזענ'ען דארף מען נישט לעזען מיט רש"י אָדער מיט
שפתי חכמים אָדער מיט תרגומי בעל־מחשבות־קאָמענטאַר
רען, אָהן וועלכע די „יונגע“ קענען נישט אפגעשאצט ווערן
רען. רײזענ'ס סאלענט איז נישט דורכגעגאַנגען די אונזר
ווערוועלט פון קלאַסיציזם. אדרבא, ער האָט געגעבען
דער אקאדעמיע אן ערציהונג, ער האָט זי גענומען אין
חרד ארײן, צו זיך זעלבסט.

רײזען זינגט נישט פון לעבען, נאָר ער זינגט פון זיך
דאָס לעבען ארײס. רײזען איז דער דיכטער מיט א נעץ
בורטשיין, מיט א היים ערגינדוואן. ער איז א קינד פון
סאטעמבאכע — אָבער נישט קליינשטעמעלדיג, די קליינ־
שמעטעלדיגע „וועלט־געלייכקייט“, וועלכע מ'קען
ארויספיהלען פון די מאָדערנע דיכטער איז איהם
פרעמד. רײזענ'ס נשמה איז א גרויסשטאַמישע. בענגט
זי נאָך דעם קליינעם שמעטל, נאָך דער פארשאַסענקייט,
נאָך דעם פריטימווען לעבענס־אייסדרוק. ווייל:

„מיר שטאַמען אלע פון אן אַנדער וועלט...“

די וועלט פון עלעקטרישע שילדען איז נישט אונז
זערען און די שטעדיקראַנען־ציוויליאַציע איז נישט
קיין אַרײַשע. ווייל:

„מיר זינגען פון וועלט די פרושים,

אויף „טעג“ ביי די פעלקער באַשמעלט.

דאָ מאַנטאן, דאָ דינסטאן, דא מיטוואך,

א שבת — א שבת נאָר פעהלט...“

רײזען האָט וועניג אפּרווען. דאָס געפעלט מיר
נישט. א דיכטער דארף זיין אפּרײזע — אזוי ווי אַיך,
און ער דארף נישט געפעלען ווערען די לעזער. רײזען
געפעלט די לעזער, אָבער נישט דערפאר ווייל ער
איז א גרויסער דיכטער, נאר כ א מ ש ער איז א
גרויסער דיכטער. דאָס אמת־גרויסע אין א י י ב י ג ע
אין רײזענ'ס דיכטונג ווערט ועלמען פאַרשטאַנען. דאָס
איז א שטיקעל מרויסט. די רײזענ'ליעזער וואָס ווערען
געזונגען פונ'ם עולם זינגען בכלל נישט זינגען בעסטען

א י ן דעם נרויסען וועלט־נעדאנט, און פרוכט זיך אין
איהם צו אַריענטירען. פרוכט געפינען א זין אין דעם
„הערבסט־שמיכעל, וועלכער פאַלט אויף הוילע פעלדער“
(13), פרוכט פארשטעהן די נוצליכקייט פון דער נאָר־
טענרויז:

„דיך אפרייסען פלאנט דאָס געוויסען

דיך געהמען אין האַנד איז א שאָד.“

און וועגען לעבע:

אך, נור דאָס איז לעבע,

אייביג זוך זי — זוך!

ווי עס ווערט באשריבען

אין אן אלטען בוך...

און נאָך אמאָל די שווערקייט פון א געלאנגנווייליגט

נרויסשטעטיש האַרץ:

„אומעטיג, מיידעל, צו לעבען אליין.

קענסט אפשר קומען צו מיר,

מיין צימער איז ארעם, מיין צימער איז קליין,

האָט א באזונדערע טיר,

האָט א באזונדערע טיר,

נור קיינער, אוי, קלאפט נישט אין איהר!“

וויפּעל איידעלע שעהנקייט! וויפּעל מוזיק! און

וויפּעל פיינע געדאַנק ליכטיג. אָבער דאָרט

וואו אן אנדערער גיט די געדאַנקען אויפגעלעזטערהייד,

גיט ריזען דעם פרעפאַראַט — דאָס ריינע געפיהל,

אָדער די שטימונג וואָס מוז ערשט צעפיהרט ווערען דורך

דעם פאַפּולערען געדאַנקען־וואַסער, כדי צו ווערען דאָס,

וואָס דער צייטונג־לעזער רופט „פּילאָזאָפּיע“.

ריזען איז אפשר דער גרעסטער גרויסשטעט

לער אין דער אידישער ליטעראטור: צווישען די על־

טערע אידישע דיכטער איז ריזען אפשר דער ערשטער,

וועמעס שרייבען האָט זיך פעסט אָפּגעריסען פון דעם

תלמוד־ישן שטייגער פון מאַראַליזירען, פון שמדאָפּען,

פון מסור'ן.

„הָאָט איהר נישט אן אלטע בעט?
אלטע הויזען, אלטע שיד,
אלעס, אלעס, האַנדעל אויך.
האַנדעל! האַנדעל!“

און וואָס אַ חוץ דעם — איז דער „וואס האָסטו“ אכיר
סעל אַ שווערפּיסיגער. און בעסער וואלט נעווען צו זאָר
זען: „האַרץ, וואָס האָסטו זיך צורעדט?“

דאָס ברענגט אונז אויפ'ן אפּאָרזום, אז רייזען איז
נעגליכען צום דייטשען פּאַלק. דאָס דייטשע פּאַלק ליידיט
פון דייטשען, און אברהם רייזען ליידיט אויך פון
— אברהם רייזען/ען... און דאריבער דער פּאַלנענדער
פּערז, אין זיין אויסגעצייכענט ליעד „אויפ'ן ים“:

„וואס־זשע טרייבט דיך, וואָס־זשע יאָגט דיך

אין דער וועלט אלץ ווייט און ווייטער?

זוכסט אלץ נייע, ברייטע הימלען,

מיינסט, אז דאָרטען איז עס הייטער?“

(מיט'ן ניגון פון „מה קא טשמע לן“).

אנשטאט „ווייט און ווייטער“ האָט רייזען
זעהר וואויל געקענט זאָגען „ווייטער, ווייטער“ און אַנ־
שטאט „הייטער“ האָט ער געקענט זאָגען „יעפּרייטער“
אָדער „צונספיהרער“. ביידע זענען כמעט דייטשע
ווערטער, און דאָס ערשטע איז פונקט אזא גוטער גראַם
ווי „הייטער“.

רייזען'ס שטעלונג צו ווערטער איז בכלל אַ פּיינט־
ליכע. דער „פּאַראַיין צו באַשיצען אונשולדיגע ווער־
טער“ האָט באַדאַרפֿט זעהען עפעס טון. רייזען נעמט,
למשל, אזא קורץ־און־אונשולדיג וואָרט ווי „וואַהין“
און מאַכט דערפֿון אַ „וואַהין“... רייזען האָט אויך אַ
שוואַכקייט צו אזוינע קייזערקעגנליכע ווערטער ווי
„זענענען“, „זעלע“, און אויף בלאַט 34, וויל ער „בלר־
גענדופטען שפּירען“.

רייזען איז, דאַנקען גאָט, נישט קיין פּראָפּעסיאָנאַלער
דענקער. ער דענקערט נישט. ער לעבט.

בלאנקען פראנק די דראמען-פלאמען,
 ווי די אויגען פון א מאמען,
 ווען די מאמע-אויגען פלאמען —
 אויף די ימים אקעאנען...
 וואו א ווינט-שיף איז פאראנען,
 וואו א ווינט שיף איז
 פאר
 אנען.

רייזען איז נישט קיין מאָדערנער דיכטער, מיט שאַ-
 פונגען לויט'ן לעצטען מאָדעזשורנאל. רייזען טוט נישט
 אָן זיינע גייסטיגע קינדער אלע וואָך א גיי היטעל, כדי
 מען זאל זיי נישט דערקענען און מען זאָל מיינען אז
 דער טאַטע זייערער איז א פרוכטבאַרער מענש. רייזען
 איז א ב כ ח ' דיגער דיכטער. אנשטאט נייע היטלען
 אנשטאט נייע פריזורען (ווי עס טוען א טייל יונגע)
 שאפט ער נייע קינדער. רייזען גראבעלט נישט פון זיך
 ארויס יעדען געדאַנק מיט די נ ע נ ע ל. ער רייסט
 נישט זיינע שטימונגען מיט צוואַנגען. זיינע גייסטיגע גע-
 בורטען קומען אן גרינג און אהן בלוטפארניסונג, דארי-
 בער זעהט איהר נישט, אז ער זאל זיינע שאַפונגען אזוי
 קעכלען-און-פעכלען ווי אנדערע דיכטער. דאריבער
 אועלכע נישט-גלאטיגקייטען ווי: „אנשטאט א קוואל,
 נ ע פ י נ ס ט א שטיין (בלעטעל 10) — וואָס עס
 מוז זיין „געפינסטו א שטיין“...

מיט א קליין ביסעל ארבייט האָט רייזען געקענט
 איבערבויען די שורה, עס זאל זיך לעזען: „דו זוכסט א
 קוואַל — געפינסטו א שטיין“. און דארפאר האָט ער
 אויך אזוינע נישט-פאַרויכטיגקייטען, ווי דער מאָן-וואַ-
 ריאנט אויף זיין ליעד „דער הענדלער“, אויף בלעטעל
 24, וואו ער זאגט, מיט פידעל-באגלייטונג:

„שטיל און אומעטיג און שפעט

האַרץ מיינ'ס וואָס האָט ' זיך צורעדט? "

וואָס גלייך נאָכדעם ווילט זיך זינגען:

און זי וואלט זיך באנוצט מיט א מאַסע אויסרופונגס-
צייכענס — ווי די פאלגענדע אילוסטראציע ! ! ! ! !
(7 שטיק). און יעדעס סאָל איידער זי וואלט זיך מיט
איך געזענענט, וואָלט זי געזאָגט: אַך, אַך, וואו איז
מיין העניע דאָס גאָלדענע סינד! (בלעמעל 27). אַ, דער
וועג, ווי קורץ און קארג (34), אַך, זי (די שטאָרט) גע-
הערט דעם שטן (40), אַך, שעהנע זומערטעג באַקאנטע
(45), אַ, האָפּענונגען מיינע, בליהט! (59) אַך, איך
געה אויף א חתונה! ... אַך, איך געה מיך נעמען ס'לעבען.
אַך, איך געה מיך קויפּען א שקארמיז-וויינישעל!..

רייזען איז אַן אַך-שרייענדיגער דיכטער. אָפּטמאָל
איז זיין אַך-געשריי אביסעל צו הויך, אביסעל צו שכל'ע-
דיג, אביסעל צו למה-זה-אנכי'דיג, אָבער אומעסוס איז
זיין אַך-געשריי טיף-מענשליך, און אז איהר דערהערט
דערמאָזיגען געשריי, זאָגט איהר: אַך! נוט, וואָס ע ר
קרעכצט! מיר אליין פאסט נישט צו קרעכצען. איך בין
א מאָדערנער מענש. נו, זאל רייזען פאר מיר ארויס-
קרעכצען מיין טיף-אידישען „אַך“, וועט מיר גרינגער
ווערען אויפ'ן האַרץ, און איך וועל מיר קענען שרייבען
מיינע מאָדערנע ליעדער ווענען

.. עמיצער — ער געהט אוועק,

און ער קוקט מיך אן אזוי,

און איך ווייס נישט ווער ער איז...

און איך ווייס נישט וואו ער געהט...

די ציטאטע איז נישט פון רייזע'ען. עס איז פון
יעדענמאָנ'ס מאָדערנע דיכטונג. עס איז א מוסטער-
ליעד פון יונגשאפט. אז מען וויל איז דאָס סימבאָליום.
ליזם! און אז מען שפּאַרט זיך איין און מען רופט צע-
נויף א מאַסענפארזאמלונג פון ושעניען, קאן מען באר-
שליסען אז דאָס פּאָלגענדע איז דאָס בעסטע ליעד פונ'ם
היינטיגען יאָהרטווענד:

מיינע דראמען זיינען פלאמען,

פלאמען פראנק און פריי.

אברהם רייזען

... פון יהואש'ן צו רייזען'ען איז ווי דער איי-
בערגאנג פון א רייכען גלאזנארטען, וואס בליהט
סיי זומער און סיי ווינטער, צו א נאטירליכען גארטען
וואס ליגט אין דרויסען און בליהט און וויאנעט אויף
וואס די וועלט שטעהט. עס איז דער איבערגאנג פון דער
קינסטליכער גלאזנארטען-לופט, צו גאט'ס אלגעמיינער
לופט, וואס איז פול מיט וועלט-אונטערגאנג און מיט
פריהלינג. עס איז: ווי דאס איבערציהען זיך פון א
לאנד, וואו יעדער טאג איז שבת-קודש-אין-מיטען-העלען-
טאג, צו א לאנד וואו מאנטאג איז מאנטאג און זיינער
זיבען איז זייגער זיבען. עס איז ווי דער אונטערשייד
צווישען א העכסט וואונדערבארען פארטרעט פון א
בלאנד מיידעל ביז דאס לעבעדיגע בלאנד-זיין
פון אן אכצעהניעהריגער. עס איז ווי דער הילוק צווישען
אן 98-ענטגיגער העמד וואס איז שטייף געפרעסט, מיט
א גלאנץ פון אויבען, ביז א העמד פון זיידענשטאף, וואס
איז ניד'יש-צוקניטשט און אפגעלאזען.

דער ערשטער באנד פון רייזען'ס ליעדער איז אפגע-
לאזען, נישט פארקעמט. ווען דאס דאזיגע בוך זאל זיין
א מיידעל, וואָלט עס געווען א גרויסע שעהנהייט (ברר
נעט), וואָס האַלט אין פארלירען די האָר-גאָדלען פון
קאָפּ, און א האַרץ וואָלט זי געהאַט א גאָלדענס, גאָר
די נענעל וואַלט ביי איהר געווען נישט קיין גלאַנציגע.
ביי יעדער געלעגענהייט וואָלט זי גערעדט פון גליק,
און זי וואַלט געווען זעהר א קלוגע (א ליטוויש מיידעל!)

און געדאנקען וואָס זענען ווערט געדענקט צו ווערען
פונקט אַסאָדאַטאָ. און עס איז העכסט אינטעליגענט
געשריבען — מעשה רייווענדער פאסטאָר, מיט א מאַ-
געביכעל. עס איז פול מיט דעם קומיקאָס־אליקאָס־
אהיים פאסטאָס. נאָר עס פעהלט אָמעס — לעבעדיגער,
געזונטער, נישט - מיטבלומען־דופטענדער־אָמעס. עס
פעהלען פעהלערען. עס פעהלט — יהואש, דער פערזענ־
ליכער, דער נומער, דער בעזער, דער פיינער, דער רויהער,
דער מענשליכער נישט־נאנץ־פארמאנדעלט און פארפוי־
גענטער יהואש.

עס פעהלט דער יהואש פון די ב ר א נ ג ס,
מיינע הערען !

איהם, ערגען דאָרט וויט-ווייט, אין אלדענוטער-
יאָהרלאַנד, רופט מען ארץ-ישראל „דאָס לאַנד פֿון
שאלאָמס“, און גלייך האָבען מיר אַ קאָפיטעל: „דאָס
לאַנד פֿון שאלאָמס“. צרות פֿון די ענסט-
מיידלעך — אַ קאָפיטעל. זון-מעדעם —
אין כּוּף-אריין!! עס איז שוין באלד שבת. נו, גיכער.
ריהרט זיך. עס ווערט שפעט!

הערצעל'ס יודענשטאאט — אַ קאָפיטעל. „צוריק“
— אַ קאָפיטעל. רתאחדות המושבות — אַ קאָפיטעל.
קורץ: עס איז ביי אונז, ווי אויף זייטעל 122 — אָנ-
אַבאכטונגען, אפּאָרזומען, פּעדערשפּריצען, זאַלץ-און-פּע-
פּער, גענראַמטע נייעס, פּון-טאָג-צו-טאָג, עטצעטערא.
זועגען גלייכווערטלעך און וואָרטשפּיעלען: רעדען
מיר וועגען ריצענאויל-בוימער, גיבען מיר אָנצוהערען, און
דער בעל הבית איז שוין דערווילל ווי זענוואָרען
(אונטערנעשטראָכען „לויז“) פֿון אַ היבשער סומע
געלד. רעדען מיר וועגען דעם, און אירענלאַנד איז אַ
טייער לאַנד, שמרטיכען מיר אונטער און דוקא די טיי-
ערקייט פֿון לאַנד האָט אַ געוויסען מענש
שטארק אָפּגעשלאָגען דעם מוט, זיך דאָרט צו באַזעצען.
אויף דף 92 „צאטעווען“ מיר אויף טיף-ליטוויש.
אויף בלעטעל נומער 70 „געפינען זיך נומע מענשען, וואָס
שטיינען אַריין אין פּרייז“. שפּעטער —
אָדער אפּשר פּריהער, ווער געדענקט עס? —
קומט אַן אמת פּיינער ארויסבלײַז פֿון געלייטערטען
הומאָר. עס איז די באשרייבונג פֿון דעם תּימנ'ער וואפּען-
שמיעד וואָס פּוילט זיך ב"ה צו ארבייטען, און וואָס די
גאַנצע צייט געהט איהם ב"ה אוועק אויף צו זוכען די
געצייג, און וועלכער שיסט זיך ב"ה אָפּ אַ פינגער מיט
אַ ביסק וואָס מ'האָט איהם ב"ה געגעבען צו פּאַרריכטען.
און ווידער ליטעראַריש פּלאַכלאַנד, און ווידער אלערליי
באשרייבונגען, וואָס זענען ווערט באשריבען צו ווערען,

קלויסטער נלאָק וואָס מ'האָט איהם מניח נעווען אויף א
 מין איריש נלעקעל פאר אלצרינג און מיר
 פיהרען אויס — כלומר'שט זעהר נאכלעסיג — אז זינט
 מיר זענען געוואָר געוואָרען, אז דער נלאָק איז פון
 נוי'שער אָפּשטאמונג, האָבען מיר איהם פיינט געקראָגען.
 ווייל? — גיב אכטונג, זוהן מיינער! איצט קומט עס:
 „ווייל איך האָב פיינט גרים, באזונדערס אזעלכע וואָס
 קלינגען“.

שפעטער — אָדער אפשר פריער, זוער
 געדענקט עס? — קומען מיר אין דער קאָלאָניע אכור
 שושא, נאָך א לאנגער ריזע איבער די שפיצען פון
 אלערליי הויכגעדערטע אנעקדאטען, און האָרט, אין דער
 פראכטיגער מויער, „וואָס דערמאָנט אונז“ א. ז. וו.,
 זעהען מיר: „דער גאנצער טאָל שרון איז געווען אויס
 געשפרייט“, אויף זייט 124, פאר אונזערע אויגען אין
 אלערליי בונטע קאָלירען. אָט איז די קאָלאָניע עקרוו, און
 האָרט איז רחובות און נאָך ווייטער איז ראשון-לציון.

אונזער אייגענע באמערקונג: נאָך ווייטער איז באָס
 טאָן, נאָך ווייטער איז מינעאפאָליס. נאָך ווייטער — איז
 נאָר שרעקליך-ווייט!

און ווידער יהואש: „די לופט איז געווען באלואמדיג
 און קלאָר, די לאנדשאפט א זאנפטע (זאנפט, זאנפטער,
 זענשטיגער, זענעט, מאַסטארד) און בארוהיגענדע
 און ווי צונעפאסט פאר א שטילען א נשוי ליכען
 לעבען.“

א נשוי ליך לעבען. וואָס פאר א לעבען האָט
 קאָן שוין זיין, מ'שטיינט געזאָגט!

* * *

מיר פאָהרען, אהין און צוריק און צוריק'ער, און
 זעהר צוריק, און מיר שווייגען נישט. מיר באַשאַכטען
 מיט אלע אונזערע כחות. מיר ווערען פשוט, הערט איהר,
 פארמאָטערט באַשאַכטענדיג.

דערצהלט אונז עפעס איינער א קאפיר, אז ביי

זעהר שנעל און מיר קומען צו א מין שטיינערנעם
 שלאָס „וואָס דערמאָנט אונז“ און — ווידער שיינט די
 העכסט־גינגאַלדענע זון, און ווידער פיהרען מיר יעדען
 קאפיטעל אריין־און־ארויס מיט געזאנג ווי א כלה צו דער
 חופה. אמאָל דערשלאָגען מיר זיך צו פיינשהנער מאהד
 לעריי, צו ציטער־שטילקייט, ווי דער וואוילגעצייכענטער
 גילועט פון די הריי־הודה אויף די בלעטער 5-164:

„אלע ווילע איז דאָס פיער אויפגעשפרונגען (ביי־
 נאכט) און אנטקעגען די רויטע פלאמען האָבען זיך גע־
 שווארצט לויז־באמאנטעלטע געשטאלטען זיצענדיג אין
 א קריוו, און צוזאמענגעקארטשעטע פרויען מישענדיג
 מיט לאנגע דארע הענט אין גרויסע טונקעלע טעפ. איי־
 בער זיי אלעמען האָט זיך א געדיכטער רויך געפלאָכטען
 אין משונה־דיגע געשטאלטען. אז די רויטקייט האָט
 שטארקער אויפגעפלאקערט, האָבען זיך באוויזען הינטער
 די שווארצע געצעלטען קעמלען מיט אויסגעשטרעקטע
 העלזער, און דאָ און דאָרט דער פארשפיצטער קאָפּ פון
 א פאסטוך־הונד.“

דאָס איז אויסגעצייכענט. און די דאָזיגע שורות
 פיהרען, אזוי צו זאָגען, א פּוּר יוּ א ט־ל ע ב ע ן.
 עס איז נישט דאָס עפענטליכע לעבען פון די פאלש־אָנ־
 געפארבטע ווערטער, וואָס געהען ארום פון ליעדי־צו־ליעד.
 אָבער א ווילע שפעטער פאָהרען מיר אוועק פון אונז
 ביז — זיך־זעלבסט און צוריק. מיר ווערען א בוך־שריי־
 בער. און מיר נוצען אויס די באריהמטע ל ע צ ט ע
 נ ע ל ע ג ע נ ה י י ט, כדי דאָס בוך צו מאכען אזוי
 פון־אלצדינג־צורביסלעכ־דיג ווי מעגליך. ווילען מיר,
 למשל, אויסדריקען אן אפאָרום, אז מיר האָבען פיינט
 גרים, כפרט אזוינע וואָס מאכען אָן א טומעל—זאָגען מיר
 נישט: שמעו נא רבותי, הערט זיך איין ליעבע לעזער
 און לעזערינען, מיר געהען אייך דאָ דערצעהלען אן
 אפאָרום. ניין. דאָס איז צו איינפאך. טוען מיר אנדערש:
 מיר דערצעהלען א גאנצע געשיכטע, זויסענוע, וועגען א

נישט שלעכט, נאָר ס'איז מיר אויסערנעווענליך גוט אויף
 א ריעיגטאמאָסטיקאַלסאלנינאנטישען אופן. די וועלט
 איז שעהן פון אויבען ביז אראָפּ און, צוריק. אומעטום
 זונענשיין. א זוף זונענשיין און פארביסען מיט דעם טייך
 ערען שטיקעל גליק. פ א ר ג ל ו ס ט ז י ר א ו נ ז
 אן א נ ד ע ר פ א ר ו ו ע ל ע נ י ס, ווי אויף בף 78,
 געהען מיר צו דער כותל מערבי און מיר באשרייבען
 פינקטליך און בוכשטעבליך יעדער עזעלטרעט פון אונזער
 עזעל. און מיר מאכען מאקע א וואָרט־שפיעל וועגען
 ארץ ישראל'דיגע עזעלען. וואָס דערמיט זענען מיר אויסען
 אימיצען א שארפען ביס צו טון מיט גיפטיגער סאטירע.
 קומען מיר (נאָכדעם ווי ט י ג ל ע ן ש מ ע ל צ ע ן
 א ו ן ע ס פ א ל ע ן ש ס ע ל צ ע ן, אינ'ם שלוס
 ליער אויף די זייטען 31 און 32), צו דער היילי-
 גער וואַנד באַמערקען מיר אַ שפּאַניאַלישע אידע-
 נע וואָס וויינט און בעט נאָס אויף שפּאַניאַליש, און
 בעטלערס זעהען מיר און פּראָפעסיאָנעלע תהילים־זאָגער
 „וואָס דערמאָנען אונז“ און סוף כל סוף פאלט אַ שטיין
 פון דער הייליגער וואַנד, צוליבע דעם חן פון די פאלט-
 אישטיין־פערזען.

רוהיג פאָהרען מיר. רוהיג זעהען מיר. רוהיג ערנערען
 מיר זיך און נאָך יעדען מאָל וואָס מיר ניבען זיך א
 סאפיטישקע אן ערנער. געהען מיר זיך אָפווענען אויף א
 וואָג. צו זעהן וויפיעל עס איז אונז אָפּגעקומען אין גע-
 זונט. אַך, מיין נאָט!

רוהיג פאָהרען מיר. רוהיג באַמערקען מיר. סאלט,
 דענקעריש, לאַמיר זאָגען: פּילאָזאָפּיש. באַמערקען מיר
 עס ווערט קידל און טונקעל אין אונזער בוך, שלאָגען
 מיר א וואָרט צו א וואָרט, א געדאנק צו א געדאנק, און
 סע ווערט פייער. אָבער די ארכיט איז שווער. ערמייע-
 דענד. און פון די נאקעטע בערג פון יהודה, בלאָזט א
 ווינט וואָס איז אָנגעזאפט מיט וואַרימען און ווייך־וואַך
 לענעם פעסימיוס. פאָהרען מיר שנעל און שנעלער און

פיינעל האָבען זיך פאנאנדערגעסווישמשעט מיט גרויס
 א י מ ע ט. און ווערט אונזער לייעבער יהואש וואָרט-
 באשעפערש, גיט זיך איהם נישט איין און סע קומט
 ארויס, אויף בלעטעל 167: פ א נ א נ ד ע ר ע ר ז ו נ ד ע-
 ר ע ר ס .

יהואש איז א נומער רייזענדער, א פיינער וואָיאזשער
 — אין אמעריקאנישען זין פון וואָרט. יהואש פאָהרט
 אויפ'ן הויכען ים פון געשעהענישען אָבער פון גייסטיגער
 זעקראנקהייט ווייסט ער נישט. זיינע ים'ען — איך
 ברענג א צימאטע פון י. ראָלניק — זענען שטילע. אָבער
 זיינע שיפן? — געהען זיינע שיפען ווייט? ווייטער
 ווי מען דארף? ווייטער ווי עס פאָדערט די געדאנקליכע
 פערעל-זוכעריי און דער פאנג פון הויכרויט-פאָעטישע
 קרעלען?

זיינע ים'ען זענען שטילע. און א נומער מאטראָז
 איז ער. פאָהרט ער אויף זיין געמיטליך שלעפ-שיפעל,
 מיט דער רעכטער האנט אראָפגעלאָזען אין וואסער און
 וואָס די האנט געפינט — איז גוט. אמאָל בויגט מען זיך
 אריבער און מען זוכט מיט גרויס אנשטרענגונג א
 גלאנץ-פערעל. פעריל, פעריל קום ארויס! פעריל-פעריל
 קומט ארויס. נעמט זי יהואש פאָרויכטיג מיט צוויי
 פינגער, וואשט זי אין ג י ל ד ע ר נ ע ס מכול פון
 זינענשיין, און דאן געהט ער מיט איהר אריין אין זיין
 פריוואטען געדאנקען-קאבינעט. שא, עס איז שטיל.
 אויפ'ן שלייפשמייך פון געדאנקען, שלייפט יהואש די
 פעריל אזוי לאנג ביז וואגעט זי באקומט דעם ריינליכע-
 רארישען גלאנץ, דאן שמעלט ער זי אוועק אויף בלעטעל
 30 און: — די פעלדער ווערען ב ו כ ש ט ע ב ל י ך
 (אנמערקונג: מיט א נאראנטי אויף צוויי יאָהר!) באד-
 דעקט מיט בלומען, אָהן די ש ו ו י ר י ג ק י י ט ע ן
 פון בלעטעל 29.

פאָהר איך מיט יהואש'ן. איז מיר נישט גוט און

— שא, דאָ וואָלטען זיך געפאסט אריינשליימען עמליכע
 געפארומען־עדעלשטיינער. מארטיג. שוין אריינגעשליפען.
 איצט — וואָס נאָך? אהא! א ביסעל ליריום — א דרעה
 דעם נשמהקראן מיט דער אוימשריפט „ליריק“ און —
 כע פלייצט מיט ליריום. 14 קאראט ריין. איצט גלאט
 אזוי גלייכערטער, וואָרטשפיעלען. און מעט באשמירט
 איז דאָס ברויט וואָס ליגט אין זיין רייזע־זאק, און מאַך
 פעל־באפומערט מיט זונגענשוין, און — טאקע נאָך אמאָל
 — אויף בלעמעל נומער 8, דיק באשיינט מיט זונגענשוין.
 אזוי געהען בלעמער נאָך בלעמער. אָפט פיינניקעל־
 דיג ווי דאָס בייטאָניגע זאמד פון דער מדבר און אָהן
 דער געפאהר, אז דער שמורעס־זינד וועט אָנקומען און
 די טויטע זאמד קערנער לעבעדיג מאכען. אין יהואש'ס
 רייזעבאשרייבונג איז בכלל נישטאָ קיין מעגליכקייט, אז
 ס'וואָל ארייננועהען א ווינד. עס איז פארמאכט און פאר־
 ריגעלט אויף די זיבען דינלען פון תורה, חכמה און וויר־
 סענשאפט. יהואש האָט נישט נאָר באשריבן זיין
 רייזע, נאָר ער האָט — ווי ס'איז די מאָטאָ פון דער
 העכסט־לאנגווייליגער „טיימס“ — באשריבען אלצדינג
 וואָס איז פאסיג באשריבען צו ווערען. ער האָט באזונגען
 אלצדינג וואָס איז ווערט באזונגען צו ווערען. נישט מיט
 הארד־שטורם, נישט מיט פלאטערנעם־הלען איז ער צו־
 געגאנגען צו זיין ארבייט. זיין ליעבע צו פאלעסטינא איז
 נישט די אונרוהיגע פארזעהרענדע ליעבע וואָס מען
 פיהלט צו א געליעבטער. עס איז די ליעבע צו א געזעצ־
 ליך ווייב. עס איז א רוהיגע, העכסט־סאניטארישע,
 צוועקמעסיגע ליעבע — מיט אן אויסקוק אויף רעזולטאט־
 מען. זיין באפלינגעלסקייט איז א מין שמעקשיך־באפלי־
 געלסקייט, וואָס מאכט גרינג די טרים און ווייך האָט
 געמיט. דאָס אויג געהט זיך ארויס אין פעלד און סע
 זעהט נייע בליהעכצען, און ס'אויסער — אז עס
 האָט נישט וואָס צו טון — הערט עס הייסע סודות.
 און סע הערט, — אויף בלעמעל נומער 101 — ווי די

מען קאן אויך זאגן „שלאנבאם“ אָנשטאט „שטאנען“, אָדער שראנק, אָדער ראָגאטקע אָדער — אין ערנסטען פאל, „שלאַנבוים“. מען קאן אויך זאגן „פיצימאָנצינקע מדינה'לע“ (94). אָדער „סופּקע — לעך גאָלד“ (98), אָנשטאט הויפענס גאָלד, און נאָך אזוינע אונשאַפראַכליכקייטען — אויב יחואש'ס ווערטער-בוך וועט מיר ערלויבען צו גוצען אזא וואָרט.

* * *

פראגע: פארוואס לעז איך א בוך? ענטפער: איך לעז א בוך, ווייל איך האָב פיינט ביכער; ווייל ס'איז מיה דערווידער צו זיצען אין קאווע-הויז און צו הערען ביכער. ווייל איך בין מיר פון דערען ענציקלאָפּעדיען. געה איך אוועק א היים און לעז א בוך. ווייל איך האָס מענשליכע, דאָס ריינ-פּערזענליכע, דאָס אונפּראָפּעסיאָנעל-ליטעראַ-רישע פון דעם בוך ארויסלעזען, ווייל איך דעם מענש דערזעהען, מיט זיינע שוואַכקייטען, זיינע קאפּרזען, און זיך פּרעזען אָדער ערגערען איבער דעם.

יחואש'ס „רייזע“ איז דורכאויס בוך, פון דעם ערשטען באַנד ביז צום סוף און צוריק. ביי יחואש'ן איז אלע-דינג פינקטליך אויפ'ן אָרט, ווי עס פאָדערט שורה פון זיין בוך, עס איז בלויז א בוך און נישט מעהה ווי בוך, אזוי העלפט מיר גאָט, אָמן!

יחואש איז א ספּעציאליסט אין אלצהייט. ער איז א טיכטיגער הענקער, א פיינער הארציסט, א געטרייעה זעהער, א פלייסגער הערער, אן איבערגעבענער זונשיינ-טרינקער, און גר ווייסט ווי אזוי מ'צעשטעלט דאָס אלע-דינג אויף אן אָרט. בלעטעל אויפיעל און אזויפיעל — ווייסט ער — פאסט זיך א ביסעל באַאָכטונג. העראויס דערטיט. פארטיג! איצט דף אזוי און אזוי

ירריבט עם. אין מאַנטע קארלאָ באַמערקט ער אז מענ־
 שען שפּיעלען רולעט־שפּיעל — פּאַרצייכענט ער עם אין
 א באַזונדער קאַפיטעל. אין מאַדערנאָ באַמערקט ער אז
 מענשען טרינקען מאַדערנאָ־וויין, — נעמט ער און
 שטעלט עם אַרײַן אין בוך. אויפֿן אָקעאַן באַמערקט ער
 ווי די שיף וויענט זיך אויף די וועלען היִן־אין־צוריק;
 אין בלאָהע נעכט באַמערקט ער אז דער דימעל איז בלאָה
 און לויטער; דערזעהט ער בײַליס'ען באַמערקט ער אז
 ער, מענדיג ב., האָט א באָרד און אז ער שטאַמט פון א
 פּראָסטער פּאַסיליע; אין נעאַפּאַל, אָדער ערנע־אנדערש,
 רעכענט מען איהם איבער עמליכע סענטען פאַר איבער־
 פיהרען ס'נעפעק. פּאַרצייכענט ער עם פאַר די צוקינפֿ־
 טיגע דורות, עטצעטערא, עטצעטערא.

* * *

לעזענדיג יהואש'ס רײזעבאַשרײַבונג, פּאַלט מיר
 אײַן, אז די אירישע שפּראַך איז גענליכען צו מצה.
 מצה אז מ'הויבט אָן קײען, קאָן מען נישט אויפהערען.
 עם עסט זיך אַלײַן פון זיך, אזוי צו זאָגען. אויף קײן
 שפּראַך קאָן מען נישט אזוי פּיעל רעדען ווי אויף איריש.
 איריש איז א שפּראַך וואָס רעדט זיך אַלײַן פון זיך,
 און וואָס מעהר מען רעדט, אַלץ מעהר ווילט זיך.
 אין איריש, למשל, קאָנט איהר זאָגען „ווימלען“, און
 אויב שוין ווימלען, ווארום נישט טימלען. ברימלען,
 נרימלען, שטרימלען, פרימלען א. ז. וו. ? אין איריש
 קאָנט איהר זאָגען, אז ער „צע פּו ט י ע ט דעם נאני
 ען עסק“. איהר קאָנט (ווי בײַ יהואש'ן) „אָנהויבען
 מאכען ה כ נ ו ת צו דער רײזע“, אָנשטאַט „זיך גרייִ
 טען אין ווענאָרײַן“. איהר קאָנט עם טון מיט פאַרדאָר־
 וועטקײט און אימפעט, אָט אזוי ווי שוין מאָרגען ר י י ז
 איך אָפּ. (בלעטעל 7).

אויף איריש קאָן מען זאָגען: אז דאָס וואסער האָט
 אָנגעהויבען קאָכען און ש ו ו י ס ל ע ! (זײטעל 24) און

ניסען זיך נאנצע „טונען מיט בורשטיין“, זעלכע דער-
שאנען אן א זונגעקושטען זונגעאונטערנאנג.

איך האָב געלעזען — ש ט א ר ק געלעזען! —
דאָס ערשטע בוך „פון ניו יאָרק ביז רחובות“ און איך
בין געווען איבעראשט פון יהואש'ס כח צו באַאָבאכטען.
ער באַאָבאכטעט בייטאָג און ער באַאָבאכטעט ביינאכט.
און ווען איהר זאָלט איהם אויפוועקען 2.30 פארטאָג
און א זאָג טון: י ה ו א ש, ד י ו ו ע ל ט ג ע ה ט
א ו נ ט ע ר! וועט ער נלייך אָנטון די ברילען און נע-
מען באַאָבאכטען דעם זעלטענעם וועלט־אונטערנאנג, און
דערנאָך וועט ער איהם באשרייבען אין א בוך, מיט קאָ-
פיטלען, און יעדער קאפיטעל וועט זיין באוואכט פון צוויי
ליעדער — איינס פון פאָרענט און איינס פון הינטען.
זאָל איהם נאָט נישט שטראָפּען דערפאר!

ירואש דער באַאָבאכטער און דער דענקער! — איך
למשל, פאָהר אויף א זעליסאָפּעד און דענק. איך ראזיר
מיך און דענק, איך ערקלער זיך אין ליבעע און דענק.
איך בין נישט קיין דענקער, פארשטעהט איהר, דערפאר
מאך איך נישט קיין וועזען פון דענקען. אָבער יהואש
ד ע נ ק ע ר ט דורכאויס און פאָלשטענדיג און אהין
און צוריק. דאריבער: נעמט ער א יעדער וואָרט און
צעשפאלט עס אויף צווייען און לייגט אריין אינעוועניג
א מין געדאנקענרָאָזשענקע, כדי עס זאָל זיין פול מיט
אינהאַלט.

א פארנלייך: יהואש און פרץ הירשביין. — הירש-
ביין פאָהרט דורך עמליכע מאָל דעם ערדקונעל, שרייבט
ער אָן דעריבער אן אימפרעסיע פון צוויי קאָלומענען:
יהואש פאָהרט פון ניו יאָרק ביז נומער 136 הערצעל-
נאס. רחובות, שרייבט ער וועגען דעם א בוך — צ ו ו י
ביכער, ד ר י י ביכער, עס האָט נישט קיין שיעור.

און וואָס באַאָבאכטעט אזוינס אונזער יהואש?
אין רוים, למשל, באַאָבאכטעט ער, אז כמעט אלע
איטאליענער רעדען איטאליעניש. נעמט ער און פאר-

וואס הויכען זיך געווענליך אן מיט די ווערטער: „דאָס
דערמאָנט מיך גראָד אין א נעשיכטע“.

„פון ניו יאָרק ביז רחובות און צוריק“ איז א ריזיגער
באשרייבונג פון א ריזיגע באשרייבער. נישט פון קיין
מענש וואָס פאָהרט ארויס אויף דער וועלט, און פאָהר
רענדיג זעהט ער, און זעהענדיג פארנעסט ער אז ער איז
געבוירען געוואָרען צו שריפטשטעלערען, און ער עפענט
אויף אלע מענסטער פון זיין נשמה און די בלוינגאָלדיגע
לופט פון ריזיגע-אואנטיורען בלאָזט אריין און ארויס,
אהין און צוריק. מילד און לינד, און נישט פארשטענדליך
ווי דאָס שעהנסטע פון לעבען.

ניין, יהואש פארשטעהט אלצדינג ביי איהם איז
אלצדינג אזוי העל, אזוי ווייס, אזוי נישט-פארשאַטענט,
ער פאָהרט און שרייבט — ער שרייבט און פאָהרט.
ער פאָהרט שרייבענדיג און שרייבט פאָהרענדיג, און
אלצדינג וואָס ער באשרייבט איז אזוי קינסטלעריש-
גענוי-אויף-איהאָר, אזוי איך-גיב-דיר-עס-איבער-דינג!

יהואש'ס ריזיגע-באשרייבונג איז דורכגעזאפט מיט
זונגענשיין און בלוי-הימעלדיכייט. נאָך איידער ער האָט
פארלאָזען ניו יאָרק האָט ער שוין ביי זיך אין געדאנקען
אָנגערופען ארץ ישראל „דאָס לאַנד פון זונגענשיין“. דאָס
נאָנצע בוך טריפט מיט זונגענשיין און לבנה-שטראַלען.
עס איז א ליכטיג בוך. עס איז צייטגענווייז, אזוי ליכטיג
אז עס שטעכט די אויגען. ס'איז א גאָלדענער זיינער, באר-
נאָסען מיט געמאָלענעם נינגאָלד און באשאַטען מיט דר-
מענטשטויב און איינגעטונקען אין רובינען-זאָפּט. עס
איז א יובעליר געשעפט, וואָס באשטעהט פון לויטער
שויםענסטער. און יעדער שויםענסטער האָט זיבען גאָלד-
רענע שויבען, און יעדער גאָלדענע שויב האָט זיבען
דימענטען, און יעדער דימענט האָט זיבען סמאראנען,
און יעדער סמאראנד האָט זיבען זונגען און פון יעדער זון

י ה ו א ש

„פון ניו-יאָרק ביז רחובות און צוריק“.
פּאַרלאַג: היברו פּאַבלישינג קאָ.

איז ער געפּאָהרען, אונזער ליבעהארציגער יהואש,
„פון ניו יאָרק ביז רחובות און צו ר י ק“. דארין
איז יהואש געגליכען צו דער צווייטער עוועניו. די צוויי-
טע עוועניו, ווי אלע ווייסען, געהט אויך אהין און
צו ר י ק. כמעט אלע בעסערע גאסען (ווי אלע בע-
סערע דענקער) געהען אהין און צוריק. די גאנצע געאָ-
גראפישע לאַגע פון אמעריקא געהט אהין און צוריק. און
ווען זי איז שוין געקומען צוריק, הויבט זי ערשט אָן
געהן צוריק אהין, און דאן ווידער צוריק אהין ער
און דאן ווידער אהין, און דאן ווידער צוריק.
מילא, עס איז שפעט און מיר דארפען נאָך היינט
דענקען פארשידענע געדאנקען. אקוראט זעקס א זייגער.
אז מע'ט דערלעבען מיט געזונט, וועלען מיר, צום ביי-
שפיעל, טראכטען דעם פּאָלגענדען געדאנק: יהואש איז
זעהר א וואוילער, זעהר א געדאנקליכער דיכטער און
אלס מענטש באליעבט ביי אלעמען. ביי אונז אויך. אָבער
ווען סע קומט צו רייזע-באשרייבונגען — און אידען
זענען דאָך דאָס רייזע-נדיסטע פּאָלק אויף דער
וועלט! — פארלאנג אויך, אז דאָס וואָס א וואנדערער
האָט צו דערצעהלען, זאָל זיין עפעס מעהר ווי די פּאָפּו-
לער-בעדעקער'שע רייזע-אינפארמאציע דורכגעפלאַכטען
מיט פיין-מליצה'דיגע, קלוגע אנעקדאָטען פון דעם סאָרט

דער מענש מיט א וואונש און א ציעל. לאמטערען און
וואנדערשמעקען אין האנט, איז דער זיידע נעקראכען
איבער די בלאַטעס פון גלופסק און טונעיאדיווסקע, געשאַל-
מען און זיך געבייזערט, און כסדר האָט ער געהאלטען
ס'אויער צו דר'ערד, צו קומט שוין נישט אפשר דער פאר-
שפעטיגער משיח, און אפשר קאן מען איהם אונטעראיי-
לען. ער האָט געזעהען דאָס טראַגישע פון אונזער לעבען.
ער האָט זיך דערביי פארטראַכט. ער האָט געזעהען ווי
גרויס גאָטס וועלט איז און ער האָט געטריבען דאָס פאלק
ישראל מיט בייטשען ארויסצונעהן אויף דער וועלט, און
זיין מיט מענטשען גלייך. ער האָט געוואָלט אז אידען
זאָלען זיין „מיט מענטשען גלייך“; — מיר גלויבען בכלל
נישט זעהר שמאדק אין מענטשען. ער האָט געמיינט, אז
א איד דארף זיך נאָר גוט ארומזייסען, אראָפּוואַרען
ס'שמדיימעל, ווערען א זשענטעלמאן און ער איז גערא-
טעויעט — מיר גלויבען אז ס'איז נאָר קיין רעטונג
נישטא פאר דעם לעבען, און אז אזוי צו אזוי, ציהט אלץ
אונזער הארץ אהין-אהין, אזוי ווי קליינע קינדער ציהען
זיך מיט די הענטלעך צו דער לבנה.

ווייל איך בין דאס פארנאננענע אידישע לעבען, וואָס
 קעהרט זיך מעהר נישט אום. מענדעלין מעהר ווי
 וואָסער-עס-איז אנדערען אידישען שרייבער — איז געלונג-
 גען פעסטצוהאלטען די פארמען פונ'ם פארנעהענדיגען
 דור, פון דעם אלטען דור, וואָס האָט געליטען פון בעלי-
 טאקסע און פיינע בריות. ער איז א חוץ דער גרויסער אי-
 דישער שריפטשמעלער, מיט אלע זיעכען חן'ען פון אמת-
 ער אידישקייט, אויך דער געשיכטע-שרייבער, דער פאר-
 צייכענער פון אידישע מנהגים, פון אידישע גענוג, פון
 אידישע צרות-און-נחת, ער איז דער עקספאָנענט פון דער
 אידישער נשמה, ווי זי האָט זיך ענטפלעקט אין די פאר-
 שאַלטענע יאָהרען פון איהר גלות.

מיר, די היינטיגע, די נייערע האָבען געמאכט א
 פעטיש, אן אָפגעטיץ פון אונזער אייגענעם טראַגיום. מיר
 דיענען צום בלאָה-בלייכען גאָט פון מעלאַנכאָליע און צער,
 מיר וואַלנערען זיך אין א פעטען אומעט און מיר ווע-
 רען דערפון געזונט. מיר פרעסען דעם זעלבסט-שמערץ
 מיט גרויסע לעפעל, און דאָס פארשארפט אונזער לידי-
 גען אפעטיט צום לעבען. אונזערע טרערען זענען פיש-
 אויל פאר אונזער געמיט. מיר שטעהען פאר'ן שפיגעל און
 מיר מעסטען זיך אָן די וואונדערבארע פאָזע פון א דע-
 וואָלוצער לעבען דער שליית. מיר זענען יונג און אויסגע-
 לעבט און פארקרימט, און גאָרנישטוועלענדיג. מיר
 בלאָנדרושען ארום און מיר זוכען נישט. מיר האָבען גאָר-
 נישט און מיר ווייסען נישט ווי אזוי עפעס צו ווע-
 לען.

מענדעלי איז געווען דער נבאי, מיר זענען די בייזע
 נבואה. מיר שפיעלען און פארשפיעלען זיך מיט אלערליי
 נארישקייטען, מיר זינגען מיט גאָלדענע צויטען און מיר
 טראכטען מיט זיכערנע פליטערלעך. מיר האַלטען אָפען
 אלע טהירען פון אונזער געמיט, אָבער וואָס קאָנען מיר
 זעהן דאָרט-אינעוועניג?

מענדעלי איז געווען דער יונגער, דער יוגענדיכער,

זענען ווי אויסגעטריקענט. אקוראט ווי סינדער צעלאכען זיך פלוצים אין מיטען א געוויין".

און מענדעל'ס הומאָר. ווי ערעלשעהן איז ער, ווי טיעף, ווי גרויסשטריכיג! די בלאַטע אין גלופסק איז ביי איהם אזוי שימער און טיעף, אז אפילו א רויכגעוואקסער נער מענש, סוז זיך פארשפריצען ס'היטעל. דאָס וואסער פון דעם אירישען טייך פיאמינגיליווקע איז אזוי געריכט, אז בנימין ליינט זיך אָן דערמיט פולע קעשענעס און הייסט סענדערל'ן זיך מאַכען דערפון א פעקעל. מענדעלי באשרייבט די אירישע הייזער, ווי זיי שטעהען עפעס ווי אָננע'ברוינ'ט איינס אויף דאָס אנדערע. שטעהסט דו ארויסגערוקט, זאָנט איין הויז, שטעה איך מיר. דוקא אריינגערוקט. שטעהסט דו מיט'ן דעכעל א ר א פ, שטעה איך מיט'ן דעכעל ארויף.

מענדעל'ס גרויסקייט איז פון יענעם סאָרט וואָס דערווייטערט אביסעל, וואָס פארפרעמדט, וואָס שטעלט אוועק א ווייטע גרעניץ צווישען אייך און זיינע באשאפער נע געשטאלטען. ער גיט אייך דאָס בילד און די די סי ט א נ י, כדי איהר זאָלט קאָנן זעהען זיינע נישט ליעבע מענשען אין דעם ווייכערען ליכט פון פארנעבונג, אין דעם מאט'ליכט פון פארנאנגענקייט, פון עפעס וואָס איז ווי א גראָהער פלעק געבליבען אויף די בלעמער פון אונזער לעבען.

מענדעלי איז געדאנקליך, אָבער נישט דענקעריש. מענדעלי איז א חכם, אָבער ער חכמה'ט זיך נישט. ער שטראַפט און שילט. ער שמייכעלט און גלעט, ער גיפטינט און היילט, אָבער דאָס אלצדינג ווערט געהייליגט אין די טיעפע פייערען פון ליעבשאפט און געטריישאפט. מענ' דעלי שרייבט און ערגערט זיך. ער שרייבט און סע פוט איהם וועט ער שרייבט און פרעהט זיך, ער שרייבט און שפיעלט א ליעבע מיט דאָס געשריעבענע, און די ווערפער זענען רונד און פערעלדיג, און בעטען זיך: שרייבט מיך אויף אויף פארמעט, ווייל איך בין אייער הייליגע שריפט,

אויב אפילו זיין ליעד איז אמאל נישט אזוי הויך אינטער-
רעסאנט, איז נאָכער דער פידעל שטענדיג ציטערדיג,
שטענדיג קלאַנגענדיג, און — ווי אין יענער לעגענדע פון
דעם פידעל וואָס מ'האָט געלייגט אויפ'ן קבר פון א דער-
הרג'עטען פרינץ — שפיעלט ער פון זיך אליין. און ער
באוויינט און באקלאַנגט דעם געשטאָרבענעם פרינץ —
דאָס פ ר י נ צ ל י כ ע. דאָס פארנאנגענע.

מענדעלע, דער נישט־דאָס־בין־איך־אויסען־מענש,
איז שטענדיג עפעס אויסען. זיין נישט־אויסען־זיין איז
בלויז א לשון סני-נהור, אן אָנשטעל. מענדעלי איז דער
א ו י ס ע נ ד י נ ס ט ע ר פון אלע אידישע שרייבער.
אפשר שוין אביסעל צופיעל אויסען. אָבער ווער קאָן
זאָגען צום דעמב „אזוי זאָלסטו וואקסען“? ווער קאָן קאָן
פאָרשרייבען מענדעלי'ן זיין וועג, זיין מאניר, זיין סטיל?
מענדעלי'ס כתבים זענען געשריבען פאר תלמוד'ישע
מענשען, פאר מענשען וואָס ל ע ר נ ע ן — נישט פאר
אזוינע וואס ל י י ע נ ע ן. מען דארף לערנען א קאָ-
פימעל מענדעלי, ווי מ'דארף לערנען א פרשי רש'י אָדער
תוספות. מענדעלי באשרייבט נישט דעם איד, נאָר דאָס
אידישקייט, נישט די וועלט, נאָר דאָס וועלטליכע.
מענדעלי זאָגט וועגען סענדערל'ען, אז עס האָט איהם גע-
צויגען אהין, אהין דאָרט אין ווייטע מקומות אריין.
דאָס האַרץ האָט זיך אין איהם גע-
צויגען אזוי ווי קלוינע קינדער
ציהען זיך מיט די הענט לעך קעגען
דער לבנה. זעהט איהר שוין: קינדערלעך מיט
בלינדע אויגען בענקען נאָך דער לבנה — נישט נאָר ביי
אונזער יונגסטען, נאָר אפילו ביי אונזער זיידען. נאָר דער
זיידע זאָגט עס שענער, פיינער, אמת'דיגער. ביי מענ-
דעלי'ן אז די זון געהט־אויף, קוקט זי אראָפ מיט איהר
ליכטיג פנים. איין קוק איהרער האָט מחיה געווען אימ-
ליכע זאך באזונדער. בימער און גראָזען האָבען ווי זיס
געשמייכעלט איידער די גרויסע טרערען טוי פון ביינאכט

פארליעכט אין מענדעלי, ווייל ער איז נישט נ י י . נו,
פארשטעהט זיך. זיי זענען נ י י ע ד — וועלען אייביג
ב ל י י ב ע ן ניי, גלאנציג מיט פערעלדיגען שווייס־
גלאנץ. זייערע ווערק וועלען קיינמאל נישט אָבגענוצט
ווערען פון צופיעל געברויך, וועלען קיינמאל נישט האָבען
אויף זיך דעם הייליגען שמויב פון אלטקייט, פון געשיכט־
ליכקייט. גארמנים עלטערען זיך נישט. זיי האלמען זיך
תמיד אין דער מאָדע. און ווען די מאָדע איז צו זיין
טראניש און גאָטזוכענדיג, און ערעל־פּיין, און אומעמינ
— סוט מען עס. דער וואָס האָט נישט קיין אייגענע
פערזענליכקייט קאָן אָננעמען אלערליי פּאָזען און זשעס־
טען; און אז די נוצען זיך אָפּ, נעמט ער אן אנדערע,
נייערע, פיינערע, באַקוועמערע. וואָס פאר א דאנה האָט
ער !

מענדעלי איז, פארשטעהט זיך, אלט. אָבער אין זיין
זייט, איז ער געווען יונגער, פייערדיגער, רעוואָלוציאָנער־
דער ווי א סך פון אונזערע יונגע. מענדעלי לאַכט פון
אלטקייט ווי נאָר איינער ! מענדעלי שפּעטראָפּ פון די
וואָס גלויבען, אז יענער איז געווען פאר מיר, דערפאר
איז ער מסתמא געווען קלוגער. מענדעלע לאַכט פון די
אמאָליגע „אלטע“ וואָס פלעגען זינגען פון „אינרען וואָס
טוען צעברעכען זייער דאָרשט“ און „וואָס שפּיעלען און
שאַלען א לויב ליעד דער געליעכטער כלה“. פון די וואָס
שרייבען „א האַרבען אַז־קוצ־דלשון און אידען זענען זיך
מחית, ווייל ס'איז אונגעגליך צו פארשטעהן“.

מענדעלי'ס פּאָעזיע איז נישט קיין אויסגעדיכטערטע,
פון ביכער ארויסגעלערענטע, ווערטערדיגע. מענדעלי'ס
פּאָעזיע איז רויהע פּאָעזיע — נישט געפּאָלירט און נישט
געקונסטעלט, נאָר ווי זי קומט פון דעם אידישען לעבען
ארויס. מענדעלי'ס פּידעלשאַפּיעל, איז לייטער פּיעדעל־
שפּיעל אָהן די קונצען פון מאַכען מיט די פינגער, פון
וואַרפען מיט'ן קאָפּ פון חז ווענען.

מענדעלי סאכט אליין זיין פּידעל — זיין געצייג. און

מענדעלי מוכר ספרים

מענדעלי — דאָס איז דער גלייכער וועג, וואָס ציהט זיך אהין־אהין, אייביג־אהין, שמענדיג־אהין. — דער וועג צו די אלטע דורות, דער וועג צום אייביגען קוואל פון אונזער געשיכטע, דער הויכוועג און ווייט־וועג און טיף־וועג צו דער פארנאנענער אייביגקייט, וועלכע באַשאפט זיך אויפ'ס ניי איטליכע מינוט פון אונזער לעבען.

מ'דארף נישט פארגעסען: מענדעלי איז באנאל. די יונגער איז עס נישט. היינע איז באנאל — פריינד איפסעלאָן נישט. געטהע איז באנאל, טהעקערי איז באנאל, דיקענס איז באנאל, גאָנאָל איז באנאל — אלע גרויסע דיכטער און קינסטלער זענען פארבאנאליזירט געוואָרען פון דרויסען. מ'דאָט זיי איבערגעשרייבן און נאָכגעשריבען און מיטגעשריבען אזוי לאנג, ביז וואנען זיי זענען געוואָרען אזוי שאבלאָן, ווי לבנה־אויך שמערען, ליליען און רויזען, טוי און נאכטינאלען.

ליליען זענען וואונדערליך שעהן. רויזען? — איך געה אויס נאָך רויזען, איך שטארב נאָך זיי. לבנה, דו בלייבע לבנה, דו אומעמיגע, ווי איך האָב דיך ליעב! און פונדעסטוועגען היט איך מיך ווי איך־ווייס־אליין־נישט וואָס, אז איך זאָל מיך חלילה נישט ארויסכאפען מיט אזא באנאל וואָרט ווי לבנה־שמאלען, אָדער ליליענפלינגער, אָדער עהנליכע שעהנע זאכען.

די עטליכע פאראינגעלשטע יונגע — די וואָס פאר־קינדישען אונזער שעהן־ליבעראַטור, זענען נישט שטארק

נישט מיינט האָבען, האָב איך מיינט מ. ב. און אזוי
ווי אלע טאלאנטען פון דער נאנצער וועלט קען איך ניט
ליעב האָבען, האָב איך ליעב אברהם רייזען, שלום ציש,
און ראָלניס'ען. און אזוי ווי צו אלע אָננעבלאָזענסימען
קען איך נישט זיין פיינדליך, בין איך פיינדליך צו אפּצו
מאַשו'ן. און אזוי ווי איך האָב נישט קיין צייט צו זיין
גלייכנילטיג צו א ל ע עהרליכע מענשען, בין איך
גלייכנילטיג צו ח. מיניסעס.

נו, איז נישט די מענשליכע נאַטור — ב י ן א י ך
נישט א וואונדערבאר בוך, מיינע העררען? לעזט שייף!
איהר וועט א סך לערנען דערפון.

א מעדאל, פאר מין פאטערלאנד, פאר וועלכען איין
 קעמף אזוי ריעויג. איך בין, נעמליך, א נרויסער פאטרי-
 אַט. איך גלויב אז יעדער פּאָלק איז דאָס בעסטע פּאָלק
 אין דער וועלט. נאָר מיינס איז דאָס בעסטע פון
 אלע. און אז מיר ווערט נמאס די באַנאָליטעט פון די
 ווערטער: (1) פאטערלאנד, (2) פאטריאָט, (3) קעמפער,
 בייט איך זיי איבער אויף די ווערטער: (1) שוועבעל-
 זאפט, (2) שטרוקס, (3) פישפושער, און איך זאָג — כמעט
 דאָסועלכע וואס אלע שטרוקסען זאָגען, — נור מיט אַנ-
 דערע רייד: „שטרוקסען“ זאָג איך „פישפושערט“, פאר
 אייער שוועבעלזאפט. יעדער אמת'ער „שטרוקס“, זאָג
 איך, מוז פישפושערען פאר זיין שוועבעלזאפט. „דער
 וואָס פישפושערט נישט פאר זיין שוועבעלזאפט“ — זאָג
 איך, — „איז נישט קיין אמת'ער שטרוקס“.

און אַט-אזויאָ, האָב איך מיר מיינע פארנגינגענס,
 מין ארבייט, מין שפילעריי, און קיין זאך געהט ביי
 מיר נישט פארלוירען. איך האָב אַ נאָטיץ-ביכעל. פאר-
 שרייב איך מיינע טיפע ליידען און — איך לעב פון זיי.
 און מין פאך איז א גוט פאך. ס'איז גרינג. זויבער.
 די ארבייט איז א שטענדיגע, און די צאָהל פון פערזענליי-
 כע שונאים וואקסט פון וואָך צו וואָך. און זייערע רייהען
 פארמעהרען זיך, ווערען מעכטיגער און עס איז פאראן אַ
 געפאהר, אז זיי וועלען זיך ארגאניזירען אין א קערפער-
 שאפט און — ווער וועט פארזארגען מיינע קינדער?
 ווער וועט זיי שפייזען? ווער וועט אכטונג געבען, אז זיי
 זאָלען זיך אלע טאָג וואשען די אויערען, פארקעמען,
 אויספאלעכמען צעפ? אויף נאָט קאן מען זיך נישט פאר-
 לאָזען.

דערווייל אָבער בין איך פארנומען מיט קריטיק. און
 דאָס לעבען איז אזוי אונפארשעמט קורץ. און מען מוז
 זיין שפארזאם מיט דער צייט, מען מוז עקאָנאָמיזירען
 די לעבע, דעם האָס, די סימפאטי, עטצעטרא. און אזוי
 ווי אַלע מיטעלמעסיגקייטען פון דער וועלט קען איך

בעקבותם אין די הייסע מעג, זענען נאָך נישט אויסגע-
 פרעמט. עס דויערט נישט לאנג און איך נעמין אויס, אז
 מיין דיענסטטיידעל האָט געלעזען די קריטיק איבער מיר,
 וואו מען זידעלט מיך מיט די ערנסטע ווערטער און
 דאריבער רעדט זי צו מיר אזוי פּרעך, אזוי כאליידיגענר.
 און אָט אזוי נעהט זיך דאָס לעבען: אמאָל א
 שוואַכערער פּאַראַגראַף. אמאָל אַ שטאַרקער-
 רער. ווי אין אַ קריטיק. אמאָל געלינגט עס
 און אמאָל געלינגט עס נישט. ווען עס געלינגט נישט,
 מוט עס מיר אליין וועה; ווען עס געלינגט, מוט
 עס וועה יענעם.

ווי געזאָגט: דאָס לעבען נעהט זיין געוועהנליכען
 אָדער אונגעוועהנליכען גאַנג, אָבער געהן נעהט עס! די
 זון קומט ארויס אלע טאָג אַזוי פּאַסיג און די היינט-
 טיגע נאָכט טויג שוין נישט אויף מאָרנען, זי איז שוין
 אָפּגענוצט. מאָרנען דארף מען שוין אַ שפּאַנעל נייע נאָכט,
 פונקט ווי איך מוז אין קומענדען נומער פון דעטרואַזיען
 בלאַט האַכען אַ נייעם „בוך־איין — בוך־אויס“.

— — —
 בין איך מיר אַ נאָט פון קריטיק. אַ קליין
 נאָטעל, אָבער אַ סומעלדיגס! ווייל אלצדינג אין לעבען
 האָט אַ נאָט. און אז דער נאָט פון געבראָטענע פינאטס
 דעהערט אז דער נאָט פון וואַנילאַ־אייז־קרייס־אָדאַ,
 האָט געוואונען אַ זיענ איבער דער געטין פון שאַקאַלאַר
 פּראַפע, ווערט ער אייפּערזיכטיג ווי אָטהעלאָ, און רופט
 צו הילף אלע גייסטער פון די פייווענדער־מען־סענטס־
 ביזנעס.

בין איך, אלזא, אַ נאָט און אַ מענש. ביידע זאכען
 אויף אמאָל. איך שטאַרב צוליעב דעם, אז מיין אונט־
 שטערבליכקייט זאָל זען, און איך ווער אונט־
 שטערבליך אין דער מינוט פון מיין טויט. און אזוי ווי
 איך בין זעהר אַ קלונער מענש (ווי איך האָב דאָס שוין
 פריהער באַמערקט!) דאריבער טו איך אלצדינג וואס
 איך קען, כדי צו באַקומען אַ נאָמען, און אויב מעגליך

בשעת איך זיך מיר אין דער קיהל, מיט דעם אויסגע-
שטערענטען הימעל איבער מיין קאפ, און איך טראכט
מיר אוויגע לופטיגע געדאנקען!

איך דאָב אויך געוויסע פארנגיגענס, וועלכע מענשען
רעכענען פאר גיט י נ ע. איינס פאָן אַטאָדי-אָ
פארנגיגענס איז דאָס פארנגיגען פון רעטען די מענש-
הייט. כמעט יעדען טאָג רעטע איך די מענשהייט עטליכע
טאָל. פאראכטאָגען מאַנטאג האָב איך געגעבען פינף
סענט צום רויטען קרייז און דערמיט געראטעוועט מיליאָ-
נען מענשען פון שרעקליכע יסורים. דינסטאָג האָב איך
געגעבען פינף סענט פאר דער תלמוד-תורה און געראטע-
וועט טויענדער אידישע קינדער פון דער געפאהר וואָס
לוערט אויף זיי אין די קריסטליכע שולען. מיטוואך האָב
איך געקויפט א שקארמיז פאפּקאָרן פאר פינף סענט און
זיך אליין געראטעוועט פון א זיכערען הונגער-טויט.

אַבער נישט אלעמאָל איז ש ט ע ק - ש י ד - צ י י ט
אפילו ביי א ליטעראט. דאָס לעבען האָט אויך זיין ער-
סטע זייט, זיין מעמענטאָ מאָרי. טרעפט אַמאָל, אז איך
אליין ווער באַשריבען אין די צייטונגען, מיינע שוואַכקיי-
טען ווערען אָנגענומען ביי קאָפּ-און-פּיס און געטראָגען
אויף די פליצעס פון מיינע קאָנקורענטען איבער'ן מאַרק
צו דער הינטערנאָס אַרונטער און פון דאָרטען צוריק אין
מאַרק-אַרין, כדי אלע זאָלען זעהן און זיך אַראָפּנעמען א
מוסר.

דער שרייבער ווערט באַשריבען, דער קריטיקער ווערט
קריטיקירט, און די נקמה איז זיס, וואָס זיסער קאן גאר-
נישט זיין. און אז איך קום אהיים פון מיין שרייב-פעלד,
מיט דער פּעדער-קאָסע אין האַנד, אָנגעברענט פון דער
זון פון פאָפּולאַריטעט, און מיעד פון מיין אייגענער
גרויסקייט, דעמאָלט קומט מיר אנטקעגען מיין דיענסט
און זאָגט מיר, אין א פרעכען טאָג, אז מיר וועלען היינט
נישט האָבען קיין האָבערקיכלעך צום נאַכטמאָהל, און אז
מיינע העמדער מיט די ווייכע קראַגענס, וואָס זיינען אזוי

מיינע פארנניגענס זענען וועניג אָבער קאָמפּליצירט.
 איך האָב ליעב צו זעהן מיין בילד נעדרוקט אונטער מיין
 נאָמען מיט בוימלעך פון ביידע זיימען. אפּאָל קופּט
 ארויס א קליינער פּלעק אויפ'ן שטערען פון מיין בילד,
 ווייל די דרוק־פּרעסען ארכיימען נישט אלע פּאָל ווי עס
 דארף צו זיין. דעמאָלט ערנער איך מיך שרעקליך. אין אזא
 סאָג ווייסען שוין אלע מיינע הויז־מענשען, אז איך בין
 אין אן אויפגעגענגען צושטאנד און זיי כאפען אוועק די
 מעלער פון'ם מיט, איידער איך קאָן זיי דערנרייכען;
 כאפען ארונטער ס'שטיינעל מיט'ן געלען קאנארעס און
 באהאלטען איהם אונטער'ן בעט — איך זאָל איהם נישט
 דערוואַרנען.

— — — אָבער נאָך מעהר ווי מיין בילד האָב איך
 ליעב צו הערען ווי מען לייענט מיינע שריפטען אין דער
 הויף. דעמאָלט שמעה איך ביים טיש און קוק כלומרשט
 פּין שפיגעל צו זעהן צו מיין קראוואט שלאָפּט אויף זיין
 דענעלמעסיג אָרט. אָבער אין דער אמת'ן, קלאַפט מיר די
 נשמה שטאַרקער ווי תמיד, א הארצרויסקייט פלאַמט מיך
 ארויף צו די באַסען, און אז איך הער ווי מען לייענט מיי
 נע ווערטער, דוכט זיך מיר אז איך רעד דאָס צו זיך אליין
 מיט א פּרעמד קול, וואָס איז אזוי אונערהערט־מעלאָדיש.
 און יעדער וואָרט איז א ז ו י קלוג, אז ס'איז צו שטוינען,
 ווי אזוי א י י ן (1) מענטש אליין האָט דאָס געקאָנט
 אויסטראַכטען.

איך האָב אויך א נ ד ע ר ע פארנניגענס. זיי זען
 גען וועניג קולטורעל, אָבער מענשליך. טיף מענשליך.
 כמעט יעדע נאכט, אז כ'האָב צייט, אז איך בין נישט
 פארנומען מיט באַוואַנדערען די נאמור, ספּעציעל פאר
 דעם הערר ווינצינער'ס זשורנאַל, געה איך מיר אוועק
 אין די פּילמבילדער און פאר געזעהלמע צעהן סענט האָב
 איך דאָס גליק צו זעהן, ווי צעהנדיגע מענשען ווערען
 דערשאַסען ס א ר מ י י נ ע א ו י נ ע ן, און ווי
 אנדערע שוועבען גלאט אזוי צווישען לעבען און טויט,

די מענשליכע נאָמור

עס בוך מיט אַ מאַסע באלעהרענדען לעזער־שטאַף,
אַרויסגעגעבען פון דער גאָטהייט. זעלבסטפארלאג.

שרייב איך מיר קריטיק.

דער רעדאקטאָר פון א נעוויסען וואָכענבלאַט איז
נעווען פריינטליך גענוג מיר אָנצובאָטען די ארבייט.
איך האָב עס אָנגענומען. נישט ווייל איך דארף דאָס
נעלד — איך בין א וואוילהאבענדער מענש! נאָר ווייל
עס איז ביי מיר א פארנגיגען צו רואינירען די קארירערע
פון אונשולדיגע מענשען, ווייל עס איז ביי מיר א בלוטיג
פארנגיגען צו זעהן ווי אזוי שריפטשטעלער וואָס האלטען
ביים ארויסגעבען ביכער, ווערען פריינטליכער צו מיר
פון וואך צו וואך. וואָס נעהענטער עס קומט צום טאג פון
דעם ערשיינען פון זייער ווערק, אלץ צונעלאָזענער ווער־
רען זיי צו מיר, אלץ העפליכער, אלץ מעהר דריקען זיי
אויס זייער גלויבען אין מיין טאלאנט, אלץ מעהר זענען
זיי איבערצייגט, אז מיט מיר וועט נאָך אמאָל קלינגען
די וועלט. אזוי זאָל זיי גאָט העלפען, ווי זיי מיינען עס
מיט'ן נאנצען הארץ.

איך בין א קריטיקער, א שריפטשטעלער. איך קום
כמעט אלע טאָג אין דער שרייבערשער קאפע, טרינק
סעלערי־וואסער, קוק אויף מיין שטרוייהוט וואָס הענגט
אויפ'ן וואנט אביסעל צו ו ו י ט פון מיר און איך
דריק מיך אויס, אז מיר לעבען אין א גרויסער צייט.
קעלנער צאָהלען!

וועגען ביכער

Copyright, 1919.
by
MOISHE NADIR,
(Isaac Reiss)

PJ
5123
N2
1919

PINKS-MAGGEL PRESS

64 BOWERY, NEW YORK

מיינע הענט האַבען פארגאָסען דאָס דאָזיגע בלוט

וועגען ביכער און טעאטער

משה נאדיר

פארלאג „ווערבע“
ניו יארק, 1919.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PJ
5123
N2
1919

Nadir, Isaac Moishe
Mayne hent hoben fargosn
dos dozige blut

Ms. A. 1. 1.